

SUOMEN YMPÄRISTÖ 20 | 2008

Ikääntyneiden asumisratkaisut vuoden 2004 Asumis- ja varallisuustutkimuksen valossa

Veli-Matti Poutanen
Juhani Laurinkari
Raija Hynynen

ASUMINEN

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ

Ikäntyneiden asumisratkaisut vuoden 2004 Asumis- ja varallisuustutkimuksen valossa

Veli-Matti Poutanen
Juhani Laurinkari
Raija Hynynen

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT

SUOMEN YMPÄRISTÖ 20 | 2008
Ympäristöministeriö
Asunto- ja rakennusosasto

Taitto: Leila Haavasoja
Kansikuva: Leila Haavasoja

Julkaisu on saatavana myös internetistä:
www.ymparisto.fi/julkaisut

Edita Prima Oy, Helsinki 2008

ISBN 978-952-11-3118-9 (nid.)
ISBN 978-952-11-3119-6 (PDF)
ISSN 1238-7312 (pain.)
ISSN 1796-1637 (verkkokj.)

441 002
Painotutinta

ESIPUHE

Ikääntyneiden asuminen ja palvelut sekä niihin liittyvät kehittämistarpeet ovat korostuneet 2000-luvulla suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa ikärakenteen muuttuessa voimakkaasti. Jotta asumisratkaisuja ja ylipäänsä asumiseen liittyviä kehittämistoi-
mia pystyttäisiin suunnittelemaan tarpeita vastaaviksi, tarvitsemme tietoa ikäänty-
neiden asumisen nykytilasta ja heidän tarpeistaan, toiveistaan ja suunnitelmistaan
asumisensa suhteen.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ikääntyneen väestön asumisratkaisuja hyödyn-
tään Tilastokeskuksen asumis- ja varallisuustutkimuksen aineistoa vuodelta 2004.
Ikääntyneeksi henkilöksi määritellään 55 vuotta täyttäneet ja sitä vanhemmat sekä
yksin että parisuhteessa elävät henkilöt. Tarkastelussa käydään läpi asumisen nyky-
tilaa ja ongelmia sekä tyytyväisyyttä nykyiseen asumiseen. Tämän lisäksi arvioidaan
asumiseen liittyviä tarpeita ja tulevaisuuden suunnitelmia. Erityistä huomiota kiinni-
tetään tulo- ja varallisuustietojen yhdistämiseen asumista koskeviin tietoihin.

Tutkimuksen ovat toteuttaneet erikoistutkija Veli-Matti Poutanen ja professori
Juhani Laurinkari Kuopion yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian laitok-
selta. Asuntoneuvos Raija Hynynen ympäristöministeriöstä on osallistunut tutkimus-
suunnitelman laatimiseen, tutkimuksen ohjaukseen ja raportin viimeistelyyn. YTL
Anja Saarinen Kuopion yliopistosta on myös osallistunut raportin viimeistelyyn.

Tämä tutkimus antaa näkökulmia ikääntyneiden asumisen kehittämiseen sekä
olemassa olevan asuntokannan että uustuotannon suhteen ja palvelee siten monia
toimijoita rakennus- ja asuntoalalla.

Raija Hynynen
Asuntoneuvos

SISÄLLYS

Esipuhe	3
I Tutkimuksen lähtökohdat ja tehtävät	5
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat	5
1.2 Tutkimuskysymykset	10
2 Tutkimuksen toteuttaminen	13
2.1 Tutkimuksen kohderyhmä ja aineiston keruu	13
2.2 Analyysimenetelmät	16
3 Ikääntyneiden nykyinen asuminen	19
3.1 Nykyinen asunto	19
3.2 Ikääntyneiden asumismenot ja niiden rasittavuus	23
3.3 Ikääntyneiden asuntovarallisuus	29
3.4 Pienituloisten ikääntyneiden asumistilanne	31
4 Ikääntyneiden asumistyytyväisyys	33
4.1 Tyytyväisyys nykyiseen asumiseen	33
4.2 Asumistyytyväisyyden alueellinen vaihtelu	37
4.3 Yksinasuvien tilanne	39
4.4 Asumiseen liittyvät ongelmat	40
5 Ikääntyneiden asumistavoitteet	44
5.1 Tavoiteasuminen	44
5.2 Asuinalueen merkitys	52
6 Ikääntyneiden muuttosuunnitelmat ja asunnon vaihtaminen	56
6.1 Asunnon vaihtamisen syyt.....	58
6.2 Muuttaminen omakotitalosta muuhun talotyyppiin	60
6.3 Muuttaminen ikäspesifiin asumismuotoon	62
6.4 70 vuotta täyttäneiden henkilöiden muuttosuunnitelmat.....	65
7 Yhteenveto ja johtopäätökset	67
Kirjallisuus.....	71
Kuvailulehdet	72

1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tehtävät

1.1

Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkimuksessa selvitetään ikääntyneen väestön asumista ja siihen vaikuttavia tekijöitä Tilastokeskuksen vuoden 2004 Asumis- ja varallisuustutkimuksen aineiston pohjalta. Ikääntyneeksi henkilöksi määritellään tässä tutkimuksessa ikäryhmään 55+ kuuluvat sekä yksin että parisuhteessa elävät henkilöt. 70 vuotta täyttäneiltä kysyttiin muutamia lisäkysymyksiä nykyisistä asumisen ongelmista sekä muuttoaikeista.

Asuminen ymmärretään tutkimuksessa ihmisen elämän ja hyvinvoinnin keskeiseksi alueeksi. Asumisella on merkitystä myös siihen, miten ihmiset näkevät ikääntyessään itsensä, miten he viestittävät siitä muille ja miten he selviytyvät ja viihtyvät jokapäiväisessä elämässään ja elinympäristössään (Clough 2005, 179). Ikäännyttäessä etenkin viimeksi mainitut tekijät korostuvat.

Asumista tutkitaan tässä sekä erillisenä elämänalueena että kytkeytyneenä muihin elämänalueisiin. Toisaalta ikääntymistä pyritään arvioimaan ennakkoluulottomasti ja avoimin silmin, katsomaan, mitkä asumisen osa-alueet ovat ikään sidoksissa ja mitkä eivät. Asumispolitiikan kannalta näkökulma tarkoittaa mahdollisuuksien hakemista ikääntyneiden asumiseen kokonaisvaltaisesti, ei vain ikään liittyen, esimerkiksi toimintakyvyn rajoituksiin varautumista ja niiden aiheuttamien haittojen torjumista.

Viime vuosien asumistutkimuksissa on alettu entistä enemmän korostaa ikääntyneiden asumisen yksilöllisyyttä. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että eliniän pidentyessä myös ikääntyvien ryhmän heterogeenisuus kasvaa. Heterogeenisuutta ilmenee myös ikääntymisen eri vaiheissa: esimerkiksi kolmannen ja neljännen iän asumistarpeilla ja ratkaisuilla on suuriakin eroja. Anneli Junton mukaan asumisen tarpeet ja mahdollisuudet erottautuvat yhä enemmän niin elinkaaren, perhetyypin, taloudellisten resurssien, kuin yksilöllisten mieltymystenkin mukaan (ks. Juntto 2007, 7).

Asumis- ja varallisuustutkimuksen aineistosta onkin tarkoitus etsiä toisaalta eri ikäryhmille ja erityisesti suhteelliselta väestöosuudeltaan kasvavalle ikääntyvien ihmisten joukolle ominaisia piirteitä, ja erottaa myös tämän joukon sisällä ilmevä yksilöllinen vaihtelu. Tutkimuksessa haetaan tällöin myös edellä mainittuja ikääntymisen prosessin eri vaiheisiin liittyviä käännekohtia. Tässä tutkimus linkittyy asumisen tutkimuksessakin vahvaan elämänkaariajatteluun. Myös asumisessa ja asuntopolitiikassa, niin kuin yleisessä sosiaalipolitiikassa väestöryhmien tilannetta arvioidaan ja sitä tulisi arvioida entistä enemmän pitkittäissuunnassa.

Pitkittäistarkastelun merkitystä hyvinvointitutkimuksessa ja -politiikassa on korostanut mm. sosiologi Anthony Giddens viimeaikaisissa kirjoituksissaan, joissa hän on nostanut esiin Euroopan sosiaalisen mallin keskeisiä haasteita. Elämänkaarinä-

kökulman merkitystä on korostanut myös hyvinvointivaltiomallien teoreetikkona tunnettu Gösta Esping-Andersen tutkijaryhmineen (ks. Esping-Andersen ym. 2002).

Elämänkaaren näkökulmasta on olennaista tietää esimerkiksi, missä vaiheessa ikääntyvät harkitsevat vaikkapa muuttoa sen takia, että jokapäiväisessä asumisessa alkaa esiintyä vaikeuksia. Giddensin mukaan nykyajan sosiaaliset ongelmat ja riskit voivatkin olla aiempaa useammin tällaisia ei-taloudellisia, tiettyyn väestön osaryhmään ja tiettyyn elämänkaaren vaiheeseen liittyviä ja myös usein vaikeasti tunnistettavia, mitä Giddens myös korostaa (ks. Giddens 2007).

Edellä mainitut ikääntymisen haasteet eivät kohtaa kaikkia samassa yhteiskunnallisessa asemassa tai elämänvaiheessa olevia. Jos ikääntyviä ja heidän asumistaan tarkastellaan sosiaalipolitiikassa kovin homogeenisena ryhmänä, päädytään ehkä eriarvoiseen ja eriarvoisuutta tuottavaan ikäpolitiikkaan (ageism) (Giddens 2007, 141–142).

Asumistutkimuksissa ikääntymiseen liittyviä asumisvalintoja on tutkittu monesta eri näkökulmasta ja useilla eri tutkimusmenetelmillä. Näistä näkökulmista Giddensin korostama elämänkaarinäkökulma on yksi. Se ei ole kuitenkaan ainoa. Roger Clough (2005, 51–57) mainitsee ikääntyvien asumisvalintoja koskevassa tutkimuksessaan tällaisen tutkimuksen mahdollisina teoreettisina näkökulmina elämänkaarinäkökulman, elämänlaatua korostavan näkökulman ja kulttuurisen näkökulman. Näiden Cloughin mainitsemien näkökulmien yhteydessä esiinnousseita kysymyksiä otetaan huomioon ja tarkastellaan tässäkin tutkimuksessa myöhemmin kuvattavalla tavalla.

Elämänkaarinäkökulma

Elämänkaarinäkökulmassa ikääntymistä katsotaan kronologisen iän mukaisesti ja kiinnitetään huomiota kullekin ikävaiheelle tyypillisiksi arvioituihin elämänhaasteisiin. Voidaan esimerkiksi katsoa ikääntymisen tuovan terveydentilan muutoksia, jotka asumisen osalta luovat uusia tarpeita ja tavoitteita ja rajoittavat valintoja; kronologinen aika tavallaan määrittää suhtautumista henkilöön ja hänen tarpeisiinsa (Clough 2005, 52–53). Elämänkaarinäkökulmassa tuodaan esiin toisaalta tietyt ikääntymiseen liittyvät väistämättömyydet, toisaalta katsotaan elämäntilanteita pitkittäissuunnassa menneen jatkumona ja tulevan mahdollistajana. Tutkimuksellisesti tämä merkitsee paneelitutkimuksen kaltaisten asetelmien korostamista pitkittäistutkimuksen sijasta.

Elämänkaarinäkökulmassa korostetaan myös elämänjatkuvuuksia ja myös jatkuvuuden merkitystä arvona, ajatellen esimerkiksi ikääntyvän elämän muutostilanteita; muutokset voivat olla suunniteltuja valintoja tai pakon sanelemia sopeutumistilanteita. Huomiota kiinnitetään tällöin elämänvaiheisiin ja kokemuksiin ja niiden vaikutuksiin myöhemmälle elämälle.

Tässä tutkimuksessa myös ikääntyvän tulevaisuuden odotukset (esimerkiksi tavoiteasuminen ja muuttosuunnitelmat) ilmentävät ja linkittyvät elämänkaaren yleiseen näkökulmaan. Elämänkaarinäkökulmaan linkittyy myös Claphamin (2005) asumispolun käsite, jossa Junton ja Hynysen (2006, 30) mukaan ikääntyneisiin sovellettuna elämänhallinta ja itsemäärääminen ovat keskeisiä; asumisratkaisujen tulkitaan määräytyvän ikääntyneiden omista valinnoista entistä enemmän.

Tutkijoiden kesken onkin erilaisia näkemyksiä siitä, missä määrin asumisessa toteutuvat koko väestön tai ikääntyneen väestön tasolla kotitalouksien omat valinnat; esimerkiksi Robinson ja Moen (2005) suhtautuvat hyvin kriittisesti rationaalisen valinnan teorian suoraviivaiseen soveltamiseen tässä. Heidän mukaansa valintaa rajoittavat monet ehdot (onko valittavaa) ja jatkuvuudet, joista eräs keskeinen on valintoihin liittyvä riskin kokemus, joka vaihtelee esimerkiksi ikääntyneen tulo- ja varallisuusaseman mukaan.

Ikääntyneen elämänkaari mielletään usein asumistutkimuksissakin taisteluna haurastumista ja rappeutumista vastaan, mutta se voidaan nähdä ja on yhä enemmän alettu nähdä uusina mahdollisuuksina tarjoavana, kuten esimerkiksi käsitteet kolmas ja neljäs ikä implikoivat. Kuten Giddenskin tuoreessa teoksessaan korostaa, ”vanhuus”, eläkeikä merkitsee paitsi lisääntyvää hoivan tarvetta, myös keskimäärin 20 vuoden aktiivista elämänvaihetta ja vähintään kohtuullista toimintakykyä, mikä luo uusia mahdollisuuksia sosiaalipolitiikalle (aina työpolitiikkaa myöten) ja toisaalta häivyttää ikääntymisen ja muiden elämänvaiheiden rajaa ja kyseenalaistaa sovinnaita, tiukkoihin ikäkategorioidiin perustuvaa elämänkaariajattelua ja siihen perustuvaa sosiaalipolitiikkaa (myös tietysti asuntopolitiikkaa) ja ylipäätään vahvasti kulttuuri-sidonnaista ikäpolitiikkaa. (ks. Giddens 2007, 139–144).

Jussi Simpura (2005, 8-11) on pitänyt ikääntyviä koskevien tutkimusten ongelmana sitä, että ikääntyneet niputetaan yhdeksi suureksi väestöryhmäksi, ottamatta huomioon tilanteissa tapahtuvaa ikäryhmittäistä eriytymistä. Simpuran mukaan elämänkaaren eri vaiheiden mukaista asumisen eriytymistä on mahdollista tutkia paneelitutkimuksilla. Niissä tiettyä ikäluokkaa seurataan elämänkaarella esimerkiksi asumisen kannalta. Toinen vaihtoehto on jakaa ikääntynyt väestö, kuten tässä tutkimuksessa on tehty vaikkapa viiden ikävuoden välein ryhmiin ja vertailla sitten näitä ryhmiä.

Edellä kuvatun menettelyn ongelmana on se, ettei asumistilanteen muutosta saada esiin samojen henkilöiden osalta henkilökohtaisena seurantana, mutta voidaan katsoa, millaisia eroja asumisessa iältään erilaisissa kohorteissa esiintyy tiettyä ajankohdantana. Menetelmällisesti ratkaisu ei ole ongelmaton etenkin nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa, mutta paneelitutkimusten toteuttamiseen liittyvien moninaisten kustannusten (raha, aika, henkilöresurssit) takia viimeksi mainittu tapa on usein paras mahdollinen käytettävissä oleva ja tarjoaa varmastikin luotettavaa suuntaantavaa tietoa ikäspesifeistä muutoksista.

Kohorttitutkimuksissa voidaan myös pyrkiä hakemaan esiin ikääntymisen vaihtekohtia asumisessa. Näitä voivat olla esimerkiksi vaihe, jossa ollaan siirtymässä työelämästä eläkkeelle (55–68 vuotta), vaihe jossa eläkkeelle siirtyminen tapahtuu sosiaaliturvajärjestelmämme nykyrakenteen mukaan (65–68 vuotta) tai vaikkapa ikääntymisen myöhäisvaihe, joka sijoittuu 75 ikävuoden jälkeiseen aikaan, jolloin tapahtuu useita elämäntilanteen suuria muutoksia, kuten puolison kuolema, jääminen yksinasujaksi, toimintakyvyn ja usein myös sosiaalisten suhteiden ja osallisuuden väheneminen.

Eläkkeelle siirtymisvaiheen osalta Simpura peräänkuuluttaa tutkimusta, jossa selvitetäisiin työelämästä poissuirtamiseen liittyviä asumiskysymyksiä. Tässä vaiheessa ilmenevä elämänurien moninaisuus on jäänyt hänen mukaansa liian vähälle huomiolle asumista koskevissa tutkimuksissa (Simpura 2005, 10).

Jotkut megatrendit osoittavat, ettei ikääntyminen vaiheineen kohtaa kohortteja vuodesta toiseen ja kontekstista toiseen samankaltaisena. Esimerkiksi väestön yleisen elintason kasvu, terveydentilan yleinen paraneminen ja eliniän piteneminen, joka on Suomessakin ollut jatkuva trendi, eriyttävät ikääntymistä myös asumisen osalta aikaisempien vuosien tilanteesta.

Toisaalta tuloerojen kasvu ja syrjäytyneisyyden ongelmat uusine muotoineen muuttavat asumista tavalla, jota ei voida saada tietoon aiemman tutkimuksen kautta. Simpura korostaa myös alueellisten asumiserojen tarkastelun tärkeyttä ikääntyneiden ryhmässä (Simpura 2005, 10).

Elämänkaarinäkökulmassa asumisvalintoja tarkastellaan osana ikääntymismuutoksia, esimerkiksi osana toimintakyvyn heikkenemistä ja muutoksiin liittyvien preferenssien näkökulmasta. Tällaisesta näkökulmasta kiinnostaviksi kysymyksiksi voivat nousta ikääntyvien muuttaminen ja perhetilanteessa tapahtuvien muutosten vaikutukset asumisvalintoihin.

Robinsonin ja Moenin mukaan elämäkaarinäkökulmassa tarkastellaan sekä elämänkulun jatkuvuuksia että muutoksia, haetaan kehityskulkuja, jotka kasaantuvat toistensa jatkoksi ja mallinnetaan näitä. Esimerkiksi myöhäisen iän asumismuutokset juontuvat aiemmista valinnoista ja henkilöiden perhekohtaisista kokemuksista (ks. Robinson & Moen 2000, 159–160).

Edellä mainittujen tutkijoiden mukaan elämänkaarinäkökulmasta tärkeitä ikääntyvien asumisen tutkimuskohteita ovat elämän loppupuolen asumista koskevat odotukset ja valinnat, jotka toteutuvat subjektiivisina valintoina. Nämä heijastelevat valintoja tekevien henkilöiden ja kotitalouksien sopeutumisstrategioita, joilla pyritään mukautumaan ja kontrolloimaan elämänvaiheessa esiintyviä haasteita.

Näitä ikääntyvien, kuten myös muiden, asumista koskevia strategioita ja valintoja ehdollistavat kontekstuaaliset tekijät ja tilannetekijät. Ikääntyvien asumisstrategioihin ja valintoihin vaikuttavia tekijöitä ovat Robinsonin ja Moenin mukaan esimerkiksi kotitalouden aiempi muuttohistoria, perhe- ja muut yhteisölliset siteet sen hetkessä asuinpaikassa, oma ja perheen terveydentila ja toimintakyky/vammaisuus sekä muuttuvat sosiaaliset roolit yhdistyneenä kotitalouden taloudelliseen ja sosiaaliseen tilanteeseen (tässä esimerkiksi koulutustausta, ammatti- ja työmarkkina-asema) (ks. Robinson & Moen 2000, 160).

Elämänlaadun näkökulma

Elämänlaatua korostava näkökulma on pohjoismaisessa hyvinvointitutkimuksessa kehittynyt kvantitatiivisen hyvinvointitutkimuksen perustalta, nostaan esiin esimerkiksi ikääntyvän hyvinvoinnin subjektiivisesti vahtelevat, ei vain kategorisesti tiettyyn ikävaiheeseen liitetyt kysymykset (pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen suuntauksista ks. lähemmin esimerkiksi Rauhala ym. 2000, 191–207). Elämänlaadun näkökulmassa voidaan kysyä, miten eri ikääntyneiden ryhmät kokevat asumisensa hyvinvointinsa osana ja millaisia mahdollisuuksia he näkevät tulevaisuudessa. Gloughin mukaan elämänlaadun näkökulma onkin keskeinen teoreettinen kivijalka kysyttäessä, millaisena ikääntynyt kokee oman elämänsä ja hyvinvointinsa (Glough 2005, 54).

Elämänlaadun näkökulmasta ikääntyneiden asumista voidaan tarkastella esimerkiksi osana ”hyvää vanhuutta”, jossa voi myös olla mukana muutostutkimuksen näkökulma. Voidaan selvittää esimerkiksi sitä, miten säilytetään hyvän elämän edellytykset siirryttäessä aktiivisesta työelämästä sen ulkopuolelle ja miten asumisvalinnat toteutuvat tässä elämänvaiheessa. Elämänlaatua koskevalla tutkimuksella on pohjoismaissa pitkät perinteet ja se on orientaationa korvannut ja täydentänyt ”koviin” mittareihin pohjautuvan perinteisemmän hyvinvointi- ja köyhyystutkimuksen.

Tutkimusmenetelmien osalta elämänlaatua korostava näkökulma painottuu laadulliseen tutkimukseen tai sellaisiin menetelmiin, joissa ikääntyvän asumista tarkastellaan ”sisältäpäin”, hänen oman kokemuksensa kautta. Cloughin (2005, 54) mukaan tässä näkökulmassa ikääntyvän hyvinvointia arvioidaan sen mukaan, millaisia ovat ikääntyneen:

- Rooli yhteiskunnassa
- Sosiaalinen tukiverkosto
- Tulot ja varallisuus
- Terveydentila
- Aikaresurssit ja riippumattomuus.

Tähän edeltävään listaan Gough myöhemmin lisää vielä seuraavat tekijät:

- Hyvä koti ja naapurusto
- Riittävät tulot
- Itsenäisyys ja oman elämän hallinta.

Näihin edellä mainittuihin seikkoihin ikääntyneen elämässä huomiota kiinnittävät tutkimukset ovat monesti luonteeltaan tasa-arvotutkimuksia. Niiden arvoperustana on kiinnostus ja huoli ikääntyneiden asemasta yhteiskunnassa ja hyvinvoinnin jakautumisessa. Ikääntynyt itse voi arvioida tilannettaan näiden tekijöiden suhteen joko vertailemalla itseään ja kotitalouttaan muihin tai arvioimalla omaa tilannettaan esimerkiksi suhteessa tulevaisuuden näköaloihin ja menneeseen toteutuneeseen kehitykseen.

Clough nostaa tässä yhteydessä erityisen tärkeänä kysymyksenä (Beaumontin ja Kenealyn vuonna 2003 julkaisemaan tutkimukseen vedoten) ikääntyvän psyykkisen terveyden ja tulevaisuuden uskon sekä kodin olosuhteet (myös parisuhteen) ja asumisen laitoksen ulkopuolella itsenäisenä.

Keskeinen käsite tässä ikääntyneen elämänlaadun arvioinnissa on "life satisfaction" tyytyväisyys elämään, joka linkittyy perimmältään toimintakykyyn ja mahdollisuuden selviytyä itsenäisesti jokapäiväisistä askareista ja yleiseen terveydentilaan (Clough 2005, 55).

Tämän tutkimuksen kannalta elämänlaadun näkökulmaan ankkuroituvat teemat ja tutkimuskysymykset ovat keskeisiä. Erityisesti korostuu tutkimuksen lähtökohtien ja aineiston vuoksi taloudellisten tekijöiden ja varallisuuden merkitys ikääntyvän asumisessa, mutta myös muita edellä mainituista elämänlaadun osatekijöistä tarkastellaan mahdollisuuksien mukaan.

Kulttuurinen näkökulma

Kulttuurisessa näkökulmassa korostuvat ikääntymisessä ja siihen suhtautumisessa ilmenevät erot esimerkiksi etnisesti erilaisten henkilöiden ja kotitalouksien kohdalla. Kulttuuriseen näkökulmaan liittyy myös sosiaalitutkimuksen keskeinen metodologinen suuntaus sosiaalinen konstruktionismi ja sen sovellutukset ikääntymisen tarkastelussa. Tällöin ikääntymistä tutkittaessa saatetaan selvittää asumisvalintoja ohjaavina tekijöinä käsityksiä "normaalista vanhuudesta". Tässä perinteessä kyseenalaistetaan ikään liittyviä stereotyyppiä ja niiden varaan rakentuva sosiaali- ja asuntopolitiikka.

Näkökulmaa soveltavissa ikääntymisen tutkimuksissa voidaan tutkia esimerkiksi ikääntymistä koskevia käsityksiä ja arvostuksia yhteiskunnassa ja niiden vaikutuksia vaikkapa ikäpolitiikkaan. Edelleen voidaan tutkia sitä, miten henkilöt itse mieltävät oman elämänvaiheensa (miten määrittelevät itsensä) ikääntyneiden kategoriaan kuuluvina. Kulttuurinen näkökulma Cloughin tarkoittamassa mielessä ei ole ollut kovin vahvasti esillä suomalaisessa asumisen tutkimuksessa, mutta voi olettaa sen merkityksen kasvavan kansainvälistymisen lisääntyessä.

Tämän tutkimuksen aihealueet, kysymyksenasettelu ja muuttuja- ja metodivalinnat linkittyvätkin edellä mainituista näkökulmista ennen kaikkea elämänkaaritutkimukseen ja elämänlaadun tutkimukseen. Toisaalta muuttujavalintoja ovat ruokkineet kvantitatiivisen hyvinvointitutkimuksen lähtökohdat (esimerkiksi tulo- ja varallisuustarkastelut) sekä suomalainen viime vuosien asumistutkimus ja sen aihepiirin ja muuttujien valikoiminen.

Tässä tutkimuksessa pyritäänkin käyttämään hyväksi useita edellä mainittujen aiempien ikääntyvien asumista koskevien tutkimusten näkökulmia. Erityisen merkityksen saa elämänkaarinäkökulma, ikääntymismuutoksiin liittyen asumisvalintojen tunnistaminen ja myös elämänlaadun näkökulma siinä mielessä, että tutkimuksessa selvitetään ikääntyvien erilaisia asumistilanteita, asumistavoitteita ja nykyisen asumisen ja asumistavoitteiden ristiriidan kautta myös asumisen kehittämisalueita, joiden hakemista myös Clough pitää asumistutkimuksen keskeisenä kiinnostuksen kohteena.

Elämänkaarinäkökulmassa on keskeistä ikääntyvien tulevan asumisen ennakointi. Junton (2006, 7) koko väestöä koskevassa, samaa aineistoa käyttävässä tutkimuksessa esittämän huomautuksen mukaan eräs kiinnostava kysymys on, miten viime vuosina Suomessa ennakoitujen asumisen muutokset ja suuntaukset näkyvät ihmisten asumistavoitteissa.

Ikääntyvien osalta voidaan edellä mainittuun tematiikkaan liittyen kysyä suuntautuvatko ikääntyvien asumista koskevat tulevaisuuden suunnitelmat muun väestön kaltaisesti, onko niissä muista taustatekijöistä, ei niinkään iällä, selittyvää vaihtelua. Voidaan kysyä, vaihtavatko ikääntyvät asuntoaan muun väestön tavoin ja suuntautuvatko heidän muuttosuunnitelmansa esimerkiksi hallintatyypeittäin ja alueellisesti eri tavalla kuin muulla väestöllä ja mitä vaihtelua tässä esiintyy henkilön tai kotitalouden tulo- ja varallisuusaseman perusteella.

Asumistavoitteita pyritään tässäkin tutkimuksessa vertaamaan todellisiin mahdollisuuksiin ja saamaan esille sellaisia pyrkimyksiä, jotka ovat tutkimuksen kohderyhmässä reaalisesti tavoitettavissa tai tavoiteltuja. Kuitenkin sen tutkiminen etukäteen, ovatko asumistavoitteet todellisuudessa saavutettavia vai toiveajattelua, on vaikeaa, kuten Junto (2005, 8–9) aiheellisesti omassa tutkimuksessaan huomauttaa.

Edellä mainittu on myös pyrkimystä kurkistaa vallitsevien ennakkokäsitysten taakse. Kysytään esimerkiksi päteekö ikääntyvien kohdalla asumistutkimusten tulos, jonka mukaan useimmat haluavat asua omakotitalossa ja luonnonhelmassa. Realismi on tärkeää myös pohdittaessa ikääntyneiden asumisen tukemista asunto- ja asumispolitiikassa; tavoitteiden tulisi olla myös asumispolitiikan kannalta mahdollisia toteuttaa (vrt. Clough 2005, 192).

Tärkeä ikääntyvien toimintavaihtoehtojen kannalta ovat taustalla olevat toimintakyky, perhetilanne ja tässä tutkimuksessa erityisesti heidän taloudelliset resurssinsa: tulot ja kerätty varallisuus. Ikääntyvien erilaiset taloudelliset resurssit rajaavat myös asumisvalintoja ja erilaisen hoivan ja palveluiden omatoimisen hankkimisen mahdollisuuksia. Toisaalta palvelut tuottavat resursseja asumiseen ja myös niihin kohdistuu odotuksia asumisvalinnoissa.

Merkitystä on myös sillä, miten ikääntyvien asumiskysymyksiä käsitellään julkisuudessa. Esimerkiksi Laurinkarin ym. senioriasumista koskevassa tutkimuksessa kävi ilmi, miten tärkeä merkitys tiedottamisella ja julkisuudella on siinä, millaisia odotuksia kohdistuu senioriasumisen erilaisiin vaihtoehtoihin. Senioritalon kaltaiset uudet asumiskonseptit ovat vielä vähän tunnettuja ikääntyneiden joukossa. Tieto niistä voi olla ratkaiseva kysynnän herättäjä, jos asumisen vaihtoehtoihin yleisesti tunnetaan kiinnostusta (ks. Laurinkari ym. 2005.).

1.2

Tutkimuskysymykset

Nykyisen asumistilanteen kuvaaminen ikääntyneiden osalta ja heidän alaryhmissään on keskeinen tavoite tässä tutkimuksessa. Ikääntyessä asumisen laatu ja asuintalon ominaisuuksien merkitys usein korostuvat. Asumispolitiikassa korostuu pyrkimys huolehtia siitä, että ikääntyneiden valinnan mahdollisuudet näitä koskevissa asioissa säilyvät.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisissa asunnoissa ikääntyneet asuvat?
2. Miten tyytyväisiä ikääntyneet ovat nykyiseen asuntoonsa?
3. Millaisessa asunnossa ikääntyneet haluavat asua (tavoiteasuminen)?
4. Millaisia tulevaisuuden suunnitelmia ikääntyneillä on asumisensa suhteen?

Millaisissa asunnoissa ikääntyneet asuvat? Tässä yhteydessä tarkastellaan asunnon kokoa, laatutasoa, hallintasuhdetta, asuinrakennuksen talotyyppiä sekä erityyppisiä käytettävissä olevia asuintiloja. Tilan käytön osalta tarkastellaan myös asumisen helpoutta, asunnon muunneltavuutta ja turvallisuutta siinä laajuudessa kuin aineisto tarjoaa siihen mahdollisuuksia.

Ikääntyvien asumismuodon suhteen tarkastellaan etenkin yksin asumisen yleistymistä iän mukaan. Tällä voi olla joidenkin kohdalla merkittäviä seurausvaikutuksia toimintakyvyn säilymisessä kaupungistumisprosessin edetessä ja sosiaalisten verkostojen heikentyessä. Yksinasuminen johtuu useimmiten puolison kuolemasta, joka voi olla monella tavalla haasteellinen elämänmuutos, esimerkiksi jos siihen yhdistyy oman toimintakyvyn heikkeneminen. Toisaalta yksinasuminen voi olla pitkän aikaa vallinnut elämäntilanne. Yksinasuminen on aiempien tutkimusten mukaan (ks. esim. Uusitalo 2006, 125) myös, etenkin naisilla, huomattava taloudellinen riski, joka heijastuu asumiseen ja sen valintoihin.

Tässä osiossa tarkastellaan myös sitä, millaisia asumisvaihtoehtoja heillä on varsinaisen asuntonsa lisäksi käytössään (esim. loma-ajan asunnot) ja miten aktiivisesti he niitä käyttävät. Lisäksi selvitetään, minkälaisissa asunnoissa tuloiltaan ja varallisuudeltaan eri tilanteissa olevat ikääntyneet ihmiset asuvat. Tällöin kiinnitetään huomiota myös alueelliseen näkökulmaan ja tarkastellaan, miten eri väestöryhmät asuvat maan eri puolilla.

Miten tyytyväisiä ikääntyneet ovat nykyiseen asuntoonsa? Tässä osiossa tarkastellaan ikääntyneiden tyytyväisyyttä nykyiseen asumiseensa yleensä ja erityisesti tyytyväisyyttä ikääntyville aiempien asumistutkimusten perusteella merkityksellisiin asumisen puoliin, kuten tilajärjestelyihin, esteettömyyteen, asunnon kokoon, asunnon äänieristykseen ja asuintalon sijaintiin sekä liikkumisen esteellisyyteen/esteettömyyteen asuintalossaan.

Tässä yhteydessä selvitetään myös, missä ja keillä ilmenee ongelmia (tarkasteltavina taustatekijöinä ovat esimerkiksi vastaajan ikä, asuinpaikka, elämäntilanne/yksin asuminen jne.). Tämä tarkastelu liittyy kysymykseen: Aiheuttaako esimerkiksi asunnon syrjäinen sijainti, lähipalvelujen puute, asunnon huono kunto tai sen puutteellinen varustetaso, asunnon liian suuri koko, talon hissittömyys, kotipalvelujen puute, asuinalueen turvattomuus tai jokin muu syy ongelmia jokapäiväisessä elämässä?

Tässä osiossa tarkastellaan tyytyväisyyttä asumiseen erityyppisissä taloissa. Lisäksi selvitetään tyytyväisyyttä asuinalueeseen ja asuinalueen tekijöitä, jotka ovat keskeisiä asumisviihtyvyyden syntymisessä ja pysymisessä.

Millaisessa asunnossa ikääntyneet haluavat asua (tavoiteasuminen)? Tässä osiossa tarkastellaan sitä, vastaako nykyinen asuminen tavoiteasumista ja mitkä ovat tavoiteasunnon keskeiset piirteet ikäihmisille. Kyselylomakkeen kysymyksiä suunniteltaessa on pyritty erottamaan realistiset tavoitteet niistä, joita ei ole mahdollista tai ehkä aidosti tarkoitukseen toteuttaa, vaikka tavoitteiden ja toteutuvan erottaminen edelleenkin on vaikeaa.

Ikääntyvien asumista koskevassa tutkimuskirjallisuudessa tätä teemaa on tarkasteltu toisaalta tulevaisuutta (esimerkiksi eläkkeelle siirtymisen jälkeistä aikaan liittyen) koskevana päätöksentekona tai vaihtoehtoisesti on tarkasteltu elämänkaaren myöhempään vaiheeseen liittyviä odotuksia tai tämän vaiheen suunniteltua toimintaa (intentions). Tällöin on keskusteltu paljon siitä, miten rationaalisia ikääntyvien valinnat ovat, miltä perustalta ne ponnistavat.

Asumisen tutkijoiden tuntema on esimerkiksi Kahnemanin ja Tverskyn (1979) 1980-luvulla esittämä prospect theory, jossa ikääntyvän asumisen valintoja tarkastellaan suhteuttamalla ne heidän valinnoissaan kokemiinsa riskeihin. Kahnemanin ja Tverskyn teorian mukaan ikääntynyt tekee asumisvalintojaan paitsi sen hetkisen tietämyksensä, tilanteensa, tarpeidensa ja tavoitteidensa mukaan, myös sen mukaan millaisia riskejä hän kokee valintoihinsa liittyvän. Riskien kokeminen puolestaan

voi vaihdella suurestikin esimerkiksi valintaa tekevän kotitalouden taloudellisen tilanteen mukaan.

Edellä kuvatun teorian keskeinen sanoma on, että riskin kokemukset tai niiden puuttuminen selittävät sitä, mikseivät ihmiset aina valitse rationaalisesti pelkästään sen hetkisen taloudellisen liikkumavaransa, asunnon, asuintalon tai asuinalueen ominaisuuksien perusteella tilanteeseensa sopivaa vaihtoehtoa. Riskejä koskevat tulevaisuuden odotukset vaikuttavat näiden edellä mainittujen tekijöiden lisäksi. Kahnemanin ja Tverskyn (1979) mukaan taustoiltaan erilaiset ihmiset pyrkivät eri tavoin välttämään asumiseen liittyviä riskejä (risk aversion). Tässä tutkimuksessa näkökulma liittyy olennaisesti ikääntyvien muuttosuunnitelmien ja niiden toteutusehtojen tarkasteluun.

Millaisia tulevaisuuden suunnitelmia ikääntyneillä on asumisensa suhteen? Tässä osiossa tarkastellaan muuttosuunnitelmia ja niiden perusteita ja kohteita, mikäli muuttosuunnitelmia esiintyy. Tutkitaan, aikovatko vastaajat jossain elämänsä vaiheessa muuttaa senioritaloon, palvelutaloon tai kerrostaloon, jossa on hissi, vai haluavatko he esimerkiksi taajamien keskustaan palveluiden lähelle. Lisäksi selvitetään valmiutta korjata nykyistä asuntoa elämäntilanteeseen paremmin sopivaksi.

Muuttosuunnitelmien osalta tässä tutkimuksessa tarkastellaan ikääntyneiden muuttovaikuttimien taustatekijöitä kuten iän, nykyisen asuinpaikan, asunnon ja elämäntilanteen (esimerkiksi yksin asumisen, tulo- ja varallisuustilanteen) merkitystä. Lisäksi selvitetään aiempien muuttokokemusten merkitystä suunnitteilla olevaan muuttamiseen.

Tutkimuskirjallisuudessa edellä mainittu tematiikka linkittyy mm. Robinsonin ja Moenin (2000, 166) mainitsemaan suunnitellun käyttäytymisen teoriaan (theory of planned behaviour), jonka mukaan ihmisten käyttäytymiseen, kuten asunnon vaihtamiseen, vaikuttavat paitsi aikomukset vaihtaa, myös näkemys omista kyvyistä ja mahdollisuuksista toteuttaa kyseinen toiminta.

Käytännössä tämänkaltaiset näkemykset korostavat sitä, että ikääntyvien asumista koskevien aikomusten lisäksi tulisi ottaa huomioon heidän arvionsa mahdollisuuksistaan ja kyvyistään viedä läpi ko. muutos, arviot muutokseen liittyvistä hankaluuksista ja myös aiempien vastaavien kokemusten vaikutus meneillään olevaan toimintaan.

Edellä mainittuja tutkimustehtäviä tarkastellaan koko ikääntyneiden ryhmässä ja erikseen osaryhmissä, joita muodostetaan mm. sosioekonomisen aseman, sukupuolen, ruokakunnan, asuinkunnan, kotitalouden elinvaiheen ja asumisajan perusteella. Näitä muuttujia käytetään tutkimuksessa asumisvalintoja selittävinä tekijöinä. Erytystä huomiota kiinnitetään varallisuuteen, sillä tämä on ensimmäinen näin laaja aineisto, jossa varallisuustekijät voidaan yhdistää asumista koskeviin vastauksiin.

Edellä kuvatun kaltainen asumisvalintojen moniaineisuus johtaa tutkimusmenetelmien osalta tarpeeseen käyttää monimuuttujamenetelmiä pelkkien kuvailevien tilastollisten menetelmien lisäksi. Niillä voidaan saada esiin paitsi edellä mainittujen tekijöiden suorat vaikutukset (kuten muuttamisen syiden vaikutukset), myös niiden interaktiovaikutukset. Todellisuudessa eri tekijät kietoutuvat toisiinsa muodostaen suuren määrän erilaisia vaikuttavien tekijöiden yhdistelmiä.

Myös kansainvälisessä asumistutkimuksessa on korostettu ikääntyvien kotitalouksien asumisvalintojen moniaineisuutta. Esimerkiksi Robinson ja Moen (2000, 167) ovat tutkineet ikääntyvien asumisvalintoja niitä tekevien henkilöiden ja kotitalouksien taustatekijöiden (ikä, sukupuoli, koulutus, ammatillinen asema), asumishistorian, sosiaalisen integroitumisen (ystävyyss- ja naapuruussuhteet asuinalueella), henkilön terveyden ja toimintakyvyn ja näiden tekijöiden interaktioiden johdannaisina.

2 Tutkimuksen toteuttaminen

2.1

Tutkimuksen kohderyhmä ja aineiston keruu

Tutkimusaineisto ja -menetelmä

Tutkimuksen aineiston muodostaa Tilastokeskuksen Asumis- ja varallisuustutkimuksen aineisto. Asunto ja -varallisuustutkimus suunniteltiin Tilastokeskuksessa omana haastattelututkimuksena (käyntihaastatteluina) ja toteutettiin tutkimusyhteistyönä valtionvarainministeriön, ympäristöministeriön, Eläketurvakeskuksen ja Suomen Pankin kanssa. Lisäksi pääkaupunkiseudulta poimittiin erikseen otos, jotta Helsingistä, Espoosta ja Vantaalta saadaan kuntakohtaisia tietoja. Aineistoa ja sen keruuta on kuvattu lähemmin kotitalouksien varallisuutta koskevassa raportissa (2007) sekä Tilastokeskuksen asunto- ja varallisuustutkimuksen internet-sivuilla.

Otanta ja painotus

Asunto- ja varallisuustutkimuksen otos poimittiin vuoden 2005 alun Tilastokeskuksen asuntokuntia sisältävästä master -otoksesta, joka oli kasvatettu tämän tutkimuksen tuottaman lisätarpeen huomioiden 100 000:aan. Master-otoksen peruskehikkona on väestön keskusrekisteri. Otos on ositettu sosioekonomisen rakenteen ja tuloluokkien perusteella. Tiedot on painotettu väestötasolle, joten otos edustaa koko maata ja eri väestöryhmiä.

Tutkimusaineiston painotuksesta seuraa tiettyjä teknisiä haasteita joidenkin tulosten esittämiseen. Esimerkiksi suorissa jakaumissa esitettävät havaintomäärät eivät vastaa perusjoukon havaintomääriä. Tämän vuoksi havaintomäärien esittämistä on rajoitettu ja aineiston kuvailevaa tilastollista tarkastelua tehdään korostetummin havaintojen suhteellisten osuuksien avulla, kuin mitä painottamattomassa survey-aineiston analyysissä on tapana.

Otoksen poiminnassa on noudatettu tulonjakotutkimuksen periaatteilta. Kyseessä on ositettu otanta. Master-otokseen muodostettuja kolmeatoista kotitalouden sosioekonomiseen rakenteeseen ja tuloluokkiin liittyvää ryhmittelyä käytettiin osituksena. Kohteita tuli otokseen kaikkiaan 5300, joista Helsingin, Espoon ja Vantaan osuus on 1500.

Aineistossa eräillä perusjoukon ryhmillä on ollut suurempi todennäköisyys kuin muilla ryhmillä päätyä otokseen. Tällaisia ryhmiä ovat olleet ammattikunnista yrittäjät ja tuloryhmistä suurituloiset. Sen vuoksi aineistoa on painotettu.

Asumis- ja varallisuustutkimuksen tiedot ovat kotitalouskohtaisia. Etenkin niissä tarkasteluissa, joissa lähtökohtana on valintoja tekevä ikääntynyt, kotitalouskohtaisuus on teoreettinen ongelma, sillä kotitalouden sisällä esiintyy tietenkin yhtä useamman henkilön talouksissa erilaisia näkemyksiä. Tässä tutkimuksessa oletetaan, että kotitalouksien asumista koskevat päätökset ja valinnat syntyvät neuvottelujen tuloksena. Kuitenkin niissä tarkasteluissa, joissa kysytään vastaajan henkilökohtaisia tietoja (esim. perinteiset taustamuuttajat, kuten vastaajan ikä) tiedot ovat viitehenkilön tietoja. Viitehenkilöksi määritellään se kotitalouden henkilö, jonka henkilökohtaiset tulot ovat kotitalouden suurimmat.

Tietojen luotettavuus ja kato

Ulkomailla asuvat suomalaiset on jätetty tutkimuksen ulkopuolelle, joten tutkimuksen perusjoukon muodostaa vakinaisesti maassa asuvat kotitaloudet. Ulkomailla asuvien lisäksi laitoksissa asuvat ja kuolleet henkilöt on poistettu master -otoksesta tehdystä perusotannasta, joten lopulliseksi otoskooksi muodostui 5226 henkilöä. Tämä tutkimus käsittelee siten laitosten ulkopuolella asuvien ikääntyvien asumista.

Tutkimusaineiston lopulliseen kokoonpanoon vaikuttaa myös yksikkökato ja osittaiskato. Edellisellä tarkoitetaan sitä, että osa kotitalouksista kieltäytyy tai jää muista syistä osallistumatta tutkimukseen. Osittaiskato tarkoittaa sitä, ettei kaikille muuttujille saada kaikilta havaintoyksiköiltä arvoja. Eräkato puolestaan tarkoittaa sitä, että vastaaja kieltäytyy antamasta jollakin muuttujalla kysyttyä, esimerkiksi tulojaan koskevaa tietoa.

Tässä tutkimuksessa vastauskato on 34 % (netto-otoksessa kato tarkoittaa 1771 kotitaloutta). Näistä katotalouksista 79 % on eri syistä tutkimuksesta kieltäytyneitä. Alueellisesti kato oli suurinta Etelä-Suomessa ja pienintä Ahvenanmaalla. Kieltäytyminen aiheutti eniten katoa Länsi-Suomessa.

Kato vaihtelee myös kotitalouden taloudellisen aseman mukaan ja on melko suurta alimmissa käytävissä olevien tulojen desiililuokissa, mutta suurinta keskituloisilla. Alimmissa tuloluokissa tavoittamattomuus on kadon syynä yleisempi kuin muissa tuloluokissa. Ylimmissä tuloluokissa kieltäytyminen kadon syynä yleistyy tulojen kasvaessa.

Kotitalouden varallisuusasema on tulojen mukaista taloudellista asemaa heikompi kadon selittäjä. Katoa selittää myös kotitalouksien vastaajien koulutustausta ja hieman myös sukupuoli. Matalan koulutuksen ryhmissä katoa on enemmän kuin aineistossa keskimäärin ja naisia on vastanneissa kotitalouksissa kolme prosenttia enemmän kuin miehiä.

Tutkimuksesta kieltäytymisen syinä ovat olleet mm. periaatteelliset syyt (20 %) ja ajanpuute (20 %). Muita syitä kieltäytymiseen ovat olleet mm. tutkimusaihe, tiedonkeruumenetelmä tai sairaus. Kato huomioon ottaen tutkimukseen hyväksytyjen kotitalouksien määräksi muodostui 3455 kotitaloutta.

Pääosa aineistosta on kerätty käyntihaastattelun avulla keväällä 2005. Puhelinhaastattelua käytettiin vain eräissä yhden hengen talouksissa (kuitenkin aiempia varallisuustutkimuksia enemmän), joiden kanssa ei onnistuttu sopimaan haastattelua. Puhelinhaastatteluja käyttämällä voitiin katoa pienentää. Noin viidennes haastatteluista toteutettiin puhelimitse.

Vastaajat

Tutkimusaineiston vastaajista 59 % oli miehiä ja 41 % naisia. Vastaajat ovat tutkimuksessa kotitalouden viitehenkilöitä, jotka edustavat kotitalouksiansa, ei vain omia

näkemyksiään, elleivät vastaajat tule yhden hengen kotitaloudesta tai ole pienten lasten yksinhuoltaja. Vastaajina ovat pääsääntöisesti kotitalouksittain suurimmat tulot omaavat henkilöt. Haastatteluissa kuitenkin saattoivat molemmat puoliset olla läsnä. Aineisto voi siten olla edustava ja sukupuolen suhteen vino. Usein asumistutkimuksissa aineisto on vino, toisin kuin tässä tutkimuksessa, siten että naisia on vastaajina miehiä enemmän.

Ikääntyneiden kotitalouksissa on tässä aineistossa keskimäärin 1.6 henkilöä kotitaloutta kohti. Koska tutkimuksen kohteena on ikääntyneiden tilanne, kotitalouksien koon jakauma on aineistossa vino yhden hengen kotitalouksiin päin. Kotitalouksien henkilömäärä vaihtelee kuitenkin välillä 1-9 henkilöä. Puolet viitehenkilöiden kotitalouksista on yhden henkilön kotitalouksia, kahden hengen talouksia on joukossa 42 % ja kolmen hengen kotitalouksia kuusi prosenttia. Tätä suurempia kotitalouksia on siten aineistossa vain kaksi ja puoli prosenttia kaikista kotitalouksista. 71 % yhden hengen talouksista on naisten talouksia.

Vastaajien työmarkkina-asema

Työmarkkina-asemaa tutkimusjoukossa selvitettiin muuttujalla, joka kuvaa viitehenkilön sosioekonomista asemaa. Informaation tiivistämiseksi alkujaan yli 30 arvoluokkaa sisältävä muuttuja koodattiin viisiluokkaiseksi siten, että arvoluokkaan yksi kuuluvat työssäkäyvät vastaajat, arvoluokkaan kaksi eläkeläiset ja kolmeen muuhun arvoluokkaan omaa kotitalouttaan hoitavat, pitkäaikaistyöttömät ja muualla luokittelemattomat.

Kohdejoukko jakautuu ikäryhmittäin alla olevan taulukon mukaan edellä mainittuihin muuttujaluokkiin.

Taulukko 1.
Ikääntyneiden työmarkkina-asema ikäryhmittäin

Työmarkkina-asema (% ikäluokasta)	-55 v	55-62 v	63-65 v	66-68 v	69-75 v	76 v-
Työllinen	87	70	24	4	1	0
Eläkkeellä	4	20	73	96	99	100
Hoitaa omaa kotitaloutta	1	8	1	0	0	0
Pitkäaikaistyötön	7	2	2	0	0	0
Muu	1	0	0	0	0	0
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

Järjestysasteikollisella ikämuuttujalla tarkasteltaessa työhön osallistumisen taitekohta ajoittuu ikäryhmään 63–65 -vuotiaat, jossa vain neljännes väestöryhmästä kuuluu työllisten joukkoon. Koko ikääntyneiden populaatiossa työllisten osuus on 29 % koko väestöryhmästä.

Työllisten osuudesta saadaan tarkempaa tietoa analysoitaessa eläkeläisten osuutta ikäryhmittäin. Tällaisen tarkastelun perusteella eläkeläisten suhteellinen osuus ylittää työllisten suhteellisen osuuden kohortissa 62 ikävuoden kohdalla, jolloin työllisten osuus kohortista on 40 % ja eläkeläisten 51 %. Kahdessa edellisessä vuosittaisessa ikäkohortissa työllisten määrä on vielä 59 %. Suurin muutos eläkeläisten määrässä tapahtuu ikävuoden 64 kohdalla, jossa työllisten määrä laskee 17 % kohortista.

Vuositasen tarkastelussa työllisten määrä vähenee lineaarisesti, joskin hyppäyksin, viitehenkilön ikävuosien kasvaessa. Poikkeuksen muodostavat kuitenkin tässä aineistossa 59-vuotiaat, jossa kohortissa työllisten osuus on vain 49 % koko kohortista,

mikä on kymmenen prosenttiyksikköä pienempi osuus kuin kahdessa sitä vanhemmassa ikäkohortissa.

Jatkoanalyysissa tarkastellaan ikääntyvien työmarkkina-aseman muutoksen osalta sitä, ilmeneekö ikääntymisen ja eläkkeelle siirtymisen vaihteellisuus jollakin tavalla asumisratkaisuisissa esimerkiksi asunnon vaihtamista koskevin suunnitelmin edellä kuvattujen taitevuosien läheisyydessä.

2.2

Analyysimenetelmät

Ikäryhmittäiset tarkastelut

Ikävaihetarkastelun toteuttamiseksi tutkimuksessa on muodostettu useita ikäryhmitelyjä. Ikääntyneiden tilannetta on yhtäältä verrattu muun aikuisväestön tilanteeseen nimenomaan kaikille ikääntyneille yhteisten piirteiden esille saamiseksi valitsemalla omaksi perusryhmäkseen 55 vuotta täyttäneet ja sitä vanhemmat. Tämän väestöryhmän keski-ikä on aineistossa 68 vuotta. Näiden henkilöiden määrä aineistossa on 1187 henkilöä. Tämän ikäryhmän talouksista yleensä lapset ovat jo muuttaneet pois ja taloudet ovat pääsääntöisesti joko kahden tai yhden hengen talouksia (ks. myös Laukkanen 2001, 30–31).

Toisena ikäryhmittelynä on käytetty viisivuotislukittelua alkaen ikävuodesta 55 jakamalla aineisto viiden vuoden tarkkuudella osaryhmiin, kuitenkin siten, että kaikki 80 vuotta täyttäneet sijoitettiin yhteen ryhmään vähäisen henkilömäärän takia. Lisäksi muodostettiin kaksiluokkainen ryhmittelymuuttuja 55 ja vanhemmat ja muut, sekä kolmiluokkainen ryhmittelymuuttuja alle 55, 55–64 ja 65 täyttäneet ja sitä vanhemmat. Eräissä tarkasteluissa, jotka koskevat mm. asumiseen liittyviä vaikeuksia, vastaajiksi valittiin vain 70 vuotta täyttäneet henkilöt.

Ikääntyneiden ryhmittelyä viiden vuoden pituisin luokkavälein suosittaa myös Jussi Simpura ikääntyneiden asumisen eriytymisen tarkastelemiseksi (ks. Simpura 2005, 11). Simpuran mukaan ikääntyneiden jakaminen poikkileikkausaineistossa ikäryhmiin mahdollistaa elämänkaaritarkastelun silloin, kun pitkittäisaineistoja ei paneelitutkimuksen mielessä ole käytettävissä, vaikka onkin metodisena ratkaisuna kompromissi.

Lisäksi muodostettiin aikaisempien tutkimusten kokemuksen pohjalta vielä ikäluokitus, jossa on kaikkiaan viisi ikääntyneiden kohorttia; 55–62 -vuotiaat, 63–65 -vuotiaat, 63–68 -vuotiaat, 69–75 -vuotiaat ja yli 75-vuotiaat. Tätä ikäryhmittelyä sovelletaan useimmissa ikääntyvien ryhmäkohtaisissa tarkasteluissa.

Taulukko 2.
Ikääntyneiden suhteelliset osuudet aineistossa

Ikäryhmä	Suhteellinen osuus (% yli 55-vuotiaista)	Ikäryhmä	Suhteellinen osuus (% yli 55-vuotiaista)
55-59	26	55-62	37
60-64	17	63-65	11
65-69	15	66-68	8
70-74	14	69-75	20
75-80	13	76-	24
80-	15		
Yhteensä	100		100

Molemmilla luokitteluilla suurimmaksi ryhmäksi muodostuu nuorin kohortti. Suurin ero luokittelujen ikärajoissa on myös nuorimpien kohorttien luokittelussa, joiden osalta tekstissä viimeksi mainittu luokittelu on tarkempi.

Ikäryhmittelyn avulla pyrittiin saamaan tarkemmin esiin työelämän loppuvuosi- en erityispiirteet, eläkeiän tuntumassa olevien vuosien merkitys sekä myös vanhan eläkeiän ja uuden eläkeiän väliin tulevien vuosien erityispiirteet ja 70 ikävuoden tuntumassa olevien vuosien merkitys. Tässä iässä aiempien tutkimusten mukaan usein esimerkiksi yksinasuminen yleistyy. Tutkimuskirjallisuudessa tämä linkittyy elämänkaaren siirtymävaiheiden erityiskysymysten tarkasteluun.

Erittäin tärkeä asumisessa on esimerkiksi vaihe, jossa siirrytään työelämästä eläkkeelle. Myös se vaihe, jossa toimintakyky olennaisesti heikkenee, on kiinnostava; tehdäänkö näissä vaiheissa tilanteen muuttumiseen liittyviä valintoja myös asumisessa. Tosin on huomattava, että monilla toimintakyky säilyy yli 80 vuoden iässäkin.

Ikävaihe 70 ikävuoden jälkeen kytkeytyy kuitenkin usein, etenkin naisilla puolis- on menetykseen ja yksinjäämiseen, voidaan olettaa tällaisten muutosten ilmenevän pohdintoissa sen hetkisen asunnon koon tai sijainnin tarkoituksenmukaisuudesta.

Myös suomalaisen eläkejärjestelmän muuttuminen, jossa eläkkeelle siirtyminen tulee valinnaiseksi ja tapahtuvaksi ikävaiheessa 63–68 -vuotta, lisää ikääntyvän va- lintapainetta. Eläkkeelle siirtymisen ajoittaminen elämänkaarelle on aiempaa enem- män valinta. Ikääntynyt joutuu esimerkiksi pohtimaan asettaako etusijalle työuran loppuvuosien kasvavan eläkekertymän vai lisääntyvän vapaa-ajan.

Tilastolliset menetelmät

Tutkimus on lähtökohdiltaan analyysimenetelmiltään kvantitatiivinen survey-tut- kimus. Tässä suhteessa tutkimus kuuluu siihen empiirisen asumistutkimuksen pe- rinteeseen, jossa haetaan ennen muuta väestön ja väestöryhmien (agregaatti) tasolla kuvaa asumisen valinnoista (ks. Clough 2005, 178).

Tutkimuksessa sovellettu survey-menetelmä (lomaketutkimus) soveltuukin hyvin tilanteisiin, jossa tutkittavista ilmiöistä halutaan muodostaa yleiskuvaa esimerkiksi hallinnolliseen käyttöön tai tutkimusasetelmiin, joissa testataan ilmiöaluetta koskevaa teoriaa. Tämä tutkimus edustaa lähinnä edellistä vaihtoehtoa ja on siksi lähtökohdil- taan hyvin muuttujakeskeinen.

Tämän tutkimuksen tutkijat eivät ole osallistuneet aineiston suunnitteluun, mistä seuraa omat haasteensa etenkin asumistutkimuksen teoreettisten lähtökohtien sovel- tamiselle, sillä yleensä kvantitatiivisen tutkimuksen muuttujat johdetaan teoriasta tai teorioista, jota tai joita sitten operationaalistamisen kautta koetellaan aineistossa. Tämän vuoksi tutkimuksen painotus on myös variaabelikeskeinen, kuten survey- tutkimukset monesti ovat, poiketen tässä kvantitatiivisten asetelman ideaaleista (ks. Raunio 1999, 194-196).

Tutkimusaineiston analyysissä sovelletaankin voittopuolisesti kuvailevan tilastol- lisen analyysin menetelmiä, kuten jakaumatarkasteluja sekä keski- ja hajontalukujen avulla suoritettuja analyysijä. Suurin osa tutkimuksen muuttujista on joko nominaa- li- tai korkeintaan järjestysasteikollisia ja hyvin moniluokkaisia, mikä on rajoittanut etenkin parametrinen monimuuttujamenetelmien käyttöä.

Muuttujien moniluokkaisuuden takia myöskään ei-parametrinen monimuut- tujamentelmien käyttö ei ole ollut monissa teoreettisesti kiinnostavissa tilanteissa mahdollista havaintomäärien jäädessä muuttujien luokissa liian pieniksi. Tämä on vaikuttanut esimerkiksi alueellisiin tarkasteluihin. Monimuuttujamenetelmiä onkin käytetty silloin, kun se on ollut tutkimuksen kysymyksen asettelu kannalta miele- kstä ja muuttujien osalta mahdollista.

Monimuuttujamenetelmiä on käytetty lähinnä aineiston tiivistämiseen (esim. fak- torianalyysi) ja muuttujien välisten suhteiden kuvaamiseen. Muuttujien suhteita

on kuvattu selittävässä asetelmissa regressioanalyysillä (sekä lineaarisella että logistisella regressiolla). Jonkin verran muuttujien välisten suhteiden tarkastelussa on käytetty log-lineaarisia malleja, joilla on kuvattu sekä muuttujien suoria yhteyksiä että interaktiovaikutuksia. Tutkimuksen analyysiohjelmana on käytetty pääasiassa SPSS-tilasto-ohjelmaa.

Pääosa aineiston analyysin muuttujista on valittu suoraan Tilastokeskuksen Asuminen- ja varallisuustutkimuksen muuttujista. Sen lisäksi niistä on muodostettu lukuisia määriä uusia muuttujia esimerkiksi koodaamalla muuttujia uudelleen. Eräille muuttujille on tehty analyysin yhteydessä muunnoksia.

3 Ikääntyneiden nykyinen asuminen

3.1

Nykyinen asunto

Nykyisen asunnon talotyyppi

Suurin osa (42 %) ikääntyneistä asuu yhden asunnon pientalossa (omakotitalossa). Kerrostaloissa asuvia on tutkimuksen kohderyhmässä 39 % kaikista vastanneista, rivitaloissa asuvia 15 % ja kahden asunnon pientalossa (paritalossa) asuvia kolme prosenttia. Yhden hengen talouksissa pientaloasuminen on selvästi harvinaisempaa, sillä yksin asuvista 26 % asuu yhden asunnon pientalossa. Kerrostaloasujia on yhden hengen talouksien joukossa yli puolet (52 % kaikista) ja rivitaloasujia on 19 %. Kerrostaloissa asuvia on selvästi enemmän kuin koko ikääntyneiden ryhmässä.

Kerrostalossa asuvien viitehenkilöiden suhteellinen osuus kasvaa miltei lineaarisesti vastaajien iän myötä; 55–59 -vuotiaiden ryhmässä kerrostaloasujien osuus on 33 %, mutta 75 vuotta täyttäneiden ja sitä vanhempien ryhmässä 45 %. Omakotitaloissa asuvien suhteellinen osuus muuttuu iän myötä päinvastaisesti; 55–59 -vuotiaiden ryhmässä heitä on 50 %, mutta ikävaiheessa 75 vuotta tai enemmän osuus pienenee alle kolmannekseen (noin 30 % kaikissa erityyppisissä taloissa asuvista).

Taulukko 3.
Nykyisen asunnon talotyyppi

Talotyyppi	% ikääntyneistä	% muusta väestöstä
Yhden asunnon pientalo	42	36
Kahden asunnon pientalo	3	4
Rivitalo tai ketjutalo	15	16
Kerrostalo	39	44
Muu (koulu, virasto, teollisuusrakennus)	1	-
Yhteensä	100	100

Yhden asunnon pientalo (omakotitalo) on ikääntyneiden yleisin talotyyppi, miltei yhtä yleinen on kerrostalo.

Suurimmat erot ikääntyneiden ja muun väestön välillä ilmenee yhden asunnon pientalossa asuvien ja kerrostaloissa asuvien suhteellisissa osuuksissa; yhden asunnon pientaloissa asuu ikääntyviä muuta väestöä useammin, kun taas kerrostaloasunnoissa heitä asuu muuta väestöä harvemmin.

Nykyisen asunnon hallintamuoto

Ikääntyneistä 38 % omistaa talon, jossa asuu, 37 % omistaa asunto-osakkeen, 19 % asuu vuokra-asunnossa, pääosin ARA-vuokra-asunnossa. Asumisoikeusasunnossa asuvia on alle prosentti. Omassa talossa asumisen yleisyys ikääntyneiden joukossa vastaa koko väestön tilannetta.

Omassa talossa asuminen vähenee viitehenkilön iän kasvaessa; ikäryhmässä 75–79 omassa talossa asuvia on enää kolmannes. Asunto-osakkeen omistaminen yleistyy iän myötä (kerrostaloasumisen yleistymisen myötä), ollen suurimmillaan ikäluokassa 70–74 vuotta, jossa ryhmässä kaikkiaan 45 % omistaa asuntonsa osakkeet.

Hallintasuhdetta kuvaavan muuttujan perusteella palveluasunnoissa asuu ikääntyneistä kaksi prosenttia.

Vuokra-asuminen on selvästi yleisempää yhden hengen talouksissa kuin muun tyyppisissä kotitalouksissa. Tulotaso erottelee selvästi toisistaan hallintatyyppiltään erilaisissa asunnoissa asuvia, kuten taulukko 5, jossa tarkastellaan käytettävissä olevia tuloja (vuonna 2003) hallintatyypeittäin, selvästi osoittaa. Vuokralla asuminen on yleisintä alemmissa tuloryhmissä ja vähenee tulojen kasvaessa.

Taulukko 4.
Asunnon hallintatyyppi ikäryhmittäin

Ikäryhmä	Oma talo %	Oma asunto-osake	Arava- tai korkotuki-vuokra-asunto	Muu vuokra-asunto	Asumisoikeusasunto	Muu tai tuntematon
55-59	45	30	12	8	1	4
60-64	37	35	11	7	1	9
65-69	41	35	15	6	1	2
70-74	35	45	10	6	-	4
75-79	32	38	17	8	-	5
80-95	30	40	12	10	-	8
Yhteensä	38	37	12	7	1	6

Kaikkein suurituloisimpien asunnon hallintatyyppi jää aineistossa avoimeksi. Omassa talossa asuvien keskitulot ovat miltei kaksinkertaiset aravavuokra-asunnoissa asuvien tuloihin verrattuina. Tuloerot hallintatyypeittäin kuitenkin pienenevät, jos ne suhteutetaan kotitalouden kokoon. Ekvivalenssikertoimia tässä tarkastelussa ei kuitenkaan ole esimerkiksi tulonjakotarkastelujen tavoin sovellettu, joten useampien jäsenien kotitalouksien oletettavasti saamat mittakaavaedut jäävät tässä käsittelemättä.

Eri hallintatyyppien mukaan kotitalouden tulot jakautuvat taulukon 5 mukaisesti.

Taulukko 5.
Tulojen jakautuminen asunnon hallintatyyppin mukaan

Asunnon hallintatyyppi	Kotitalouden käytettävissä olevat vuositulot (euroa)	Käytettävissä olevat vuositulot/kotitalouden jäsen
Oma talo	28792	15260
Oma asunto osake	25513	16985
Aravavuokra-asunto	17846	11440
Korkotukivuokra-asunto	17502	13746
Muu vuokra-asunto	23827	16384
Asumisoikeusasunto	18916	15871
Muu hallintaperuste	19843	11862
Tuntematon	39996	25610
Kaikki <55v.	26175	15897

Alueittain tarkasteluna, käyttäen alueyksikkönä suurkeskusjakoa (Helsinki, muu pääkaupunkiseutu, muut suuret yliopistokaupungit, muut suuret keskukset ja muut kunnat) vuokralla asuminen on yleisintä Helsingissä, jonka 55 vuotta täyttäneistä asuntokunnista 34 % asuu vuokralla. Muualla pääkaupunkiseudulla vuokra-asumisen osuus on 25 % ja muissa kunnissa, joissa se on vähäisintä, osuus on 16 %.

Kun ikääntyneiden asumista verrataan tässä suhteessa muun väestön tilanteeseen, havaitaan, että muun ikäisistä kolmannes asuu omassa talossaan, 22 % omistaa asuntonsa osakkeet ja 38 % asuu erilaisissa vuokra-asunnoissa. Selvin ero ikääntyneisiin on vuokralla asumisessa, mikä on ikääntyneiden ryhmässä harvinaisempaa kuin muussa väestössä. Ikääntyminen merkitsee koko väestön tasolla varallisuusarvojen kohenemistä, koostuun suomalaisen varallisuus nimenomaan suurelta osin asumisvarallisuudesta.

Nykyisen asunnon koko

Asumista koskevien tutkimusten yleinen havainto on, että ihmiset haluavat asua tilavasti. Se, mitä tilavasti asuminen tarkoittaa, on usein kulttuurisidonnaista. Tilalta halutaan myös muunneltavuutta. Cloughin mukaan asuintilan tarpeeseen vaikuttaa myös halu luoda tietynlainen mukavuusvyöhyke (comfort zone), tilaa tarvitaan paitsi omaan olemiseen ja liikkumiseen, myös omille tavaroille (essentials). Tämä aspekti voi olla tärkeä esimerkiksi ajateltaessa ikääntyvien asunnonvaihtajien tilatarpeita (Clough 2005, 194).

Asunnon kokoa tarkastellaan tässä tutkimuksessa sekä asunnon pinta-alan että asunnon huoneiden lukumäärän perusteella. Omassa käytössä oleva asunnon pinta-ala jakautuu aineistossa taulukon 6 mukaisesti. Taulukossa kuvataan käytettävissä olevan asuinpinta-alan määrä ikäryhmittäin ja kulutusyksiköittäin, jolloin asuinpinta-ala suhteutetaan vastaajan kotitalouden henkilömäärään.

Taulukko 6.
Nykyisen asunnon koko ikäryhmittäin

Ikäryhmä	Asuinpinta-ala/m ²	Asuinpinta-ala (m ²)/ kulutusyksikkö	Huoneluku/kulutus- yksikkö
55-59	93	59	2.0
60-64	98	66	2.1
65-69	87	62	2.1
70-75	84	64	2.2
75-79	77	62	2.1
80-95	69	61	2.1
Kaikki <55v.	86	62	2.1

Korrelaatiotarkastelussa 65-vuotiaiden ja sitä vanhempien henkilöiden ryhmässä viitehenkilön hallinnassa olevan asuinpinta-alan määrä korreloi positiivisesti käytettävissä olevien tulojen ($r=.399$), kulutusyksiköiden lukumäärän ($r=.344$), rahoitusvarallisuuden määrän ($r=.207$) ja erityisesti viitehenkilön nettovarallisuuden kanssa ($r=.452$).

Edellä mainitut muuttajat sijoitettiin regressiomalliin, jossa selitettävänä muuttujana on viitehenkilön hallussa oleva asuinpinta-ala. Tämän tarkastelun perusteella asuinpinta-alan määrän vaihtelua selittää parhaiten henkilön nettovarallisuus (beta-kerroin=.332). Myös kulutusyksiköiden määrällä on selitysvoimaa (beta-kerroin=.184). Kun nettovarallisuus käytännössä muodostuu aineistossa asunnon arvosta, voidaan se jättää tarkastelusta pois.

Ikääntyneiden (tässä siis vähintään 65 vuotta täyttäneiden) ryhmä poikkeaa tässä selvästi muun ikäisestä väestöstä, jossa myös kotitalouden koko nousee merkittäväksi hallussa olevan asuinpinta-alan selittäjäksi. Muuhun väestöön kuuluvat asuvat hieman ikääntyneitä suuremmissa asunnoissa. Keskimääräinen asunnon neliömäärä on tässä ryhmässä 88 neliömetriä.

Asuintilan osalta tarkasteltiin myös sitä, miten monta huonetta ikääntyneiden kotitalouksilla on ja lisäksi sitä, miten monta huonetta erityyppisillä kotitalouksilla on käytettävissään kotitalouden jäsentä kohden. Kulutusyksiköittäin asunnon huonelukumäärä on ikäryhmittäin hyvin samankaltainen ja ikääntyvillä on käytössään keskimäärin kaksi huonetta.

Huoneluvun vaihtelun taustatekijöitä tarkasteltiin regressioanalyysillä, johon selitettäväksi tekijäksi otettiin kotitalouden käytettävissä oleva huoneluku ja selittäjiksi bruttovarallisuuden mukainen desiiliryhmä, kulutusyksikköä kohti laskettu käytettävissä oleva tulon desiiliryhmä ja kulutusyksiköiden lukumäärä.

Koko aineistossa, jossa ovat ikääntyneiden lisäksi myös muihin ikäryhmiin kuuluvat, parhaiksi huoneluvun selittäjiksi ilmenivät bruttovarallisuuden mukainen desiiliryhmä (beta-kerroin .343), ja kulutusyksiköiden lukumäärä (beta-kerroin .365). Sen sijaan kulutusyksikköä kohti lasketulla käytettävissä olevien tulojen määrällä ei ollut mallissa selitysvoimaa. Kun regressiomalli toistetaan ikääntyneiden, 55 vuotta täyttäneiden ryhmässä, bruttovarallisuuden merkitys huoneluvun selittäjänä kasvaa (beta-kerroin .321), kulutusyksiköiden määrä selitysvoima laskee (beta-kerroin.267) ja kulutusyksikköä laskettu käytettävissä olevien tulojen desiiliryhmä nousee tilastollisesti merkitseväksi huoneluvun selittäjäksi (beta-kerroin .171).

Ikäryhmittäisissä regressiotarkasteluissa bruttovarallisuuden desiiliryhmä on huoneluvun tärkein selittäjä kaikissa muissa ikäryhmissä paitsi kahdessa kaikkein ikääntyneimmässä ryhmässä eli 75 täyttäneiden ja sitä vanhempien joukossa.

Vapaa-ajan asunnot ja niiden käyttö

Tutkimuksen ikääntyneistä 80 % omistaa vähintään yhden asunnon. Yhden asunnon omistajia on 68 %, kahden 10 % ja kaksi prosenttia niitä, jotka omistavat enemmän kuin kaksi asuntoa (maksimäärä on aineistossa 6 asuntoa). 30 % vastaajista omistaa joko vapaa-ajan asunnon tai lomaosakkeen. Vapaa-ajan asunnon omistaa yhdessä jonkun toisen talouden kanssa kahdeksan prosenttia ikääntyneistä.

Taulukko 7.
Vapaa-ajan asunnon käyttöviikot ikäryhmittäin

Ikäryhmä	Vapaa-ajan käyttöviikot vuodessa
alle 55	6.5
55-59	7.1
60-64	8.0
65-69	8.2
70-74	10.4
75-79	8.6
80-95	6.2
Kaikki <55v.	8.0

Vapaa-ajan asunnon käyttö on aktiivisimmillaan ikävuosina 65–79 ja kaikkein aktiivisinta ikävuosina 70–74. Alueittain aktiivisinta vapaa-ajan asunnon käyttö on helsinkiläisillä (ka=10.6 viikkoa/v) ja suurissa yliopistokaupungeissa asuvilla (ka=9.94 viikkoa/v). Vuosikohtaisessa tarkastelussa kaikki tutkimuksen ikäryhmät huomioon ottaen aktiivisin vapaa-ajan asunnon käyttäjäikä on 75 vuotta.

Vapaa-ajan asunnon keskimääräiset käyttöviikot ovat ikääntyneiden ryhmässä suuremmat kuin muussa väestössä, jossa vapaa-ajan asunnon keskimääräinen käyttöaika on 6.5 viikkoa vuodessa. Tämän eron jatkuvuutta todentavat myös vastaukset, joissa arvioidaan vapaa-ajan asunnon käytön lisääntymistä tulevaisuudessa. 52 % alle 55-vuotiaista vastaajista olettaa vapaa-ajan asunnon käyttönsä lisääntyvän olennaisesti tulevaisuudessa, kun tällaisten henkilöiden osuus yli 55-vuotiaiden joukossa on 35 % kaikista tämän ikäryhmän vastanneista.

3.2

Ikääntyneiden asumismenot ja niiden rasittavuus

Asuntoluotot

Asuntoluottoja on muulla väestöllä (17–54 -vuotiailla) 43 prosentilla, ikäryhmässä 55–62 -vuotiaat 21 prosentilla. Anneli Junton (2007) mukaan muun väestön keskuudessa asuntoluottoja omaavien määrä vaihtelee siten, että eniten asuntoluottoja on ikäryhmässä alle 35-vuotiaat.

Eläkeikää edeltävän vaiheen jälkeen asuntovelkaisten suhteellinen osuus kaikista kuhunkin ikäryhmään kuuluvista vähenee lineaarisesti iän myötä. Poikkeuksen yleisistä tilanteesta muodostavat kuitenkin 66–68 -vuotiaat. Tähän ikäryhmään kuuluvista asuntokunnista 17 prosentilla on asuntoluottoa, kun luottoja omaavien suhteellinen osuus edeltävässä ikäryhmässä 63–65 -vuotiaat on 13 %.

Keskimääräinen laina väestöryhmittäin on kuitenkin suurimmillaan ikäryhmässä 63–65 -vuotiaat. Ikäryhmässä 69–75 -vuotiaat yksi yli 500 000 laina nostaa koko väestöryhmän keskiarvoa ja siksi tunnusluku tälle ikäryhmälle on laskettu sekä tämä ääriarvo huomioon ottaen että ilman sitä. Lainojen euromäärää tarkastellen ikäryhmien tilanne onkin komplisoidumpi kuin lainojen lukumäärän suhteen.

Pohdinnan arvoinen asia on asuntoluottojen yhteys tässä ikävaiheessa esiintyvään suhteellisen suureen muuttohalukkuuteen. Tämän ikävaiheen jälkeen joka tapauksessa asuntovelkaisten suhteellinen osuus laskee ja ikäryhmässä 69–75 -vuotiaat asuntoluottoja on viidellä prosentilla kaikista ikäryhmän talouksista.

Taulukko 8.

Asuntovelkaisten suhteellinen osuus ikäryhmään kuuluvista

Ikäryhmä	Asuntovelkaisten kotitalouksien osuus ikäryhmässä (%)	Asuntoluottojen suuruus keskimäärin (euroa)
17-54	43	56997
55-62	21	32268
63-65	13	46055
66-68	17	16279
69-75	5	33537 (18374)*
76-95	2	6974
Kaikki	30	52692

*Sulkeissa muuttujakeskiarvo silloin kun yli 500000 lainat on jätetty muuttuja keskiarvon laskennan ulkopuolelle.

Asuntolainojen kohdentumista ikääntyneiden ryhmässä tarkastellaan muodostamalla vertailuryhmä niistä kotitalouksista, joilla on asuntolainoja. Sen jälkeen tarkastellaan tekijöitä, jotka selittävät tähän kuulumista.

Logistisen regressiotarkastelun mukaan pelkästään kotitalouden tulo- ja varallisuusaseman perusteella voidaan paikantaa 95 % niistä kotitalouksista, joilla ei ole asuntolainaa. Asuntolainattomuutta kasaantuu selvästi erityisesti korkeimpiin varallisuusdesiileihin. Pelkästään tulo- ja varallisuusasemalla ei voida kuitenkaan selittää yhtä suoraviivaisesti asuntolainojen kohdentumista, sillä tulo- ja varallisuusasema on yksi tekijä monien joukossa selittämässä asuntolainan ottamista.

Asumismenojen rasittavuus

Asumisen ongelmia tarkastellaan usealla kysymysryhmällä. Tässä yhteydessä tarkastellaan vaikeuksia asumismenojen hallinnassa. Muita ikääntyneiden asumisen ongelmia tarkastellaan myöhemmin omana kokonaisuutenaan. Asumismenojen rasittavuutta kokee kuusi prosenttia ikääntyneistä, kolme prosenttia heistä ilmoittaa kokevansa suuria vaikeuksia selvittää asumismenoistaan. 79 % ilmoittaa, ettei heillä ole lainkaan vaikeuksia selvittää. Muiden tilannetta ei saada selville.

Jatkoanalyysia varten muodostettiin dikotominen muuttuja sen mukaan, esiintyykö asumiskustannusten hallinnassa vaikeuksia vai ei, yhdistämällä luokat "suuria vaikeuksia" ja "jossain määrin vaikeuksia" sekä lukemalla toiseen luokkaan arvo "ei lainkaan vaikeuksia".

Taulukko 9.
Asumismenojen rasittavuus asunnon hallintatyypeittäin

Asunnon hallintatyyppi	Asumismenojen rasittavuutta kokevia % ikääntyneistä	Asumismenojen rasittavuutta kokevia % alle 55-vuotiaista
Oma talo	18	23
Asunto-osake	13	17
Aravavuokra-asunto	43	43
Korkotukivuokra-asunto	-	53
Muu vuokra-asunto	22	30
Asumisoikeusasunto	3	21
Muu hallintaperuste	14	14
Tuntematon	27	27

Asumismenojen rasittavuutta koetaan eniten aravavuokra-asujien joukossa. Tässä ryhmässä on 23 % niistä, jotka kokevat asumismenojen rasittavuutta ja aikovat vaihtaa lähivuosina asuntoaan. 18 % niistä aravavuokra-asunnoissa asuvista, jotka kokevat asumismenojen rasittavuutta ilmoittaa tulojensa ja varallisuutensa muuttuvan lähivuosina huonompaan suuntaan, kun vastaava osuus muiden aravavuokra-asunnoissa asuvien ryhmässä on 43 %. Tilanne on samankaltainen koko ikääntyneiden ryhmässä (22 % ja 15 %).

Asumismenojen rasittavuuden kokeminen ei korreloi ikääntyneiden ryhmässä asumismenojen määrän kanssa, mikä voi tuntua yllättävältä. Asumismenojen rasittavuutta suhteessa kaikkiin käytettävissä oleviin tuloihin koetaan yleisimmin yhden hengen talouksissa, joihin kuuluvia on 54 % niistä, jotka kokevat asumismenojen rasittavuutta. Kahden aikuisen talouksia on tässä ryhmässä 33 % kaikista rakenteeltaan erilaisista talouksista.

Neljännes vuokralla asuvista on kokenut merkittävän vuokran korotuksen viimeksi kuluneen kolmen vuoden aikana. Heistä asumismenojen rasittavuutta kokee 40 %. Vuokralla asuvista viisi prosenttia on vaihtanut asuntoa vuokran korotuksen takia viimeisen kolmen vuoden aikana.

Ikääntyvien vuokralla asuvien kotitalouksien vuokrien tasossa on selviä alueellisia vaihteluja. Suurkeskusjaottelun mukaan tarkasteltuna selvästi korkeinta vuokraa maksavat muissa suurissa yliopistokaupungeissa (Jyväskylä, Kuopio, Oulu, Tampere ja Turku) asuvat ikääntyvien kotitaloudet. Kun kotitalouksien henkilömäärä vakioidaan, tilanne muuttuu: korkeinta vuokraa maksetaan kotitalouden jäsentä kohti Helsingissä, matalinta aluekeskusten ulkopuolisissa kunnissa.

Kun ikääntyneiden tilannetta verrataan muun väestön tilanteeseen, havaitaan, että asumismenojen kokeminen rasittaviksi on jonkin verran yleisempää muun väestön keskuudessa sekä omistusasunnoissa asuvien keskuudessa että vuokralla asuvien keskuudessa lukuun ottamatta niitä, jotka asuvat aravavuokra-asunnoissa.

Viitehenkilöiden ikävuosittaisen tarkastelun mukaan asumiskustannukset ovat aineistossa korkeimmillaan 31–35 ikävuosien välillä.

Asumismenojen suhde käytettävissä olevaan tuloon vaihtelee ikääntyneiden ryhmässä välillä 15–20 %. Ikääntyneillä asumiskustannusten osuus käytettävissä olevasta tulosta on pienempi kuin muun ikäisellä väestöllä.

Ikääntyneiden kotitalouksien asumiskustannuksia tarkastellaan usealla muuttujalla. Aluksi kuvataan asumiskustannusten kokonaisuutta ikääntyneiden ryhmässä ja sen osaryhmissä.

Tarkastelua varten muodostetaan uusi muuttuja, jossa otetaan huomioon asumismenojen lisäksi asuntolainojen korkotuki vuoden 2004 tilanteen mukaisesti sekä asumistuki, jotka vähennetään asumismenojen kokonaismäärästä. Asumismenoihin luetaan tässä tutkimuksessa kuuluviksi: vuokrat, sähkö, lämmityskustannukset, vesi-,

jäte- ja nuohousmaksut, yhtiövastikkeet, asunnon korjauskulut, asuntolainojen korot ja vakuutusmaksut.

Taulukko 10.

Kotitalouden asumismenot ikäryhmittäin vuodessa

Ikäryhmä	Bruttoasumismenot/e/v. 2004	Saadut asumistuet ja korkojen verovähennystuki	(Netto) Asumismenot
55-62	3739	196	3543
63-65	3800	147	3653
66-68	3385	174	3211
69-75	3209	184	3025
76-95	3286	434	2852
Kaikki <55v.	3499	245	3254

Ikääntyneiden ikäryhmittäisen tarkastelun mukaan (netto) asumismenot ovat suurimmillaan ikäryhmässä 63–65 -vuotiaat. Myös ilman tulonsiirtoja ikäryhmän 63–65 -vuotiaat asumiskustannukset olisivat kaikkein suurimmat.

Varianssianalyyseissä kunkin ikäryhmän kustannukset ryhmitteivät omalle, tilastollisesti selvästi toisistaan eroavalle tasolle.

Asumistuen ja asuntolainojen korkojen verovähennysoikeuden merkitys on suurimmillaan ikäryhmässä 76–95 -vuotiaat. Koko ikääntyneiden ryhmässä tulonsiirrot ovat keskimäärin 245 euroa. Muun väestön keskuudessa tulonsiirrot ovat selvästi suuremmat (672 euroa).

Kun ikääntyneiden ryhmässä muodostetaan regressiomalli, jossa asumismenojen kokonaisuutta kuvaava muuttuja on selitettävä ja edellä mainitut osamuuttujat selittäjinä, havaitaan, että parhaat asumismenojen kokonaisuuden selittäjät ovat niistä vuokramenot ja asunnon ylläpitokustannukset. Sähkökuluilla, muilla lämmityskuluilla ja asuntoveloilla on seuraavaksi eniten selitysvoimaa mallissa, vähiten sitä on vesi-, jäte- ja nuohousmaksuilla ja asunnon vakuutuskustannuksilla.

Ikääntyneiden asumismenot asunnon hallintatyypeittäin

Seuraavassa taulukossa kuvataan asumismenojen vaihtelua asumistuen ja asuntolainojen korkojen vähentämisen jälkeen eri hallintatyypeissä. Havaintomäärien pienuuden vuoksi kaikki erilaiset vuokra-asumisen muodot on yhdistetty yhdeksi ”asuu vuokralla” kategoriaksi.

Taulukko 11.

Ikääntyneiden kotitalouksien asumismenot asunnon hallintatyypeittäin

Asunnon hallintatyyppi	Asumismenot/e/v. 2004
Omistaa talon	2928
Omistaa asunnon osakkeet	3178
Asuu vuokralla	3899
Muu hallintatyyppi	3671
Yhteensä	3254

Taulukon perusteella asuminen on kustannuksiltaan kalleinta henkilöä (kulutusyksikköä) kohti vuokra-asunnoissa, edullisinta omassa talossa.

Ikääntyneiden asumismenot alueittain

Ikääntyneiden kotitalouksien asumismenot vaihtelevat merkitsevästi alueittain. Seuraavassa taulukossa vaihtelua kuvataan suurkeskuksittain, vähentäen jälleen asumistuki ja asuntolainan korkojen verovähennys asumiskustannuksista.

Taulukko 12.
Ikääntyneiden kotitalouksien asumismenot suurkeskuksittain

Suuralue	Asumismenot/ e/v.2004
Helsinki	3510
Muu pääkaupunkiseutu	4003
Muut suuret yliopistokaupungit	3675
Muut suuret keskukset	3323
Muut kunnat	3041

Ikääntyneiden vuosittaiset asumismenot ovat selvästi suurimmat muulla pääkaupunkiseudulla ja matalimmat suurten keskusten ulkopuolella muissa kunnissa. Ero pääkaupunkiseudun ja muiden kuntien asumiskustannuksissa on huomattavan suuri.

Asumiskustannusten hallinta

Seuraavassa taulukossa tarkastellaan asumiskustannusten kokemista ongelmallisena. Niitä tutkittiin sekä ongelmien esiintymisen että niiden hallinnan osalta. Asumismenojen ongelmallisuutta tarkastellaan myös suhteessa kotitalouden varallisuuteen.

Taulukko 13.
Asumismenojen kokeminen ongelmallisena

	% ikääntyneistä	Suurin ikäryhmittäinen osuus
Asumismenojen kokeminen rasittavana	19	27 (55-62v)
Asumismenojen takia jouduttu järjestelyihin	13	13 (55-62v)
Asumismenojen takia muutettu halvempaan asuntoon	1	3 (55-62v)
Asumismenojen takia tehty ylitöitä/kahta työtä	1	2 (55-62v)
Asumismenojen takia muutettu lainaehjoja/otettu lainaa	2	4 (55-62v)
Asumismenojen takia turvauttu sukulaisten tai ystävien apuun	3	5 (55-62v)
Asumismenojen takia turvauttu toimeen-tulotukeen	2	3 (55-62v)
Asumismenojen takia tingitty muusta kulu-tuksesta	10	14 (63-65v)
Asumismenojen takia ei mitään järjestelyjä	86	89 (55-62v)

Viidennes ikääntyneistä kokee asumismenot rasittavina. Kolmetoista prosenttia heistä on joutunut tekemään erityisjärjestelyjä asumismenojen takia. Yleisimmin käytetty keino on tinkiä muusta kulutuksesta asumismenojen takia. Asumismenojen ongelmia näyttää ilmenevän hieman muita ikävaiheita yleisemmin nuorimmassa ikääntyneiden ryhmässä, ennen eläkeikään tuleamista.

Muusta kulutuksesta tinkiminen on kuitenkin yleisintä ikäryhmässä 63–65 -vuotiaat, jossa 14 % tinkii muusta kulutuksestaan asumismenojensa takia. Asumismenojen takia tingitään selvästi koko ikääntyneiden ryhmän keskiarvoa yleisimmin kolmessa alimmassa tulodesiilissä.

Menoistaan asumisen takia tinkivien osuus on kaikkein suurin toiseksi alimmas- sa desiiliryhmässä, jossa heidän osuus on 28 %. Kaikissa muissa desiiliryhmissä asumismenojen takia muista menoistaan tinkivien talouksien suhteellinen osuus on enimmilläänkin muutaman prosenttiyksikön päässä koko ikääntyneiden ryhmän keskiarvosta.

Asumismenoihin liittyvien järjestelyjen kasautuminen

Vastaavalla tavalla kuin edellä asumisen ongelmien kohdalla, myös asumismenojen takia tehtyjen järjestelyjen tarkastelussa selvitettiin järjestelytarpeen kasautumista ikääntyneiden ryhmässä ja sen alaryhmissä.

Tarkastelua varten muodostettiin asumismenojen vuoksi tehtyjä järjestelyjä kuvaavista yksittäisistä muuttujista muuttamalla ne kaksiarvoisiksi (dikotomioiksi) ja summaamalla ne yhteen ongelmien kasautumista kuvaavaksi summamuuttujaksi. Näin muodostetun summamuuttujan reliabiliteetti on .50, mikä ei ole kovin hyvä, mutta muuttujaa voidaan kuitenkin suunta-antavasti käyttää kasautumisen kuvaajana. Summamuuttujatarkastelun ensisijaisena tavoitteena on tässä kuvata, missä määrin samoilla ikääntyneillä vastaajilla esiintyy useita järjestelytarpeita asumiskustannusten vuoksi. Muuttujien poistaminen summamuuttujasta ei olennaisesti nosta sen reliabiliteettia.

Edellä kuvatun summamuuttujan jakauma ikääntyneiden ryhmässä osoittaa, että 86 % ikääntyneistä ei ole joutunut tekemään asumismenojensa vuoksi mitään erityisiä järjestelyjä. Yhdeksän prosenttia ikääntyneistä on joutunut tekemään jonkun tutkimuksessa mainitun järjestelyn, kaksi prosenttia kaksi ja samoin kaksi prosenttia kolme tutkimuksessa mainittua järjestelyä asumismenojensa hallinnassa pitämiseksi.

Seuraavassa taulukossa tarkastellaan järjestelyjen kasautumista kuvaavan summamuuttujan avulla asumismenoista aiheutuvaa järjestelyn tarvetta ikääntyneiden eri ikäryhmissä.

Taulukko 14.
Asumismenoista johtuvan järjestelytarpeen kasautuminen

Ikäryhmä	Keskiarvo	Keskihajonta
55-62	.27	.70
63-65	.09	.32
66-68	.23	.60
69-75	.12	.37
76-	.12	.40
Kaikki <55v.	.18	.54

Taulukko osoittaa, että ikäryhmittäin asumismenojen järjestelytarve tutkimuksen muuttujilla kuvattuna on yleisintä nuorimmassa ikääntyneiden ryhmässä (55–62 -vuotiaat) ja harvinaisinta tutkimuksen aineiston keruun aikaan voimassa olleen eläkeiän tunteissa (63–65 -vuotiaiden) ryhmässä. Hajonta on suurimmillaan nuorimmassa ikääntyneiden ryhmässä, pienimmillään vanhan eläkeiän tunteissa.

Asumiskustannusten aiheuttama järjestelytarve ja sen kasautuminen vaihtelevat tuloryhmittäin, mikä sinänsä ei ole yllättävää. Järjestelytarpeen kasautuminen ei kuitenkaan ilmene samalla tavoin kuin asumisen ongelmat, joiden kasautuminen vähenee siirryttäessä alimmista tulodesiileistä ylimpiin.

Asumismenojen järjestelytarpeen kasautuminen ei näytä olevan ikääntyneiden ryhmässä yhteydessä asunnon vaihtamissuunnitelmiin samalla tavoin kuin asumisongelmien kasautuminen. Verrattaessa summamuuttujan keskiarvoilla asunnon

vaihtamista suunnittelevia niihin, jotka eivät suunnittele, ei ryhmien välillä havaita juurikaan eroa asumiskustannusten vuoksi syntyvässä järjestelyn tarpeen kasautumisessa.

3.3

Ikääntyneiden asuntovarallisuus

Ikääntyneiden asuntovarallisuutta tarkastellaan seuraavassa taulukossa ikäryhmittäin ja varallisuuslajeittain. Koko asuntovarallisuutta kuvaava muuttuja on muodostettu yhdistämällä useaa tietolähdettä (haastattelutieto, markkina-arvio).

Varsinainen asunto tarkoittaa asuntoa, jossa kotitalous asuu tutkimusajankohtana, muut asunnot perheenjäsenten käytössä olevia tai sijoitusasuntoja ja vapaa-ajan asunnot kotitalouden omistamia vapaa-ajan asuntoja, johon on luettu kuuluvaksi myös lomaosakkeet.

Taulukko 15.
Ikääntyneiden asuntovarallisuus ikäryhmittäin

Ikäryhmä	Koko asuntovarallisuus (ka/e)	Varsinaisen asunnon arvo (ka/e)	Muiden asuntojen arvo (ka/e)	Vapaa-ajan asuntojen arvo (ka/e)	Koko asuntovarallisuuden korrelaatio nettovarallisuuteen
55-59	117877	95324	22552	20407	.79
60-64	134788	108927	25860	22228	.87
65-69	104155	90071	14084	12518	.90
70-74	109203	90671	18531	8372	.95
75-79	75865	70440	5426	18905	.74
80-95	85027	76276	8752	6062	.89
Kaikki <55 v.	107280	90220	17061	15592	.84

Koko asuntovarallisuus on suurimmillaan ikääntyneillä ikävaiheessa 60–64 vuotta eli aiemman eläkeiän tuntumassa. Asuntovarallisuus korreloi vahvasti positiivisesti nettovarallisuuden kanssa (koko tutkimusaineisto .83), mikä kertoo nettovarallisuuden muodostuvan suurelta osin asuntovarallisuudesta.

Tulojen ja varallisuuden muutoksen vaikutus asumisratkaisuihin

Tuloissa ja varallisuudessa tapahtuvien ennakoitujen muutosten vaikutusta asumista koskeviin ratkaisuihin selvitettiin erillisellä kysymyksellä. Siinä pyydettiin arvioimaan tulojen ja varallisuuden muutoksen vaikutusta asumisratkaisuihin kolmen seuraavan vuoden aikana.

Tutkimuksen kohderyhmästä 13 % ilmoittaa tulojensa ja varallisuutensa ennakoitujen muutoksen vaikuttavan asumista koskeviin ratkaisuihinsa. Ne, jotka näin ilmoittavat ovat keski-ikänsä 63-vuotiaita, kun taas ne, joiden taloudellinen tilanne ei vaikuta asumisratkaisuihin, ovat tilastollisesti merkitsevästi vanhempia, heidän keski-ikänsä ollessa 65 vuotta. Vaikutuksia ilmoittavat kuuluvat käytettävissä olevien tulojensa perusteella alempaan tulokymmeneeseen.

Asunto sijoituskohteena

Kotitalouden varojenkäytön osalta selvitettiin myös ikääntyneiden sijoituskohteita ja niiden joukossa asuntoa sijoituskohteena. Ikääntyneiden ryhmässä ensisijaiset sijoituskohteet jakautuvat taulukon 17 mukaisesti.

Taulukko 17.
Ikääntyneiden sijoituskohteet

Ensisijainen sijoituskohde	% ikääntyneistä vastaajista	% alle 55-vuotiaista vastaajista
Omistusasunnon hankinta, korjaus tai asuntolainojen hoito	23	45
Pankkitilille säästäminen	17	9
Arvopaperit	3	2
Eläkevakuutus	1	2
Lomamatkat	14	13
Auto	4	5
Muut kestokulutustavarat, vapaa-ajan harrastukset	4	6
Ei ylimääräistä rahaa, ei mikään edellisistä	30	16
Ei osaa sanoa	4	2
Yhteensä	100	100

Niillä ikääntyneillä, joilla on varaa sijoittaa varojaan, asuminen on yleisimmin tärkein sijoituskohde. Asumiseen sijoittamista preferoivien ikääntyneiden keskimääräinen käytettävissä olevien tulojen desiili on 5.32 (maksimi=9 ja minimi=0). Se on kaikkein korkein niillä ikääntyneillä, jotka ilmoittavat tärkeimmäksi sijoituskohteeseen arvopaperit (6.97) ja toiseksi korkein niillä, jotka ilmoittavat tärkeimmäksi sijoituskohteeseen eläkevakuutuksen (6.01).

Niiden, jotka eivät ilmoita sijoituskohdetta tai ilmoittavat, ettei heille jää ylimääräisiä varoja sijoittamiseen keskimääräinen käytettävissä olevien tulojen desiili on matalin (3.61). Lomamatkoihin erityisesti sijoittavien ikääntyvien keskimääräinen käytettävissä olevien tulojen desiili on 5.87. Sijoitusasuntojen hallinta kasaantuu aineistossa selvästi kahteen ylimpään varallisuusdesiiliin.

Verrattaessa keskenään ikääntyneiden ja muun ikäisen väestön ensisijaisia sijoituskohteita havaitaan muutamia hyvin selviä eroja sijoituskohteiden yhtäläisyyksien ohella. Alle 55-vuotiaista miltei puolella on asunnon hankkiminen keskeisenä sijoituskohteena, ikääntyneillä asunto on jo usein hankittuna. Pankkitileille säästäminen on yleisempää ikääntyneiden ryhmässä kuin muun ikäisellä väestöllä, jolla vastausten mukaan on kuitenkin yleisemmin kuin ikääntyneillä ylipäättään rahaa erilaisiin sijoituskohteisiin.

3.4

Pienituloisten ikääntyneiden asumistilanne

Ikääntyneiden osaryhmistä tarkastellaan seuraavassa lähemmin pienituloisten ikääntyneiden tilannetta. Pienituloisuuden raja määriteltiin analogisesti suhteellisen köyhyyskäsityksen pohjalta. Esimerkiksi eurooppalaisissa vertailuissa käytännöksi on muodostunut määritellä kotitalouden köyhyysrajaksi 60 % kaikkien kotitalouksien mediaanituloista. Kotitalouksien koko vakioidaan jakamalla kulutusyksiköillä.

Edellä kuvattua menettelyä käyttäen laskettiin koko tulo- ja varallisuustutkimuksen aineiston kotitalouksien mediaanituloksi kulutusyksiköittäin (v. 2004) 14 390

euroa vuodessa. Laskennassa käytettiin käytettävissä olevaa rahatuloa kuvaavaa muuttujaa, josta vähennettiin asumistuki.

Pienituloisen kotitalouden käytettävissä olevan vuosittaisen rahatulon rajaksi saatiin menettelyllä 8 634 euroa vuodessa. Koko aineistossa 16 % kotitalouksista sijoittuu käytettävissä olevilta rahatuloiltaan tämän rajan alapuolelle. Ikääntyneiden, 55-vuotta täyttäneiden ryhmässä tämän rajan alle jää 11 % kotitalouksista. Näin pienituloisuuden raja määrittämällä lähes kaikki pienituloiset sijoittuvat kotitalouden koon mukaan vakioituun kahteen alimpaan tulodesiiliin.

Seuraavaan taulukkoon on koottu ikäryhmittäin pienituloisten kotitalouksien suhteelliset osuudet kaikista ikäryhmän kotitalouksista.

Taulukko 17.
Pienituloisten ikääntyneiden osuus ja tulot

Ikäryhmä	Pienituloisia ikääntyneiden kotitalouksista (%)	Käytettävissä olevat tulot keskimäärin/kulutussyksikkö/e/v.2004
55-62	9	5308
63-65	9	6572
66-68	5	5370
69-75	8	7461
76-95	18	7364
Kaikki < 55 v	11	6585

Pienituloisten suhteellinen osuus on suurimmillaan ikäryhmässä 75–95 -vuotiaat. Pienituloisista 54 % asuu omistusasunnoissa (26 % omassa talossa ja 28 % omassa asunto-osakkeessa). Vastaava suhteellinen osuus on muiden tuloryhmien kohdalla 77 % (joista 39 % asuu omassa talossa ja 38 % omistamassaan asunto-osakkeessa). Yksinasuvien osuus on pienituloisten ryhmässä eli kahdessa alimmassa desiilissä 70 % kaikista kotitalouksista, kun se muissa tuloryhmissä on 47 %. Taloudellinen niukuus yhdistyy kaikkien ikäryhmien kohdalla yksinasumiseen. Tutkimuksen koko aineistossa pienituloisista kotitalouksista 58 % on yksinasuvien talouksia.

44 % pienituloisista vuokralla asuvista ikääntyneiden kotitalouksista asuu kunnalta saadussa vuokra-asunnossa. Asunnon keskimääräinen pinta-ala on näillä kotitalouksilla 69 neliometriä.

Alueellisesti suurin osa pienituloisista talouksista asuu suurkeskusluokittelun mukaisesti luokassa muut kunnat (70 % pienituloisista kotitalouksista) eli käytännössä suurten kaupunkikeskusten ulkopuolella. 37 % näistä kotitalouksista asuu maaseutumaisissa kunnissa ja 44 % kaupunkimaisissa kunnissa.

Maakunnittain pienituloisten ikääntyneiden kotitalouksien määrä saavuttaa yli kymmenen prosentin suhteellisen osuuden Kanta-Hämeessä (11 %), Pohjois-Karjalassa (10 %), Keski-Suomessa (11 %) ja Pohjois-Pohjanmaalla, jossa yli asuu 14 % pienituloisista ikääntyneiden talouksista. Pääkaupunkiseudulla 12 % ikääntyneiden kotitalouksista on pienituloisia. Vuokralla asumista kotitaloudelleen parhaana asumismuotona pitävät ikääntyneet asuvat vuokralla, koska se sopii heidän elämäntilanteeseensa (70 % vuokralla asuvista pienituloisista talouksista) tai koska heillä ei ole varaa omistusasunnon hankintaan (viidennes vuokralla asuvista pienituloisista talouksista).

Tutkimuksen hypoteesien mukaisesti asumismenojen rasittavuuden kokemukset kasautuvat pienituloisten ikääntyneiden ryhmään; heidän kotitalouksistaan miltei kolmannes (29 %) kokee vähintään jossain määrin vaikeuksia selvitä asumismenoistaan suhteessa tuloihinsa. Muiden kohdalla vastaava suhteellinen osuus on 18 %. Lisäksi puuttuvia tietoja tästä asiasta on pienituloisten ryhmässä 10 % kaikista kotitalouksista, kun vertailuryhmän kotitalouksista tieto on saatu lähes kaikilta, joten

faktisesti asumismenoista selviytymisen on kokenut vaikeaksi vieläkin suurempi osa ikääntyneiden, ja etenkin pienituloisten, talouksista.

Pienituloisten ikääntyneiden kotitalouksissa joudutaan myös hyvin usein tekemään erilaisia järjestelyjä asumismenoista selviytymiseksi (27 % kotitalouksista ilmoittaa näistä); yleisin selviytymiskeino on muista menoista tinkiminen (22 % pienituloisten talouksista). 11 % joutuu näissä ongelmatilanteissa turvautumaan toimeentulotukeen ja seitsemän prosenttia sukulaistensa /ystäviensä apuun. Asunnonvaihtamista ei näissä ongelmatilanteissa juurikaan käytetä tai se ei ole niissä todellinen vaihtoehto. 68 % ilmoittaa jo asuvansa tavoiteasunnossaan, mikä on samaa suuruusluokkaa kuin kaikissa ikääntyneiden kotitalouksissa.

Havaintomäärät ikääntyneiden eri ikäryhmissä jäävät liian pieniksi, että voitaisiin tehdä luotettavia päätelmiä asumiseen liittyvien taloudellisten vaikeuksien esiintymisestä ikääntymisen eri vaiheissa. Suuntaa-antavat tulokset kuitenkin osoittavat, että yleisimmin asumiskustannusten hoitamisvaikeuksia ja niiden järjestelyn tarvetta esiintyy ikäryhmissä 55–62 -vuotiaat sekä 66–68 -vuotiaat.

4 Ikääntyneiden asumistyytyväisyys

4.1

Tyytyväisyys nykyiseen asumiseen

Asumistyytyväisyyttä tarkastellaan tässä yhteydessä järjestysasteikollisilla muuttujilla, joissa vastaajia pyydetään arvioimaan tyytyväisyyttään asumiseensa yleensä ja erikseen tyytyväisyyttään nykyisen asuntonsa kokoon, huonejärjestykseen / tilankäyttöön / suunnitteluun, kuntoon ja äänieristykseen sekä tyytyväisyyttään asuinalueeseensa. Edellä kuvatun muuttujaryhmän lisäksi asumistyytyväisyyttä tarkastellaan tavoiteasumista ja muuttoaikeita koskevien kysymysten yhteydessä.

Taulukossa 18 kuvataan tyytyväisyyttä asumisen eri puoliin jakamalla vastaajat kolmeen ryhmään; erittäin tyytyväisiin, melko tyytyväisiin ja tyytymättömiin tai niihin, jotka eivät ota asiaan kantaa.

Taulukon mukaan ikääntyneet vastaajat ovat varsin tyytyväisiä asumiseensa yleensä. Eniten tyytymättömyyttä herättää nykyisen asunnon kunto ja sen äänieristyksen ongelmat.

Taulukko 18.
Tyytyväisyys asumisen eri puoliin

	Erittäin tyytyväisiä (%)	Melko tyytyväisiä (%)	Tyytymättömiä / ei osaa sanoa (%)	Muuttujan keskiarvo
Tyytyväisyys asuinalueeseen	58	36	6	1.52
Tyytyväisyys asuntoon yleensä	44	50	6	1.62
Tyytyväisyys äänieristykseen	50	34	16	1.79
Tyytyväisyys asunnon kuntoon	34	54	12	1.85
Tyytyväisyys huonejärjestykseen / tilankäyttöön	43	50	7	1.65

Taulukosta on jätetty pois tyytyväisyyttä asunnon kokoon mittaava muuttuja, jossa asteikko poikkesi muiden muuttujien asteikosta; sen kohdalla 93.9 % vastanneista piti asuntoaan sopivan kokoisena ja kuusi prosenttia liian pienenä.

Vertailtaessa niitä, jotka pitivät asuntoaan liian pienenä yksisuuntaisella varianssianalyysillä niihin, jotka pitivät nykyistä asuntoaan sopivan kokoisena, kävi ilmi, että asuntoaan liian pienenä pitivät asuivat selvästi vertailuryhmäänsä ahtaammin. Kulutusyksikköä kohti hallussa oleva huonelukumäärä on keskimäärin 1.57 kun se vertailuryhmässä on 1.98.

Heidän käytössään oleva asunnon pinta-ala on keskimäärin 58 neliometriä kun se vertailuryhmässä on 85 neliometriä. Kulutusyksiköiden keskimäärässä ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevää eroa vertailuryhmien välillä. Bruttovarallisuuden mukainen desiiliryhmä on keskimäärin hieman korkeampi siinä ryhmässä, joka on tyytyväinen nykyisen asuntonsa kokoon, samoin asunnon kokoon tyytyväisten ikääntyneiden ryhmässä on viitehenkilöiden keski-ikä hieman korkeampi kuin vertailuryhmässä (66.9 vuotta/64.8 vuotta).

Seuraavassa tarkastellaan asumistyytyväisyyden keskinäisiä yhteyksiä korrelaatiotarkastelulla, jonka jälkeen tarkastellaan vielä regressioanalyysillä yleistä asumistyytyväisyyttä selittäviä tyytyväisyyden osa-alueita.

Verrattaessa ikääntyneiden tilannetta muun väestön tilanteeseen havaitaan, että ikääntyneet ovat kaikissa kysytyissä asioissa vähintään yhtä yleisesti tyytyväisiä (joko erittäin tai melko tyytyväisiä) tilanteeseensa kuin muu väestö.

Taulukko 19.
Ikääntyneiden asumistyytyväisyyden osa-alueiden keskinäiset yhteydet

	Asuinalueeseen	Asuntoon yleensä	Äänieristykseen	Kokoon	Kuntoon
Tyytyväisyys asuinalueeseen	1				
Tyytyväisyys asuntoon yleensä	.374	1			
Tyytyväisyys äänieristykseen	.266	.416	1		
Tyytyväisyys asunnon kokoon	.042	.153	.193	1	
Tyytyväisyys asunnon kuntoon	.178	.493	.361	.141	1
Tyytyväisyys huonejärjestykseen/ tilankäyttöön	.255	.465	.261	.193	.332

Tyytyväisyys asuntoon yleensä korreloi ikääntyneiden ryhmässä positiivisesti tyytyväisyyteen asunnon kuntoon, sen huonejärjestykseen ja tilankäyttöön sekä asunnon äänieristykseen laatuun.

Ikääntyvillä tyytyväisyys asunnon kokoon voi saada elämänkaaren vaiheeseen kuuluvaa erityisleimaa esimerkiksi siitä, että asunnon voidaan haluta olevan riittävän suuri paitsi omiin tarpeisiin, myös siihen että asunnossa vierailevat omaiset, esimerkiksi omat lapset voivat siellä tarvittaessa yöpyä. Toisaalta tilavasta asunnosta voidaan haluta muuttaa pois esimerkiksi siksi, että sen hoitaminen käy toimintakyvyn heikentyessä liian työlääksi (Laukkanen 2001, 38).

Asumistyytyväisyyttä mittaavilla muuttujilla onkin melko paljon keskinäisiä positiivisia korrelaatioita. Kun niille tehdään ikääntyneiden ryhmässä faktorianalyysi, havaitaan muuttujien latautuvan kahdelle faktorille (sama pätee myös koko aineistossa). Toiselle faktorille latautuu tyytyväisyyttä asunnon kokoon mittaava muuttuja ja toiselle kaikki muut tyytyväisyysmuuttujat. Asunnon koko näyttää siten olevan aineistossa merkitykseltään oma erityinen ulottuvuutensa asunnon ominaisuuksien joukossa.

Edellä kuvatun asiakokonaisuuden jatkoanalyysissä faktoreita käytetään omina muuttujinaan ja asumistyytyväisyyden vertailua eri asukasryhmissä tehdään sekä erikseen yksittäisillä että faktoripistemuuuttujilla.

Asumistyytyväisyys asunnon hallintatyyppin mukaan

Asumistyytyväisyys vaihtelee huomattavasti asunnon hallintatyyppin mukaan ikääntyneiden ryhmässä. Tämän vaihtelun tarkastelemiseksi muodostettiin asumistyyty-

väisyyttä mittaavista yksittäisistä muuttujista asumistyytyväisyyden summamuuttuja (laatueroasteikollinen tyytyväisyyttä asunnon kokoon mittaava muuttuja jätettiin summamuuttujan ulkopuolelle). Summamuuttujan muodostamiseen on sisällöllisiä perusteita, sillä asumistyytyväisyyden eri puolia mittaavat yksittäiset muuttujat lautauvat samalle faktorille (mittaavat samaa asiaa).

Seuraavassa tarkastelussa vuokra-asunnon eri muodot (aravavuokra-asunto, korkotukivuokra-asunto ja muu vuokra-asunto) on yhdistetty yhdeksi vuokralla asumisen tyypiksi, samoin luokat asumisoikeusasunto, muu hallintaperuste tai tuntematon hallintaperuste on yhdistetty yhdeksi luokaksi "muu" havaintojen pienen määrä vuoksi.

Taulukko 20.

Asumistyytyväisyys asunnon hallintatyyppin mukaan mitattuna asumistyytyväisyyden summamuuttujalla

Asunnon hallintatyyppi	Ikääntyneet	Alle 55-vuotiaat	Ryhmiin ero
Omistaa talon	8.01	8.43	.42
Omistaa asunnon osakkeet	8.38	8.74	.36
Asuu vuokralla	9.63	10.60	.97
Muu hallintaperuste	8.35	9.28	.93
Yhteensä	8.50	9.37	.87

*mitä pienempi arvo summamuuttujalla, sitä suurempi tyytyväisyys

Taulukko osoittaa, että omistusasunnossa asuvat ikääntyneet ovat muita tyytyväisempiä, kun taas vuokralla asuvat ovat muita ikääntyneitä selvästi tyytymättömpiä.

Muunikäiseen väestöön verrattuna ikääntyneet ovat kaikissa hallintatyypeissä tyytyväisempiä asumisensa eri puoliin kuin muu väestö. Suurimmat erot ilmenevät vuokralla asuvien ryhmässä (.97) ja ryhmässä muu hallintaperuste (.93). Kiinnostavaa on, että omistusasumisessa asumistyytyväisyys näyttää olevan vähemmän ikään sidonnaista kuin vuokralla asumisessa.

Vuokra-asunnossa asuminen ja asumistyytyväisyys

Viidesosa 55 vuotta täyttäneistä asuu erityyppisissä vuokra-asunnoissa. Kuten aiemmin on käynyt ilmi, vuokralla asuvat ovat muissa hallintatyypeissä asuviin verrattuna tyytymättömpiä asumisensa. Monesti vuokralla asutaan vain siksi, ettei ole mahdollisuutta muuhun. On myös niitä, jotka eivät halua sitoutua vuosikausiksi asuntovelkoihin tai valitsevat vuokra-asumisen sen joustavuuden tai jonkin muun syyn vuoksi.

Seuraavassa tarkastellaan lähemmin vuokralla asumista ikääntyneiden asumismuotona: ketkä vuokralla asuvat ja millaisia kokemuksia heillä liittyy asumiseensa?

Vuokralla asuvat ikääntyvät ovat taloudelliselta asemaltaan muissa hallintatyypeissä asuvia heikommassa asemassa sekä tuloiltaan että varallisuudeltaan. Sekä käytettävissä olevat tulot että nettovarallisuus ovat heillä pienemmät kuin muissa hallintatyypeissä.

Taulukko 21.
Ikääntyneiden taloudellinen tilanne asunnon hallintatyyppin mukaan

Asunnon hallintatyyppi	Käytettävissä olevat tulot/ vuosi	Nettovarallisuus	Yksityisvelat	Kulutuskainat
Omistaa talon	33004	192011	5189	1250
Omistaa asunnon osakkeet	29686	208404	5457	1244
Asuu vuokralla	20711	40981	5527	1043
Muu hallintatyyppi	36382	160556	5674	341
Kaikki <55 v	29572	166382	5382	1153

Vuokralla asuvien ikääntyneiden käytettävissä olevat tulot ja nettovarallisuus ovat keskimäärin selvästi pienemmät kuin muissa hallintatyypeissä. Nettovarallisuudessa asunnon omistaminen selittää absoluuttisissa euromäärissä olevan suuren eron.

15 % vuokralla asuvista esiintyy ylivelkaantumista, kun vastaava suhteellinen osuus koko ikääntyneiden ryhmässä on kahdeksan prosenttia kaikista ikäryhmään kuuluvista.

Vuokralla asuvien tyytyväisyys

Vuokralla asuvien tyytyväisyyttä asumiseen tarkasteltiin usealla muuttujalla. Seuraavassa näille muuttujille tehdään faktorianalyysi mahdollisesti yksittäisten muuttujien takaa löytyvien yleisempien tyytyväisyyden ulottuvuuksien löytämiseksi. Sen jälkeen faktoreita käytetään uusina muuttujina jatkoanalyysissä. Faktorianalyysi tehdään koko tutkimusaineistossa, jotta havaintomäärät saadaan riittäviksi, sen jälkeen faktoreilla tehdään jatkotarkastelut ikääntyneiden ryhmässä.

Taulukko 22.
Tyytyväisyyttä vuokralla asumisen eri puoliin mitattaavien muuttujien faktorianalyysi

Tyytyväisyyden/tyytymättömyyden kohde	Faktori I	Faktori II	Faktori III
Asunnon kunnossapito	.74		
Talon huolto ja kunnossapito	.89		
Yhteistyö isännöitsijän ja huoltoyhtiön kanssa	.73		
Yhteistyö omistajan kanssa	.60		
Yhteistilojen, porraskäytävän ym. siisteys	.55		
Talon rauhallisuus		.78	
Alueen turvallisuus		.55	
Vuokrasuhteen ehdot ja asumisturva			.94

Faktori I = Asunnosta ja asuintalosta huolehtimisen faktori

Faktori II = Asumisen rauhallisuuden ja turvallisuuden faktori

Faktori III = Vuokraehtojen ja asumisturvan faktori

Analyyssissä tyytyväisyyttä/tyytymättömyyttä vuokra-asumisen eri puoliin mitattaavat muuttujat latautuvat analyyssissä kolmelle toisistaan erottuvalla faktorille, jotka on edellä nimetty niiden keskeisen sisällön mukaisesti. Tärkein tyytyväisyyden tai tyytymättömyyden vaihtelua aineistossa selittävä ulottuvuus on asunnosta ja asuintalosta huolehtimisen faktori.

Ensimmäisen faktorin voi tulkita heijastelevan ikääntyneille toimintakyvyn muutosten takia erityisen merkitykselliseksi muodostuvaa asunnosta ja talosta huolehtimista. Erityisesti asunnon ja talon kunnossapito ja huolto korostuvat ja tässä yhteydessä myös toimiva yhteistyösuhde tehtävästä huolehtivaan kodin ulkopuoliseen tahoon.

Jatkoanalyysissa tarkasteltiin näiden faktoreiden selitysvoimaa vuokralla asuvien asumistyytyväisyyteen sijoittamalla yleistä asumistyytyväisyyttä mittaava dikotominen muuttuja logistiseen regressiomalliin selitettäväksi ja faktoripistemuuttujat selittäjiksi. Käy ilmi, että parhaiten ikääntyneiden vuokralla asuvien asumistyytyväisyyttä selittää sen mukaan ensimmäinen faktori b-kerroin -1.685, toiseksi parhaiten toinen faktori, jonka b-kerroin on -1.124. Heikoin selitysvoima on faktorilla kolme, jonka b-kerroin on -.757.

Tuloksen voi sanallisesti tutkia siten, että mitä tyytyväisempiä ikääntyneet ovat vuokra-asunnosta ja talosta huolehtimiseen ja sen rauhallisuuteen, sitä tyytyväisempiä he ovat asumiseensa. Yksittäisten muuttujien regressiotarkastelujen perusteella kyse on ennen muuta talosta huolehtimisesta ja talon rauhallisuudesta. Kiinnostavaa on, ettei asumisen turvallisuus nouse selittäjänä edellä kuvattua merkittävämmäksi tekijäksi.

4.2

Asumistyytyväisyyden alueellinen vaihtelu

Asumistyytyväisyyden vaihtelu aluekeskuksittain

Seuraavassa taulukossa kuvataan ikääntyneiden asumistyytyväisyyden alueellista vaihtelua. Taulukkoon on koottu sekä asumistyytyväisyyttä yleensä mittaava muuttuja että asumisen osa-alueittain tyytyväisyyttä mittaavat muuttujat. Muuttujista on poistettu keskiarvoa laskettaessa luokka "en osaa tai en halua sanoa".

Tyytyväisyyttä asunnon kokoon mittaava muuttuja poikkesi asteikoltaan muista asumisen osa-alueita kuvaavista muuttujista. Siinä oli neljä luokkaa: 1) asunto on sopivan kokoinen, 2) asunto on liian pieni, 3) asunto on liian suuri ja 4) vastaaja ei osaa tai halua sanoa. Tämän muuttujan laatueroasteikollisuuden vuoksi alueita vertailtiin ristiintaulukoinnilla.

Taulukko 23.

Asumistyytyväisyyden vaihtelu suurkeskuksittain ikääntyneiden ryhmässä

Tyytyväisyyden kohde	Helsinki	Muu pääkaupunki-seutu	Suuret yliopisto-kaupungit	Muut suuret keskukset	Muut kunnat
Asunton yleensä	1.82	1.63	1.49	1.51	1.64
Huonejärjestys/tilankäyttö/suunnittelu	1.74	1.74	1.50	1.58	1.67
Asunnon kunto	1.93	1.86	1.70	1.62	1.86
Asuinalue	1.75	1.73	1.54	1.34	1.49
Äänieristys	2.23	2.28	1.83	1.70	1.63

*Muuttujan asteikko vaihtelee välillä 1-5 suuremman arvon ilmaistessa suurempaa tyytymättömyyttä.

Asuntoonsa tyytyväisimmät ikääntyneet löytyvät pääkaupunkiseudun ulkopuolelta suurista yliopistokaupungeista, kuten Jyväskylästä, Kuopiosta, Oulusta, Tampereelta ja Turusta.

Tässäkin ilmenee se, että tarkasteltaessa muuttujakeskiarvoja tyytyväisyyttä mittaavan muuttujan asteikolla, kaikki keskiarvot sijoittuvat asteikon tyytyväisyyttä ilmaisevaan päähän. Tässä tulee esille asumisen onnellisuusmuuri. Ihmiset ilmoittavat tyytyväisyyttään asumiseensa yleensä, ja vaikka epäkohtia koetaan, ne ilmenevät asumisen yksityiskohdissa.

Asunnon huonejärjestykseen, tilankäyttöön ja tilojen suunnitteluun tyytyväisimmät löytyvät myös muista maakuntien suurista yliopistokaupungeista. Tälläkin asumisen osa-alueella tyytymättömyyttä esiintyy eniten pääkaupunkiseudulla.

Myös asunnon kuntoon esiintyy eniten tyytymättömyyttä pääkaupunkiseudulla.

Asuinalueeseen tyytyväisimmät tässä niin kuin edeltävällä asumisen osa-alueella löytyvät maakunnan muista suurista keskuksista. Tähän alueryhmään kuuluvat esimerkiksi Hämeenlinna, Joensuu, Kotka, Lahti, Lappeenranta, Pori ja Vaasa. Tarkastelussa havaitaan pääkaupunkiseudun eriytyminen muusta Suomesta. Asumistyytymättömyys, vaikkakin muuttujakeskiarvot painottuvat mittareiden tyytyväisempään päähän, painottuu Helsinkiin ja muulle pääkaupunkiseudulle.

Asunnon äänieristys on asia, joka herättää keskimääräisesti yleisimmin tyytymättömyyttä ikääntyneissä. Yleisintä tyytymättömyys tähän asumisen puoleen on jälleen pääkaupunkiseudulla. Tyytyväisimmät ikääntyneet tässä mielessä löytyvät kaupunkikeskusten ulkopuolelta pienistä kaupungeista ja muista kunnista.

Asukasbarometrissakin (2005) korostettu asumisen rauhallisuus tarkoittanee tässä valossa ennen muuta asuintalojen rauhallisuutta ja naapurustosta tulevan häiritsevän melun puuttumista.

Asumistyytyväisyys aluetyypeittäin

Seuraavassa tarkastellaan asumistyytyväisyyttä asuinalueen tyyppin mukaan. Tutkimuksessa erotetaan toisistaan asuminen kaupungin keskustassa, mikä on varsin yleisen ikääntyneiden asuinaluetyyppi (ks. esim. Poutanen 2003), asuminen muun kunnan keskustassa, lähiössä tai taajamassa muualla (haja-asutusalueella tai maaseudulla).

Taulukko 24.

Ikääntyneiden asumistyytyväisyys aluetyypeittäin

Tyytyväisyys	Kaupungin keskustassa	Muun kunnan keskustassa	Lähiössä/taajamassa	Haja-asutusalueella/maaseudulla
Asunto yleensä	1.61	1.46	1.66	1.66
Huonejärjestys/tilankäyttö/suunnittelu	1.63	1.57	1.62	1.80
Asunnon kunto	1.73	1.70	1.86	1.53
Asuinalue	1.50	1.56	1.51	1.60
Äänieristys	1.86	1.65	1.87	1.53

Tyytyväisyys asuntoon yleensä on yleistä kaikissa aluetyypeissä. Tilan käyttöön ja huonejärjestykseen ollaan tyytymättömiä yleisimmin haja-asutusalueilla ja maaseudulla, asunnon kuntoon tyytymättömiä ollaan yleisimmin lähiöissä ja taajamissa ja asunnon äänieristykseen kaupunkikeskustoissa, lähiöissä ja taajamissa.

Jatkoanalyysia varten edellä mainituista asumistyytyväisyyden eri puolia mitaavista muuttujista muodostetaan summamuuttuja. Sen muodostamiseen on sisällöllisiä perusteita, koska ne kaikki latautuvat faktorianalyyseissa samalle faktorille (mittaavat samaa asiaa). Sen jälkeen lasketaan summamuuttujalle aluetyypeittäin keskiarvo. Havaitaan, että tyytyväisimmät ikääntyneet löytyvät kategoriasta muun kunnan keskustassa asuvat (ka. summamuuttujalla 7.8) ja tyytymättömimmät lähiöistä ja taajamista (ka. summamuuttujalla 8.7).

4.3

Yksinasuvien tilanne

Yksinasuminen on Suomessa lisääntynyt toisen maailmasodan jälkeen huomattavasti niin nuorissa kuin ikääntyneidenkin väestöryhmässä. Erityisesti yli 65-vuotiaiden yksinasuvien määrä on kasvanut voimakkaasti (ks. esim. Nihtilä & Martikainen 2004, 135). Vuonna 1950 yksin asui 18 % yli 65-vuotiaista, vastaavan luvun ollessa vuonna 2000 jo 37 %. Heidän mukaansa kyseessä on teollistuneille länsimaille, ei vain Suomelle, ominainen ilmiö. Vanhusväestön määrän ja yksinasuvien osuuden samanaikainen kasvu on johtanut siihen, että yksinasuvien ikääntyvien määrä on Suomessa moninkertaistunut (Nihtilä & Martikainen, 2004, 135).

Yksinasuvien ikääntyneiden määrän kasvuun on vaikuttanut monia tekijöitä; toisaalta miesten ja naisten erilaiset eliniät, toisaalta esimerkiksi avioliiton ulkopuolella asuvien kohdalla elämäntapojen muutoksista johtuen lisääntynyt pyrkimys autonomiaan ja itsemääräämiseen ja elämäntapojen yksilöllistyminen (Nihtilä & Matikainen, 2004, 143).

Tämän tutkimuksen kotitalouksista puolet muodostuu yksinasuvista. Yksinasuvista on miehiä 29 % koko ikääntyneiden ryhmässä ja naisia 71 %. Naisten osuus yksinasuvissa on kaikissa ikääntyneiden ikäryhmissä suurempi kuin miesten, kuten alla oleva taulukko osoittaa.

Taulukko 25.
Yksinasuvien suhteellinen osuus ikäryhmittäin

Ikäryhmä	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-95	Yht.
Yksinasuvia (%)	36	42	43	52	64	75	50
Naisia yksinasuvista (%)	54	65	67	71	77	89	71

Koko ikääntyvien ryhmässä yhden hengen kotitalouksien suhteellinen osuus on puolet kaikista talouksista. Selvä käänne yhden hengen talouksien yleistymisessä on 70. ikävuosi, jolloin yhden hengen talouksien suhteellinen osuus ylittää koko aineiston keskiarvon.

Yhden hengen taloudet ovat ikääntyneiden aineistossa leimallisesti naisten talouksia; naisten osuus yhden hengen talouksissa on koko ikääntyneiden aineistossa 71 % kaikista talouksista. Naisten talouksien osuus kasvaa aineistossa lineaarisesti yksin asuvan iän mukaan. Yksinasuminen yleistyy lineaarisesti iän myötä tarkasteltaessa asiaa ikäluokittain ja sijoittaen muu väestö yhdeksi isoksi vertailuryhmäksi ikääntyneiden ikäryhmien rinnalle. Muussa väestössä yksinasuvia on kaikista ryhmän kotitalouksista noin kolmannes (32 %).

Alueittain ikääntyneiden yhden hengen talouksien suhteellinen osuus kaikista talouksista on suurin Helsingissä, jossa 70 % talouksista on yhden hengen talouksia. Muulla pääkaupunkiseudulla, muissa suurissa yliopistokaupungeissa ja muissa suurissa keskuksissa yhden hengen talouksien suhteellinen osuus kaikista talouksista

vaihtelee välillä 66–49 %. Pienimmillään yhden hengen talouksien suhteellinen osuus on ikääntyneiden ryhmässä muissa kunnissa, joissa se on 43 % kaikista talouksista.

Enemmistö ikääntyneiden yhden hengen talouksista asuu kerrostaloissa (52 %), kun kahden hengen talouksista kerrostaloissa asuu 30 %. Yhden asunnon pientaloissa yhden hengen talouksista asuu suhteellisesti selvästi vähemmän kuin muissa kotitaloustyypeissä eli 26 %.

Ikääntyneet yksinasuvat ovat leimallisesti vuokralla asuvia muihin ikääntyneiden asuntokuntiin verrattuina. Aravavuokrataloissa asuvista 73 % on ikääntyneiden ryhmässä yhden hengen talouksia, korkotukivuokra-asunnoissa asuvista 70 % ja muunlaisessa vuokra-asunnossa asuvista 69 %. Suurin osuus ikääntyvillä on kuitenkin asumisoikeusasunnoissa, joiden asukkaista 74 % on yhden hengen talouksia, kun heitä oman talon omistajista on 32 %. Asunto-osakkeen omistajista on ikääntyneitä yhden hengen kotitalouksia 57 %.

Nihtilän ja Martikaisen (2004) mukaan yksinasumisesta voi olla ikääntyville sekä etuja että haittoja. Edut voivat muodostua esimerkiksi muita suuremmasta autonomiasta ja riippumattomuudesta. Kääntöpuolena ovat vastaavasti toimintakyvyn rajoituksista johtuvien ongelmien ratkaisuvaikeudet, jotka voivat puolison tuen puuttuessa olla yksinasuvilla suuremmat kuin muilla.

Yksinasuminen lisää myös ulkopuolisten palvelujen tarvetta ja siten myös riskiä joutua vastentahtoisesti laitoshoittoon (ks. Nihtilä & Martikainen, 2004, 135 ja Laurinkari ym. 2005). Tilanteen vaikeutta lisää usein se, että ikääntyneet ovat haluttomia turvautumaan esimerkiksi lastensa apuun, koska eivät halua muuttua rasiiniksi näille (Laukkanen 2001, 39). Tätä teemaa tarkastellaan lähemmin yksinasuvien osalta seuraavassa luvussa, jonka teemana ovat asumiseen liittyvät ongelmat.

4.4

Asumiseen liittyvät ongelmat

Tutkimuksessa selvitettiin asumiseen liittyviä ongelmia sekä asuinympäristön että asumiskustannusten osalta. Asuinympäristön koettuja haittoja tutkittiin seitsemällä laatueroasteikollisella muuttujalla. Taulukko 26. kuvaa, mitä asumista haittaavia tekijöitä ikääntyneiden ryhmässä esiintyy.

Yleisimmin koettu asuinympäristön ongelma on tutkimuksen mukaan riittämättömät tai huonot kaupalliset palvelut. Kymmenen prosenttia ikääntyneistä asuu alueilla, joilla he kokevat olevan myös riittämättömät tai heikot julkiset palvelut.

Asuinympäristöön liittyvien ongelmien kokeminen on yhteydessä ikään. Kaupallisten palvelujen riittämättömyyden tai niiden kokeminen laadultaan heikoiksi on yleisempää vanhimmissa ikäluokissa. Alle kuusikymmenvuotiaista ikääntyneistä 13 prosenttia kokee kaupalliset palvelut riittämättömiksi tai heikoksi. 65 vuotta täyttäneiden joukossa kokemus yleistyy ja vaihtelee 20 prosentin kahta puolta ryhmittäin, tyytymättömien suhteellisen osuuden ollessa suurimmillaan yli 75-vuotiaiden joukossa.

Taulukko 26.
Asuinympäristön ongelmien kokeminen

Asuinympäristön ongelma	Ongelmaa kokee % ikääntyneistä	Suurin ikäryhmittäinen osuus (% ryhmästä)
Riittämättömät tai huonot kaupalliset palvelut	17	20 (76-95 v)
Riittämättömät tai huonot julkiset palvelut	10	15 (69-75 v)
Syrjäinen sijainti	5	8 (66-68 v)
Huonot liikennejärjestelyt	8	10 (63-65 v)
Alueen turvattomuus	3	4 (55-62 v)
Alueen epäviihtyisyys/epäsiisteys	5	8 (66-68 v)
Tahallinen vahingonteko	7	10 (55-62 v)

Muun ikäisiin verrattuna ikääntyneiden ongelmien kokemisen yleisyydessä ilmenee jonkin verran eroja: muu väestö kokee ikääntyneitä harvemmin riittämättömät tai huonot kaupalliset ja julkiset palvelut asuinalueidensa ongelmaksi. Muussa väestössä tätä ongelmaa kokevia on viisi prosenttia vähemmän (kaupalliset palvelut 12 %, julkiset palvelut kahdeksan prosenttia) kuin ikääntyneiden ryhmässä. Ikääntymisen ja ehkä myös kotitalouden autottomuus vaikuttavat siihen, että liikkumissäde lyhenee.

Tulos on samansuuntainen Poutasen (2003) Kuopion aikuisväestöä koskevan tutkimustuloksen kanssa. Esimerkiksi lähiöissä palvelut ovat keskeisempiä ns. passiiviväestölle (ikäntyneille ja työttömille) kuin muun ikäiselle ja työssä käyvälle väestölle. Viime vuosien aikana tapahtunut lähipalvelujen hiipuminen (Välikangas 2006, 12) näyttää kohdentuvan ongelmana työelämästä syrjäytyneisiin ja huonokuntoisiin ikääntyneisiin.

Mikäli ikääntyneiden palvelutarpeisiin löytyy uusia vaihtoehtoja esimerkiksi asumisen alueella, on tärkeää, että myös sosiaalipolitiikan keskeiset arvot, tasa-arvo ja huono-osaisuuden torjunta, tulee otettua huomioon.

Myös asunnon syrjäinen sijainti on harvemmin ongelma muulle väestölle kuin ikääntyneille, vaikka ero onkin pieni ongelmaa kokevien suhteellisessa osuudessa (kaksi prosenttia). Muulle väestölle asuinalueen huonot liikennejärjestelyt ovat yleisimmin ongelma kuin ikääntyneille; tämä onkin ainoa asumisen ongelma, jota muu väestö kokee yleisemmin kuin ikääntyneet.

Kiinnostavaa tuloksen valossa on, että ikääntyneiden asumistyytyväisyys on yleisempää kuin muulla väestöllä mitattuna sekä asumisen osa-alueittain että käyttäen yhdistettyä asumistyytyväisyyden summamuuttujaa.

Julkisten palvelujen riittämättömyyden tai heikkolaatuisuuden kokemus on yleisimmillään ikäryhmässä 69–75-vuotiaat, jossa 15 prosenttia kokee ne riittämättöminä tai heikkolaatuisina. Syrjäinen sijainti koetaan ongelmaksi yleisimmin ikäryhmässä 63–68, liikennejärjestelyt taas odotusten mukaisesti nuorimmissa ikääntyneiden ryhmässä (alle 65-vuotiaat).

Säilytystilojen lisätarve ikääntyneiden asunnoissa

Asunnon koettujen puutteiden osalta tutkimuksessa selvitettiin myös ikääntyvien asunnoissa ilmenevää säilytystilojen tarvetta. Kysyttiin kokevatko ikääntyneet tarvitsevänsä asuntoihinsa lisää säilytystilaa yleensä, lisää säilytystilaa elintarvikkeille tai astioille, lisätilaa vaatteille, työvälineille tai polkupyörille. Seuraavaan taulukkoon on koottu edellä mainitut tarpeet kotitalouksien suhteellisina osuuksina.

Taulukko 27.
Säilytystilojen lisätarve

	Kaikista ikääntyneistä (%)
Yleensä lisää säilytystilaa	22
Lisää säilytystilaa elintarvikkeille	4
Lisää säilytystilaa astioille	7
Lisää säilytystilaa vaatteille	16
Lisää säilytystilaa työvälineille	6
Lisää säilytystilaa polkupyörille	9

Yleisimmin tarvitaan säilytystilaa yleensä tai lisää säilytystilaa vaatteille, vähiten esiintyy tarvetta saada lisää säilytystilaa elintarvikkeille ja työvälineille. Lisätilan tarve näyttäisi olevan suurimmillaan talotyypeittäin yhden asunnon pientaloissa ja kerrostaloissa. Havaintojen määrä on kuitenkin liian pieni ristiintaulukoitaessa talotyyppi ja lisätilan tarve, jotta tilastollisesti luotettavia talotyyppivertailuja voidaan tehdä.

Meluhaitat

Asumisen ongelmista tarkasteltiin erikseen myös meluhaittojen esiintymistä, mikä on tärkeä asumistyytyväisyyteen vaikuttava tekijä. Ikääntyneet kokevat aineiston perusteella harvemmin meluhaittoja (yhdeksän prosenttia kotitalouksista) kuin muu väestö (13 % kotitalouksista). Tulos on tavallaan yllättävä, koska voi olettaa ikääntyneen väestön viettävän aikaa kodissa enemmän kuin nuorempiin ikäryhmiin kuuluvien ja siten olevan heitä alttiimpia kokemaan melua asunnossaan. Ilmeisesti havainto selittyy sillä, että ikääntyneistä asuu rauhallisilla pientaloalueilla suurempi osa kuin muusta väestöstä.

Meluhaittojen tavallisimmat aiheuttajat ovat seinänaapurista ja muualta talosta tuleva melu. Seinänaapureiden aiheuttamaa häiritsevää melua kokee kuusi prosenttia kaikista ikääntyneiden kotitalouksista ja melua muualta asuintalosta neljä prosenttia. Talon ulkopuolelta tuleva melu häiritsee kahta prosenttia ikääntyneiden talouksista. Näissä tapauksissa häiritsevä melu on yleensä liikenteen aiheuttamaa.

Asumisen ongelmien kasaantuminen

Asumisen ongelmien kasaantumista selvitettiin edellä kuvattujen muuttujien avulla muodostamalla niistä summamuuttuja. Aluksi alkuperäinen muuttuja muutettiin kaksiluokkaiseksi ja sen jälkeen summattiin yksittäiset muuttujat yhteen summamuuttujaksi. Summamuuttuja heijastelee sisällöltään tekijöitä, jotka korostuvat asuttaessa muualla kuin kaupunkien ja maaseutukuntien keskustojen ulkopuolella. Sen vuoksi summamuuttujaan otettiin mukaan muuttujat, jotka kuvaavat kaupallisten ja julkisten palvelujen heikkoutta tai riittämättömyyttä, syrjäisen sijainnin kokemista ongelmalliseksi ja kokemukset huonoista liikennejärjestelyistä.

Summamuuttujatarkastelun mukaan 77 % viitehenkilöistä ei koe mitään edellä mainituista asumisen ongelmista. Niiden osuus, jotka kokevat jonkin edellä mainituista ongelmista on 12 % kaikista ikääntyneistä. Seitsemän prosenttia heistä kokee kaksi mainituista ongelmista ja kolme prosenttia kokee kolme. Kaksi prosenttia vas-

taajista kuuluu niihin, jotka kokevat kaikki neljä summamuuttujassa mukana olevaa ongelmaa eli kaupallisten ja julkisten palvelujen riittämättämyys, syrjäinen sijainti ja huonot liikennejärjestelyt.

Seuraavassa taulukossa kuvataan asumisongelmien kasautumista ikääntyneiden väestöryhmässä ikäryhmittäin laskemalla edellä kuvatun summamuuttujan keskiarvo ikäryhmittäin.

Taulukko 28.
Asumisen ongelmien kasautuminen

Ikäryhmä	Keskiarvo	Keskihajonta
55-62	.37	.86
63-65	.35	.84
66-68	.39	.80
69-75	.47	.89
76-	.40	.81
Kaikki <55 v	.40	.85

Edeltävän taulukon perusteella asumisen ongelmien kasautumista esiintyy eniten ikäryhmässä 69-75-vuotiaat, vähiten ikäryhmässä 63-65-vuotiaat. Vastausten hajonta ei juuri poikkea ikääntyneiden ryhmissä. Ikäryhmien väliset erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Kuten summamuuttujaa muodostettaessa todettiin, summamuuttuja heijastelee osioidensa kautta selvästi asumisen ongelmia, joiden voi olettaa korostuvan taajama-keskusten ulkopuolella. Tätä hypoteesia testattiin aineistossa vertaamalla asumisen ongelmia erityyppisissä kunnissa. Analyysin perusteella ongelmien kasautuminen on vähäisintä kaupunkimaisissa kunnissa (summamuuttujan keskiarvo on .28). Yleisintä kasautuminen on maaseutumaisissa kunnissa, joissa summamuuttujan keskiarvo on .61. Myös taajaan asutuissa kunnissa summamuuttujan keskiarvo on suhteellisen korkealla (.53). Erot kuntatyyppien välillä ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Kun summamuuttujan vaihtelua tarkastellaan viitehenkilön ja aluetyypin mukaan, käy ilmi, että summamuuttujan kuvaamat asumisen ongelmat kasautuvat ikääntyvien ryhmässä juuri haja-asutusalueilla ja maaseudulla, jossa summamuuttujan keskiarvo on .88. Näillä alueilla korostuu erityisesti kaupallisten ja julkisten palvelujen kokeminen joko riittämättömiksi tai huonoiksi.

Asumisen ongelmien kasautuminen vaihtelee myös tuloryhmien sisällä. Kun vaihtelua tarkastellaan käytettävissä olevien tulojen desiiliryhmittäin, ilmenee, että neljässä alimmassa desiiliryhmässä vaihtelu on suurimmillaan, pienimmillään se on ylimmässä tulodesiilissä.

Kuten voidaan olettaa, asumisen ongelmien kasautumisen kokemisella on yhteys asunnon vaihtamista koskevien suunnitelmien esiintymiseen. Asunnon vaihtamista suunnittelevien ryhmässä summamuuttujan keskiarvo on .57, kun se niiden joukossa, jotka eivät aio asuntoaan vaihtaa, on .37. Eli, mitä enemmän ryhmässä esiintyy asumisongelmien kasautumisen kokemuksia, sitä useammin suunnitellaan asunnon vaihtamista. Ryhmien väliset erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Vastaavan suuruinen ero summamuuttujan suhteen on niiden välillä, jotka kokevat asuvansa jo tavoiteasunnossa (.33) ja verrattuna niihin, jotka eivät näin koe (.57). Toiveasuminen on toisin sanoen myös asumisongelmien puuttumista.

5 Ikääntyneiden asumistavoitteet

5.1

Tavoiteasuminen

Tutkimuksessa selvitettiin ikääntyneiden asumisen tulevaisuuden näkymiä tutkimala sekä heidän muuttosuunnitelmiaan, asunnon vaihtamista että heidän tavoiteasumistaan. Asumista koskevassa tutkimuksessa sekä asunnon vaihtamisen tematiikka että tavoiteasumisen selvittäminen voidaan linkittää elämänkaarinäkökulmaan, tarvenäkökulmaan ja myös yleisempään elämäntapojen ja -tyylien tutkimukseen.

Viime vuosien suomalaisessa asumispoliittisessa keskustelussa etenkin viimeksi mainittu näkökulma on tullut vahvasti esiin. Esimerkiksi Välikangas (2006, 8-9) asettaa vastakkain usein lääketieteellisin ja hoidollisin termein ikääntymistä tarkastelevan ”medikalisoituneen vanhuuskäsityksen” ja ”omaehtoisen vanhuuskäsityksen”, jossa korostetaan toimintakyvyn ja niiden rajoitteiden asumiselle ja asuntopoliitikkalle asettamien ehtojen ohella laajempaa valmiuksien ja yhteiskunnallisten aktiviteettien kokonaisuutta ja ankkuroidaan ikääntymisen asuntopoliittinen tarkastelu tähän laajempaan ihmiskäsitykseen, jolloin aletaan puhua ikääntyvien asumisen vaihtoehtoista ja asumisen yhteyksistä aktiiviseen ja osallistuvaan kansalaisuuteen. Tavallaan kyse on myös siitä, että iän merkitys asumista jäsentävänä kategoriana laimenee ja asetetaan uudella tavalla kyseenalaiseksi, mihin Välikangaskin (2006, 13) omassa tarkastelussaan viittaa.

Tämän tutkimuksen aineistossa ja sen käytössä sovelletaan jonkin verran näiden edellä mainittujen näkökulmien aineksia. Tutkimuksen kohderyhmiltä tiedusteltiin asumisen ongelmista, mikä linkittyy perinteiseen ongelmakeskeiseen ja perustarvelähtöiseen, ehkä myös medikalisoituneeseen vanhuuskäsitykseen. Toisaalta tarkastellaan asumisen haasteita ja tavoitteita ikäkausittain, mikä linkittyy elämänkaari-ajatteluun. Sen lisäksi kartoitetaan ikääntyvien tavoiteasumista, joka ainakin jossain määrin nostaa esiin ikääntyvien ryhmässä tapahtuvaa asumistavoitteiden ja -tyylien eriytymistä.

Todettakoon myös, että sekä kotitalouksien asumisvalinnoissa että asunto- ja asumispoliittisessa päätöksenteossa voivat mainitut näkökulmat kietoutua yhteen ja vaikuttaa yhtä aikaa ratkaisuihin. Asunnon vaihtaminen sinänsä voi olla erityisesti ikääntyneelle ongelmatilanne, joka voi vaikuttaa hänen terveydentilaansaakin, kuten Välikangas (2006, 13) toteaa.

Tavoiteasumista tarkasteltiin tutkimuksessa varsin laajalla kysymyssarjalla, jolla selvitettiin tavoiteasumisen piirteitä talotyypin, asunnon hallintasuhteen, toivotun asuinalueen, tilojen, varustelun ja asumiskustannusten osalta.

Jos nykyisen asunnon epäkohtia ja ongelmia voidaan tarkastella asunnonvaihdon tematiikassa asunnosta poistyöntävinä tekijöinä, voidaan tavoiteasumisen ja nykyisen asumisen eroa pitää vetovoimatekijänä ja muuttohalukkuutta ylläpitävänä

asiana (tästä ks. tarkemmin esim. Clough 2005). Seuraavassa tarkastellaan nykyisen asumisen suhdetta tavoiteasumiseen.

Ikääntyvien ryhmässä tavoiteasunnossa ilmoittaa asuvansa 66 % tätä koskevaan kysymykseen vastanneista, 31 % ei ja 3 % ei ilmoita kantaansa kysymykseen. Kun tavoiteasumista koskeva muuttuja ja viisivuositaisella jaottelulla muodostettu ikämuuttuja ristiintaulukoidaan, ilmenee ikäryhmien välillä taulukon 29 kaltaisia eroja.

Taulukko 29.
Nykyisen asumisen suhde tavoiteasumiseen

Ikäryhmä	Tavoiteasunnossa (% vastanneista)	Ei tavoiteasunnossa	Ei osaa sanoa
55-59	61	37	2
60-64	67	31	2
65-69	63	35	2
70-74	69	28	3
75-79	72	26	2
80-95	70	20	10
Kaikki < 55 v	66	31	3

Tavoiteasunnossa asuvien suhteellinen osuus on pienimmillään ikäryhmissä 55–59 -vuotiaat ja 65–69 -vuotiaat. Suurimmillaan se on ikäryhmässä 75–79 -vuotiaat. Tavoitteita vastaava asuminen on yleisintä vanhimmissa ikäluokissa, tosin kaikkein iäkkäimpien vastaajien ryhmässä on eniten katoa.

Tavoiteasunnossa asumisen kokemus näyttäisi ennakoivan Gloughin mainitsemaa asunnonvaihtamisen ajoittumista toisaalta ikääntymisen varhaisvuosiin, toisaalta sen ajoittumista 70 ikävuoden tuntumaan.

Tavoiteasunnossa asuminen on huomattavasti yleisempää ikääntyneiden ryhmässä kuin muussa väestössä, jonka kotitalouksista vain 39 % ilmoittaa jo asuvansa tavoiteasunnossaan. Tuloksen perusteella tavoiteasunnossa asumisen kokemus yleistyy lineaarisesti iän mukaan. Vertailuaineiston puuttuessa on kuitenkin vaikeaa sanoa onko tämän kokemuksen suhde ikään muuttunut viime vuosien aikana, kun kolmiportaisen elämänvaihemallin merkitys on rapautunut viime vuosina esimerkiksi työmarkkinamuutosten takia. Enää elämä ei niin usein kuin aiemmin seuraa vaiheistusta lapsuus/nuoruus-työelämä-eläköityminen. (normaalityösuhteen rapautumisesta ks. Suikkanen & Viinamäki 1999)

Tarkasteltaessa 55–59 -vuotiaiden tilannetta asumistyytyväisyyttä mittaavilla muuttujilla sekä erotteluanalyysillä että yksisuuntaisella varianssianalyysillä ilmenee, että ikäryhmää erottelee muista se, että tässä ikäryhmässä ollaan muihin ikäryhmiin verrattuna yleisemmin tyytymättömiä nykyisen asunnon kuntoon ja asunnon huonejärjestykseen/käyttöön/suunnitteluun ja pohdiskellaan yleisemmin asumisen tulevaisuutta.

Mikä selittää asunnon kokemisen tavoiteasunnoksi?

Mikä selittää ikääntyvien kokemusta siitä, että nykyinen asunto on tavoiteasunto? Tätä selvitettiin logistisella regressiomallilla, jossa selitettävänä muuttujana on kaksiluokkaiseksi muutettu tavoiteasumista kuvaava muuttuja. Sillä kysyttiin asuuko kotitalous jo tavoiteasunnossaan. Muuttujasta poistettiin luokka ”en osaa sanoa” ja jonka

luokiksi jäivät ”kyllä” ”ei”. Selittäjiksi regressiomalliin valittiin asumistyytyväisyyden osa-alueita kuvaavat muuttujat, jotka mittaavat tyytyväisyyttä asuinalueeseen, asunnon äänieristykseen, asunnon kuntoon, asunnon tiloihin ja asunnon kokoon.

Vertailun vuoksi edellä mainittu regressiomalli muodostettiin sekä ikääntyvien aineistossa että muun väestön aineistossa. Analyysistä jätettiin pois asumistyytyväisyyttä yleensä mittaava muuttuja multikollinearisuuden vuoksi.

Analyysin tuloksena saadaan regressiokertoimet, jotka kuvaavat sitä, miten asumistyytyväisyyden osa-alueet lisäävät todennäköisyyttä kokea asuvansa tavoiteasunnossa. Regressiokertoimet on esitetty taulukossa 30.

Taulukko 30.

Nykyisen asunnon kokemiseen tavoiteasuntona vaikuttavat tekijät

Asumistyytyväisyyden kohde	b-kerroin (alle 55-v)	b-kerroin (yli 55 v.)
Asuinalue	.57	.24
Asunnon äänieristys	.57	.38
Asunnon kunto	.16	.36
Asuintilat	.44	.62
Asunnon koko	.31	.26

Asumistyytyväisyyden osa-alueet selittävät eri painolla kokemusta tavoiteasunnossa asumisesta ikääntyneiden ja muun väestön keskuudessa. Sinänsä kaikilla selittävillä muuttujilla on selitysvoimaa. Ikääntyneillä tyytyväisyys asuintiloihin on keskeinen tavoiteasunnossa asumisen kokemusta selittävä tekijä. Mallin tulkintahan on, että mitä tyytyväisempiä ikääntyneet ovat asuintiloihinsa, sitä todennäköisempää on että he kokevat asuvansa tavoiteasunnossaan eli kun tyytyväisyys asuintiloihin kasvaa, kasvaa myös todennäköisyys kokea asunto tavoiteasunnoksi.

Yllättävänkin pienen kertoimen saa ikääntyneiden ryhmässä muuttuja, joka mittaa tyytyväisyyttä asuinalueeseen. On houkuttelevaa tulkita se siten, että asuinalueen merkitys vähenee ikääntyessä. Vertailuryhmälle alueen merkitys on keskeinen tavoiteasumisen kokemuksessa asunnon äänieristyksen kanssa. Tyytyväisyydellä asuintiloihin on merkitystä myös alle 55-vuotiaille, mutta ei samalla tavoin asunnon kokemisessa tavoiteasunnoksi kuin ikääntyneellä väestöllä.

Tässä yhteydessä selvitettiin myös, mikä on asumisessa tärkeintä. Kysymyksissä kiinnitettiin huomiota sekä asumiskustannuksiin että asunnon varusteisiin, tiloihin ja asunnon arvoon. Vastaukset tähän kysymykseen jakautuivat koko aineistossa taulukon 31 mukaisesti.

Taulukko 31.
Asumisessa tärkeänä pidettyjä tekijöitä

Tärkeintä asumisessa	% ikääntyneistä vastaajista	% alle 55-vuotiaista vastaajista
Asumiskustannusten kohtuullisuus	43	27
Asunnon hyvä laatu ja varustetaso	9	9
Riittävästi asuintilaa	9	13
Asunnon edustavuus ja tyylikkyys	-	-
Asunnon arvon säilyminen/asunto sijoitus/säästökohteena	4	4
Kodikkuus ja viihtyisyys	29	45
Joku muu	2	1
Ei osaa/halua sanoa	4	1
Yhteensä	100	100

Ikääntyneet arvostavat yleisimmin kohtuullisia asumiskustannuksia ja asunnon kodikkuutta ja viihtyisyyttä. Asunnon edustavuus ja tyylikkyys eivät ole heille keskeistä kuin vain yksittäistapauksissa. Ne eivät Junton tutkimuksen mukaan ole muillekaan ikäryhmille tärkeitä.

Ikäryhmittäisissä vertailuissa ilmenee tilastollisesti merkitseviä eroja. Aluksi vertailtiin ikääntyneitä alle 55-vuotiaisiin. Selvimät erot ryhmien välillä ovat asumiskustannusten, asuintilan riittävyyden ja asunnon kodikkuuden ja viihtyisyyden arvostamisessa. Ikääntyneiden ryhmässä korostuu asumiskustannusten kohtuullisuus ja nuorempien ryhmässä asunnon kodikkuus ja viihtyisyys. Nuoremmille myös asunnon riittävä tila on ikääntyneitä useammin tärkeää.

Raja asumiskustannusten merkityksessä saavutetaan 60 ikävuoden kohdalla, vaikkakin jo 55–59 -vuotiaista 36 % pitää asumiskustannuksia tärkeimpänä asumisen osakysymyksenä. 60 vuotta täyttäneiden joukossa asumiskustannuksia tärkeimpänä pitävien suhteellinen osuus nousee 45 % paikkeille. Tulos selittyy ikääntyneiden tulotason laskulla tässä elämänkaaren vaiheessa.

Asumisen kodikkuuden ja viihtyisyyden korostaminen vähenee 65 vuoden jälkeen selvästi. Tällöin tätä tekijää tärkeänä pitävien suhteellinen osuus laskee 25 % paikkeille, kun se ikäryhmässä 55–59 on yli kolmenkymmenen.

Asuintilan merkitys on pienimmillään ikävuosina 60–64, jossa viisi prosenttia pitää tekijää tärkeimpänä. Tätä ikäryhmää vanhempien vastaajien joukossa asiaa tärkeimpänä pitävien suhteellinen osuus on yli kahdeksan prosenttia.

Tavoiteasunnossa asuminen talotyypeittäin

Talotyypeittäin tarkasteltaessa ilmenee, että yleisintä tavoiteasunnossa asumisen kokemus on ikääntyneiden ryhmässä yhden asunnon pientalossa (omakotitalossa) ja talotyyppissä ”muu” asuvilla. Omakotitalossa asuvista 78 % kokee asuvansa jo tavoiteasunnossaan.

Vähiten tavoiteasunnossa asumisen kokemuksesta esiintyy kerrostaloissa asuvien ikääntyneiden keskuudessa. Heistä kuitenkin yli puolet (57 %) kokee asuvansa jo tavoiteasunnossaan.

Omistusasunto tavoiteasuntona

Aiempien tutkimusten mukaan omistusasuminen on Suomessa erittäin suuren enemmistön toiveena. Kortteisen, Tuomisen ja Vaattovaaran pääkaupunkiseutua koskevan tutkimuksen mukaan omistusasumista prefereroidaan 91 % alueen kotitalouksista (Kortteinen, Tuominen ja Vaattovaara 2005, 122).

Tässä tutkimuksessa sekä omistusasunnon että vuokra-asunnon valintaa tarkasteltiin sen mukaan millä perusteella niitä kulloinkin preferoidaan ja miten tulotaso vaihtelee eri perusteilla tiettyä hallintatyyppiä preferoivien keskuudessa. Tarkastelun aluksi aineisto jaettiin vertailuryhmiin asunnon tärkeimpänä pidetyn valintaperusteen mukaan. Sen jälkeen vertailtiin tulotasoa eri valintaperusteen ilmoittaneissa ryhmissä.

Tarkastelussa käy ilmi, että ikääntyneistä omistusasunnon tavoiteasunnokseen ilmoittavilla korkein keskimääräinen käytettävissä olevien tulojen desiili on niillä vastaajilla, jotka ilmoittavat omistusasunnon preferoimisen syyksi (sulkeissa tulodesiilin keskiarvo):

1. Omistamisessa valinnanvara on suurempi kuin muissa hallintatyypeissä (5.33)
2. Omistusasuminen sopii parhaiten elämäntilanteeseen (4.54)
3. Omistusasunto on hyvä sijoituskohde (4.71).

Matalin tulodesiilin keskiarvo on niillä, jotka ilmoittavat ensisijaiseksi omistusasunnon valinnan perusteeksi sen, että:

1. Vuokra-asuntoa on vaikea saada (3.66)
2. Omistusasuminen on edullista (3.95)
3. Omistusasuminen on turvallista (4.01)
4. Vastaja arvostaa omistusasumista (enemmän kuin muita hallintamuotoja) (3.78).

Suurituloisimmille korostuvat omistusasunnon valintaperusteina valinnan mahdollisuudet, elämäntilannetekijät ja omistusasunto sijoituskohteena, kun taas matalissa tulodesiileissä omistusasunto valitaan asumisvaihtoehtojen puutteen, hinnan, turvallisuuden ja hallintatyyppin arvostuksen perusteella.

Edellisen kanssa samansuuntaisen tuloksen antaa myös tarkastelu, jossa katsotaan varallisuusdesiileittäin sitä, missä suhteessa ikääntyvillä on sijoitusasuntoja tai vuokralle annettuja asuntoja omistuksessaan suhteuttamalla näiden asuntojen arvo koko asumisvarallisuuteen. Tarkastelun perusteella sijoitusasuntojen hallinta keskittyy kahteen ylimpään varallisuusdesiiliin ja edustaa korkeimmillaan yli 30 % osuutta asumisvarallisuudesta.

Tässä luvussa kuvatut tutkimustulokset tukevat näkemyksiä, joiden mukaan joustavien ratkaisujen tavoittelu ilmenee nykyisessä yhteiskunnassa monilla arjen elämänalueilla (myös muuten kuin työelämässä) paljon laajemmin kuin aiemmilla sukupolvilla, jos joustavuuden taloudelliset edellytykset ovat olemassa (Giddens 2007, 22).

Vuokra-asunto tavoiteasuntona

Vuokra-asunto on tavoiteasuntona kolmanneksella (34 %) muun ikäiseen väestöön kuuluvalla kotitaloudella. Ikääntyneistä vuokra-asuntoa pitää tavoiteasuntonaan hieman pienempi osa (30 %). Tässä ei ole havaintomäärän vuoksi tehty eroa eri-

tyyppisen vuokralla asumisen eli vapailta vuokra-asuntomarkkinoilta tai valtion tukemasta vuokra-asuntokannasta hankittavan asunnon välille (ks. esim. Laukkanen 2001, 24).

Vuokra-asunnon tavoiteasunnokseen ilmoittavilla korkein keskimääräinen käytettävissä olevien tulojen desiili on niillä vastaajilla, jotka ilmoittavat vuokra-asunnon preferoimisen syyksi (sulkeissa tulodesiilin keskiarvo):

1. Haluttomuuden maksaa asuntolainaa (4.84)
2. Vuokra-asumisen arvostaminen (4.00)
3. Vaikeus saada asuntolainaa (4.00).

Matalin tulodesiilin keskiarvo on niillä, jotka ilmoittavat ensisijaiseksi vuokra-asunnon valinnan perusteeksi sen, että (sulkeissa tulodesiilin keskiarvo):

1. Vuokra-asunto sopii elämäntilanteeseen (2.34)
2. Käytettävissä olevan raha sijoitetaan mieluummin muihin kohteisiin(2.97)
3. Ei ole varaa omistusasumiseen (2.12)
4. Ei ole säästöjä omavastuuosuuteen (2.27).

Vuokra-asunnon valinta tavoiteasunnoksi näyttäisi selittyvän ikääntyneiden ryhmässä sekä elämäntilanteen ulkoisista ehdoista ja pakoista (ei ole varaa muuhun) ja/tai lähinnä elämäntapaan ja arvostuksiin liittyvistä tekijöistä, kuten siitä, ettei haluta sitoutua asuntolainan maksamiseen silloinkaan kun tulotilanne on hyvä (taloudellinen riippumattomuus, sitoutumattomuus) tai yksinkertaisesti siitä, että vuokra-asumista arvostetaan.

Tällöin ilmeisesti ikääntyvän hyvä taloudellinen asema mahdollistaa myös vuokralla asumiseen liittyvien riskien paremman hallinnan ja sietämisen (vuokra-asumisen riskeistä ks. esimerkiksi Laukkanen 2001, 24). Koska vuokralla asuminen on kallista verrattuna omistusasumiseen (Junto 2007, 46–47), voidaankin paradoksaalisesti sanoa, että hyvätuloiset asuvat vuokralla usein taloudellisen riippumattomuuden takia ja sen takia, että heillä on siihen varaa ja mahdollisuus ottaa riskejä myös asumisessaan. Vuokralla asuminen näyttäisi olevan ainakin osalle ikääntyvistä tavoiteltu asumismuoto, toisin kuin nuorille, jotka näyttävät Ilmosen ym. (2005, 74) tutkimuksen mukaan hakeutuvan pois vuokra-asunnosta heti taloudellisen tilanteen sen salliessa.

Matalissa tuloryhmissä korostuu elämäntilanne ja taloudelliset pakot tai sitten rahat halutaan käyttää muuhun kuin asumiseen. Kaikkein pienin keskimääräinen tulodesiili on niillä, jotka ilmoittavat, ettei heillä ole varaa omistusasumiseen. Tulos on siten johdonmukainen edellä kuvattujen parempituloisten valintojen kanssa.

Tavoiteasuminen taloudellisen tilanteen mukaan

Ikääntyneiden ryhmässä tavoiteasunnossa asuvien osuus vaihtelee myös kotitalouden tulotason mukaan. Kun tarkastellaan sitä, kokeeko kotitalous jo olevansa tavoiteasunnossaan, havaitaan että tavoiteasunnossa asuvien osuus on suurin kaikkein pienituloisimmassa desiiliryhmässä (79 % kotitalouksista). Ilmeisesti tämä tilanne kertoo siitä, ettei pienimpään desiiliryhmään kuuluvilla ole todellisia mahdollisuuksia muuttaa nykyisestä asunnostaan.

Alimpaan desiiliryhmään kuuluvilla on lähes 40 % kotitalouksista vaikeuksia asumismenojen hoitamisessa tai tätä koskeva tieto puuttuu. Hieman yli 60 % ilmoittaa, ettei asumismenojen hallintaan liittyviä vaikeuksia ole. Tavoiteasunnossa asuvien osuus laskee sen jälkeen neljänteen desiiliryhmään asti, jossa se on 58 % vastaajista

ja nousee yli 70 % viidennessä ja kuudennessa desiiliryhmässä, alenee 65 % kuudennessa ja kohoaa sen jälkeen ollen 78 % suurimpien tulojen desiiliryhmässä.

Tavoiteasumisen kohdealue

Tavoiteasumisesta selvitettiin myös kohdealue ja kysyttiin, mikä on kotitaloudelle ihanteellinen asuinalue. Kävi ilmi, että 37 % ikääntyneistä haluaa asua lähiössä tai taajamassa, 26 % kaupungin keskusta-alueella, 22 % muualla, esimerkiksi haja-asutusalueella tai maaseudulla, kymmenen prosenttia ilmoittaa tavoiteasumisensa kohdealueeksi muun kuin kaupunkikunnan keskustan. Lopuilta tietoa ei saatu.

Ikääntyneet poikkeavat tavoiteasumisensa kohdealueen valinnassa muun ikäisestä väestöstä; muista 46 % pitää tavoiteasuina-alueenaan lähiötä tai taajamaa, 14 % kaupungin keskusta-alueita, neljä prosenttia muun kunnan keskustaa ja 34 % muun alueen, kuten haja-asutusalueen tai maaseudun. Tulos kertoo sen, että ikääntyneet haluavat asua kaupunki- ja taajamakeskuksissa selvästi muuta väestöä yleisemmin. Niitä, jotka eivät osaa ilmoittaa kantaansa asiaan, on muussa väestössä enemmän kuin ikääntyneiden ryhmässä (2 %/5 %).

Seuraavassa tarkastellaan tavoiteasuina-alueen yhteyttä nykyiseen asuina-alueeseen ristiintaulukoimalla näitä kuvaavat muuttujat. Taulukko kertoo siis, miten edellisessä kappaleessa kuvatut suhteelliset osuudet jakautuvat nykyisen asuina-alueen mukaan.

Taulukko 32.
Ikääntyneiden nykyisen asuina-alueen suhde tavoitealueeseen

Nykyinen asuina-alue	Tavoitealue				
	Kaupunki- keskusta	Muun kunnan keskusta	Lähiö/ taajama	Haja-asu- tusalue, maaseutu, muu	EOS/ tieto puuttuu
Kaupungin keskusta	76	1	13	3	7
Muun kunnan keskusta	10	59	18	10	3
Lähiö/taajama	13	5	67	11	4
Haja-asutusalue, maaseutu, muu	7	6	9	69	9
Kaikki <55v.	26	10	37	22	6

Taulukossa on nykyinen asuina-alue riveillä ja tavoiteltu sarakkeilla. Tummennetulla merkityt ovat niiden kotitalouksien suhteellisia osuuksia, joilla tavoiteasuina-alue sama kuin nykyinen asuina-alue.

Taulukosta ilmenee, että yleisin tavoitealue on samankaltainen kuin nykyinen asuina-alue. Suurin vastaavuus nykyisen asuina-alueen ja tavoitellun asuina-alueen välillä on niillä kotitalouksilla, jotka asuvat kaupunkikeskustoissa, pienin muun kunnan keskustassa asuvilla.

Kaupunkikeskustassa asuvien tavoiteasuina-alue on joko kaupunkikeskusta tai lähiö/taajama. Kaupunkikeskustoista ei juurikaan haluta asumaan muihin kuntakeskustoihin tai haja-asutusalueelle.

Maaseutua ja haja-asutusaluetta preferoivat ne, jotka jo asuvat vastaavalla alueella ja noin kymmenesosa muun kunnan keskustassa ja lähiö- ja taajama-alueella asuvista.

Muun kuin kaupunkikunnan keskustoissa asuvat preferoivat yleisimmin nykyisestä asuina-alueestaan poikkeavaa aluetta; kymmenes heistä haluaa kaupunkikeskustaan,

miltei viidennes lähiö- tai taajama-alueille ja kymmenesosa haja-asutusalueelle tai maaseudulle.

Tavoiteasunnon koko

Seuraavassa tarkastellaan tavoiteasunnon kokoa suhteessa kotitalouden nykyisen asunnon kokoon. Tarkastelu antaa viitteitä siitä, kokevatko ikääntyneet nykyisen asuntonsa liian suureksi vai liian pieneksi; asuvatko mielestään ahtaasti vai väljästi vai kooltaan sopivissa asunnoissa.

Nykyisen ja tavoiteasunnon koon suhdetta tarkastellaan ikäryhmittäin ja asunnon hallintatyypeittäin. Tarkastelua varten, lähinnä havaintojen riittävän määrän varmistamiseksi ryhmittelevien muuttujien luokissa sekä ikämuuttuja että omassa käytössä olevan asunnon hallintatyyppiä kuvaava muuttuja luokiteltiin uudelleen. Ikävertailut tehdään ikäryhmissä 55–64 -vuotiaat ja yli 65-vuotiaat, koska voidaan olettaa asunnon kokoa koskevien tarpeiden olevan erilaiset työ- ja eläkeikäisillä.

Asunnon hallintaperusteita kuvaava muuttuja luokiteltiin uudelleen siten, että vuokralla asumisen eri muodot yhdistettiin ja myös asumisoikeusasunnossa, muun hallintaperusteen mukaisessa asunnossa sekä tuntemattomassa hallintatyyppissä asuvat yhdistettiin yhdeksi luokaksi ”muu”.

Taulukko 33.

Nykyisen asunnon ja tavoiteasunnon koon ero

Nykyisen asunnon hallintatyyppi	Tavoiteasunnon lisäneliöt (55-64-vuotiaat)	Tavoiteasunnon lisäneliöt (yli 65-vuotiaat)
Omistaa talon	8.8	9.5
Omistaa asunnon osakkeet	13.8	10.4
Asuu vuokralla	19.1	7.9
Muu hallintatyyppi	14.2	5.0
Yhteensä	12.7	9.3

Omassa talossa asuvat kokevat tarvitsevansa ryhmänä vähemmän lisää asuintilaa verrattuina muihin hallintatyypeihin. Tässä hallintatyyppissä lisätilan tarve on suurempi yli 65-vuotiailla kuin nuoremmilla ikääntyneillä, mikä on hieman yllättävää, onhan aiemman tutkimuksen perusteella muodostuva käsitys se, että ikääntyneet haluavat muuttaa pienempiin asuntoihin ja kokevat nykyiset asuntonsa pikemminkin liian väljiksi.

Väestöryhmätasolla edellä mainittu oletamus ei pidäkään paikkaansa, sillä kaikissa hallintatyypeissä ja kaikissa tämän tarkastelun ikäryhmissä koetaan nykyisen asunto liian pieneksi. Kokevatko ikääntyneet sittenkin nykyisen asumisensa ahtaaksi ennako-oletusten vastaisesti?

Joka tapauksessa on selvää, että nuoremmat, työiässä olevat ikääntyneiden ryhmät, kokevat tämän tarkastelun mukaan yleisemmin asuntonsa tilanahtautta kuin entisen eläkeiän ylittäneet ikäryhmät. Suurin epäsuhta koon suhteen ilmenee 55–64 -vuotiaiden vuokralla asuvien ryhmässä ja pienin muu hallintatyyppi kohdalla 65 vuotta täyttäneiden ryhmässä.

Asumisen osa-alueiden arvostaminen varallisuusaseman mukaan

Seuraavassa tarkastellaan asumisen osa-alueiden tärkeysjärjestykseen asettamista vastaajan varallisuusaseman mukaan taulukoimalla ristiin muuttuja, joka kuvaa asumisen eri osa-alueiden tärkeysjärjestystä ja muuttuja, joka kuvaa vastaajan bruttovarallisuuden mukaista desiiiliryhmää. Viimeksi mainitulla muuttujalla on korkea positiivinen korrelaatio ikääntyneiden ryhmässä kulutusyksikköä kohti lasketun tulojen desiiiliryhmää kuvaavan muuttujan kanssa, joten tarkastelussa tulee otetuksi huomioon sekä vastaajien tulo- että varallisuustilanne.

Taulukko 34.

Asumisen osa-alueiden arvostaminen varallisuusaseman mukaan

	Varallisuusdesiilit									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Asumisessa tärkeintä										
Kustannukset	43	56	53	41	41	36	58	52	37	24
Laatu ja varusteet	6	7	6	7	3	11	8	8	12	23
Riittävä tila	8	7	5	15	8	6	6	5	12	12
Edustavuus	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Arvon säilyminen	-	-	-	1	6	2	6	6	8	4
Kodikkuus	19	17	24	32	35	38	22	28	28	35
Joku muu	7	7	-	-	3	3	-	-	1	1
Ei osaa sanoa	16	6	12	4	4	4	-	1	1	1
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Asumiskustannusten tärkeimpänä pitäminen on vähimmillään kaikkein vauraimmassa desiiilissä. Asunnon laadun ja varustetason tärkeimpänä pitäminen, kuten myös asunnon merkitys sijoittamisen kohteena ja asunnon arvon säilymisen arvostus tärkeimpänä tekijänä yleistyy varakkaimmissa desiiileissä. Asumistilan arvostus korostuu kahdessa varakkaimmassa desiiilissä sekä erityisesti neljännessä varallisuusdesiiilissä.

5.2

Asuinalueen merkitys

Mikä on tärkeintä ikääntyneille asumisympäristössä?

Asumisen osa-alueiden arvostamisessa tutkittiin myös sitä, mitä ikääntyneet pitävät tärkeänä asuinympäristössään. Myös tätä asumisen osa-aluetta tarkastellaan laatueroasteikollisilla muuttujilla, jotka perustuvat haastateltujen mainitsemiin asuinympäristössään tärkeimpinä pitämiinsä tekijöihin.

Taulukko 35.
Asuin ympäristön tekijöiden tärkeys

Tärkeintä asuin ympäristössä	% ikääntyneistä	% alle 55-vuotiaista
Hyvät kaupalliset palvelut	23	9
Hyvät julkiset palvelut	7	10
Keskeinen sijainti	17	11
Hyvät liikenne yhteydet	7	8
Luonnon läheisyys	19	23
Turvallisuus ja rauhallisuus	12	27
Hyvät ulkoilumahdollisuudet	2	3
Lähellä sukulaisia ja ystäviä	4	3
Asuin alueen arvostus	1	1
Tuttu ympäristö	5	3
Jokin muu	1	1
Ei osaa/halua vastata	2	1

Tärkeimmäksi asuin ympäristön piirteeksi nousee ikääntyneiden ryhmässä se, että asuin alueella on tarjolla hyvät kaupalliset palvelut. Käytännössä tämä ilmeisestikin tarkoittaa ennen muuta ruokakauppaa (ks. Asukasbarometri 2004, 115). Luonnon läheisyys, alueen keskeinen sijainti sekä asuin alueen turvallisuus ja rauhallisuus nousevat seuraavaksi tärkeimmäksi. Oman asuin alueen kaupallisten palvelujen merkitys ikääntyneille on tullut esiin myös muissa ikääntyvien asumista koskevissa tutkimuksissa (ks. esim. Poutanen 2003).

Vertailtaessa ikääntyneiden ryhmää muuhun väestöön, käyvät ilmi suurimmat erot kaupallisten palvelujen arvostamisessa. Niiden merkitys asuin alueella on nuoremmille ikääntyneitä vähäisempi, sen sijaan alueen turvallisuus ja rauhallisuus nousee nuoremmassa vertailuryhmässä useammin kaikkein tärkeimmäksi asuin alueen piirteeksi. Asukasbarometrin mukaan alueen turvallisuus korostuu asumisviihtyvyyden osa-alueena etenkin suurissa kaupungeissa siinä mielessä, että monet ikääntyneet pelkäävät liikkua yksin ulkona iltaisin (ks. Asukasbarometri 2004, 115).

Samankaltainen havainto kuin edellä, tehtiin rauhallisuuden merkityksestä myös vuoden 2004 asukasbarometrissa, joskin siinä rauhallisuus tulkittiin käsittämään myös sen, onko lähinaapureita vai ei ja asuin ympäristön meluttomuuden. Tässä tutkimuksessa meluttomuutta käsitellään useassa kysymyksessä omana kokonaisuutenaan ja tällöin lähinnä asuintalon ominaisuutena.

Alueen kaupalliset palvelut ovat erityisen tärkeitä kaikille aiemman yleisen eläkeiän (65 vuotta) ylittäneille. Erityisen suuri määrä niitä alueella tärkeimpänä pitäviä on ikäryhmässä 69–75 -vuotiaat, joista kolmannes (33 %) sijoittaa tämän asuin alueen kolmen tärkeimmän ominaisuuden joukkoon. Työikäisille asuin alueen kaupalliset palvelut ovat harvemmin tärkeimpien tekijöiden joukossa. Tässä asiassa työikäiset ikääntyneet poikkeavat muista ikääntyneistä.

Meneillään oleva muutos (ks. Asukasbarometri 2004, 122), jonka myötä asuinalueiden lähipalvelut vähenevät suuremmissa taajamissakin, koettelee tämän tutkimuksen tulosten valossa erityisesti ikääntynyttä väestöä ja sen liikkumismahdollisuksiltaan heikointa, mutta kuitenkin periaatteessa itsenäiseen asumiseen kykenevää osaa. Asuinalueiden palvelutarjonnan kehitystrendit suosivatkin tätä nykyä aktiiviväestöä ja lapsiperheitä, joille tärkeiden palvelujen (kuten päivähoidopalvelut) todetaan olevan paremmat myös pienimmissä taajamissa (ibid).

Nykyisin työikäisten kotitalouksien aikuisjäsenet liikkuvat työnsä takia päivittäin oman asuinalueensa ulkopuolella, jossa työpaikka usein sijaitsee, ja sen vuoksi hankkivat päivittäistavaran asuinalueensa ulkopuolelta. Tämä on asukasbarometrin mukaan ominaista erityisesti lapsiperheille (2004, 117). Nämä myös liikkuvat työmatkansa autolla (2/3 ryhmään kuuluvista kotitalouksista), jolloin tavaroita on mahdollista kuljettaa pitkiäkin matkoja.

Samaan aikaan oman auton merkityksen kasvaessa joukkoliikenteen merkitys on vähentynyt. Liikenneyhteyksien merkitys ikääntyneille jää tässäkin tutkimuksessa eri tekijöiden joukossa keskivaiheille (ks. edeltävä taulukko). Alueen hyvät liikenneyhteydet ovat keskeinen tekijä 7 %:lle kaikista ikääntyneistä.

Aiempienkin tutkimusten mukaan eniten asuinalueesta ja sen kaupallisista palveluista riippuvaisia ovat juuri ”passiiviväestöön” kuuluvat, ikääntyneet (erityisesti heikkokuntoiset) ja työttömät (erityisesti pitkäaikaistyöttömät). Kulkusäteen lyhentyessä palvelujen kokeminen tärkeäksi yleistyy.

Taulukko 36.
Asuinympäristön tekijöiden arvostaminen varallisuusaseman mukaan

Asumisessa tärkeintä	Varallisuusdesiili									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kaupalliset palvelut	34	25	6	30	24	23	22	27	20	18
Julkiset palvelut	8	12	4	9	9	3	6	5	8	6
Keskeinen sijainti	5	14	20	8	22	21	27	16	18	17
Hyvät liikenneyhteydet	12	3	10	5	6	9	6	6	11	6
Luonnonläheisyys	8	14	18	21	22	13	16	20	20	27
Turvallisuus	16	14	11	9	10	10	11	15	15	15
Ulkoilumahdollisuudet	-	2	1	2	-	5	-	3	2	1
Lähellä sukulaisia	3	3	10	6	2	2	7	4	2	3
Alueen arvostus	-	-	-	-	-	3	-	-	2	2
Tuttu ympäristö	-	11	14	6	2	9	5	2	2	4
Jokin muu	3	-	3	-	-	2	-	2	-	-
Ei osaa sanoa	11	2	3	4	3	-	-	-	-	1
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Myös asuinalueen keskeinen sijainti nousee vanhemmilla nuorempia vastaajia useammin alueen tärkeimmäksi tekijäksi, poikkeuksena 69–75 -vuotiaat, kun taas nuoremmat arvostavat ryhmänä enemmän alueen hyviä julkisia palveluja, missä ilmeisesti näkyvät lapsiperheiden tarvitsemien päivähoitopalvelujen merkitys.

Hieman yllättäväkin tulos on aiempaan tutkimustietoon suhteutettuna se, että alueen luonnonläheisyys on yleisimmin tärkeintä kaikkein nuorimmille ikääntyneistä (55–62 -vuotiaat), joista 27 % sijoittaa tämän asuinalueen piirteen kolmen kaikkein tärkeimmän alueen ominaisuuden piiriin. Kuopion yliopistossa tehdyissä lähiöselvityksissä nimenomaan tämä tekijä havaittiin ikääntyneelle väestölle tärkeäksi (ks. esimerkiksi Hämäläinen ym. 2007). Myös alueen turvallisuus ja rauhallisuus ensisijaisena alueen ominaisuutena on yleisimmin keskeinen nuorimmalle väestöryhmälle.

Alueen hyvät palvelut, sekä julkiset että yksityiset näyttävät olevan keskeisiä kaikkein vähävaraisimmalle ikääntyneiden ryhmälle. Kaikkein varakkain desiili puolestaan asettaa alueen luonnonläheisyyden tärkeimmäksi alueen ominaisuudeksi muita varallisuusryhmiä useammin.

Amerikkalaistutkijoiden korostaman sosiaalisen tukiverkoston merkityksestä keskeisenä ikääntyvien asumisratkaisuja ohjaavana tekijänä on vaikea sanoa aineiston perusteella kovin paljon. Tutkimuksen muuttujien joukosta puuttuvat usein ikääntyvälle väestölle tärkeät ”puoliviralliset verkostot” (esimerkiksi seurakunnan piirissä kokoontuvat yhteisöt, järjestöt jne.).

Näiden virallisten (kuten kirkon) ja puolivirallisten tahojen (kuten seurakuntien kerhojen) merkitys ikääntyvälle väestölle on tullut selvästi esiin mm. Kuopion yliopiston toteuttamissa lähiötutkimuksissa (ks. esimerkiksi Hämäläinen ym. 2007). Tähän kategoriaan voidaan lukea myös ikääntyville suunnattu lisääntyvä lähiötoiminta. Kuitenkin edellä olevassa taulukossa esiin nostetun tekijän, ”mahdollisuus asua lähellä sukulaisia” merkitys näyttää jäävän melko pieneksi verrattuna yleisimpiin arvostuksen kohteisiin.

Toisaalta edellä mainittu tulos heijastellee ehkä enemmän amerikkalaistutkijoidenkin korostamaa seikkaa, jonka mukaan ikääntyneet pyrkivät elämään siten, ettei heistä tule taakkaa omaisille toimintakyvyn heiketessä ja toisaalta sitä, että sähköisen viestinnän välineiden kehittyessä (sähköposti, matkapuhelin) mahdollisuudet pitää yhteyttä kaukana asuviin sukulaisiin ovat parantuneet viime vuosina.

Melkaksen (2005, 162) mukaan kasvokkain tapahtuva seurustelu naapurien ja ystävien kanssa on Suomessa huomattavasti vähentynyt viime vuosikymmeninä. Hänen mukaansa keskeinen syy tähän on se, että kontakteja kotitalouden ulkopuolisiin henkilöihin hoidetaan nykyisin yhä useammin puhelimella.

Toisaalta edellä mainitun kaltaisen aktiivisuuden on havaittu olevan ikäsidonnaista. Asukasbarometrin mukaan erityisesti ”vanhuksilla” naapurikontaktit ovat aktiivisia ja he myös osallistuvat aktiivisesti asuinalueen suunnittelutilaisuuksiin, mihin muulla väestöllä on yleensä vähäinen kiinnostus (ks. Asukasbarometri 2004, 115, Poutanen 2003).

6 Ikääntyneiden muuttosuunnitelmat ja asunnon vaihtaminen

Asuntoa vaihdetaan aina myöhäiseen vanhuuteen saakka mm. tarpeiden, toimintakyvyn, varallisuuden ja saatavilla olevien tarkoituksenmukaisten asuntojen asettamisrajoissa. Asunnon vaihtaminen heijastelee ikääntymisen eri vaiheissa esiintyvää asumispreferenssien vaihtelua, mutta se kertoo myös siitä, kuten Clough (2005, 182) toteaa, ettei vanhuus ole vain taantumisen (disengagement) aikaa, vaan myös uusien mahdollisuuksien ja elämänlaadun hakemisen (activity) aikaa.

Usein raja ikääntyneiden ja muiden väestöryhmien välillä piirretäänkin liian suureksi. Ikääntyneen elämäntilanne voi olla tietenkin vähentyvän toimintakyvyn hallintaa, mutta samaan aikaan se on usein myös samojen elämänhaasteiden ja pyrkimysten hallintaa kuin työikäisilläkin ikäryhmillä. Näiden tarkastelujen perusteella onkin odotettavissa, että entistä enemmän tapahtuu myös asumisratkaisujen ja haasteiden yksilöitymistä, joka ilmenee ikääntyvien muuttosuunnitelmien ja niiden toteutumien eriytymisenä. Elämäntilanteiden yllätyksellisyys ja ennakoimattomuus myös selvästi lisääntyvät ikääntyessä.

Ikääntyvien asumisvalintoja kuvatessaan Clough käyttää ikääntymisen asumisurasta termiä *journey*, matka. Myös ikääntyneet ovat liikkuvia asumisvalinnoissaan ja mikä Cloughin mukaan on olennaista; matka saattaa jatkua hyvinkin myöhäisessä ikääntymisen vaiheessa. Se, millainen matkasta muodostuu ja mikä kulloinkin on muuton suunnittelun ja sen toteutumisen tausta, on empiirinen kysymys. Matkame-tafora myös asettuu sitä näkemystä vastaan, jossa vanhuus on kuoleman odotusta ja jotenkin vajaata, pysähtynyttä elämää (Clough 2005, 205).

Tässä tutkimuksessa ikääntyneiden muuttosuunnitelmia tarkastellaan sen mukaan onko viitehenkilön taloudella suunnitelmia vaihtaa asuntoa. Jos on, miten suunnitelma ajoittuu, mitkä ovat muuttosuunnitelmien tärkeimmät syyt (kolme tärkeintä), mille aluetyypille asunnon vaihtaminen suuntautuu, mikä on suunnittelun vaihdon talo- ja hallintatyyppi. Lähtöoletus on, että asunnon vaihtamisen syyt vaihtelevat ikäkausittain ja myös ikääntymisen eri vaiheissa.

Aineistossa ikääntyneiden, yli 55-vuotiaiden, ryhmässä muuttosuunnitelmia on 14 % viitehenkilöiden talouksista. Muuttohalukkuus kuitenkin vaihtelee ryhmän sisällä huomattavasti ja näyttää keskittyvän erityisesti joihinkin elämänkaaren vaiheisiin. Tätä ryhmän sisäistä vaihtelua selvitettiin ristiintaulukoitaessa muuttosuunnitelmia kuvaava muuttuja ikäryhmämuuttujan kanssa, jolloin käy ilmi, että muuttosuunnitelmien suhteellinen osuus on korkeimmillaan ikäryhmässä 60–64 vuotta, eli juuri tutkimusaineiston keruun aikaan voimassa olleen eläkeiän tuntumassa. Tuohon ikäikäryhmään kuuluvista 19 % suunnittelee asunnon vaihtamista. Koko väestössä vaihtoaikaita on neljänneksellä kotitalouksista (25 %), mikä on enemmän kuin vuoden 2004 asukasbarometrin mukaan (20 %).

Seuraava asunnonvaihtamisen keskittymä sijoittuu ikäryhmään 75–79 -vuotiaat, jossa 17 % suunnittelee asunnon vaihtamista. Tämä tulos poikkeaa hieman vuoden 2004 asukasbarometrin tuloksesta, jonka mukaan muuton suunnittelu on yleisintä 60

vuotta täyttäneiden ryhmässä aiemman eläkeiän jälkeisinä vuosina eli 65–74 -vuotiailla (ks. Asukasbarometri 2004). Tosin vertailu ei ole täysin vastaava, sillä asukasbarometrissa ei kerätty havaintoja yli 75 vuotta täyttäneistä, koska aineisto rajattiin työvoiman yläikärajaa ja kohdistettiin yli 10 000 asukkaan taajamiin.

Edellä oleva tulos herättää kysymyksen eläkeiän merkityksestä asunnon vaihtamista koskeviin suunnitelmiin. Onko valintojen taustalla lähestyvä eläkkeelle siirtyminen? Tutkimusaineistosta ei voi myöskään suoraan päätellä, miten eläkeiän muuttuminen Suomessa vaikuttaa ikääntyvien muuttosuunnitelmiin. Olettaa voi kuitenkin, että ikävuosien 60–65 suhteellisen korkeaan muuttovalmiuteen vaikuttaa lähestyvä eläkkeelle siirtyminen.

Jatkotutkimuksessa olisikin mielenkiintoista tietää, miten eläkeiän joustavoituminen uudessa eläkejärjestelmässä heijastuu asumisratkaisuihin. Voidaan Robinsonin ja Moenin (2000) näkemyksiä soveltaen olettaa, että valinnat vaikeutuvat, sillä uudessa järjestelmässä myös eläkkeelle siirtyminen on valittava. Eläkeiän muuttuminen joustavaksi ja entistä suuremmassa määrin henkilökohtaiseksi valinnaksi saattaa lisätä ikääntyvien asunnon vaihtamiseen liittyvää riskien kokemusta ja sitä kautta vaikuttaa muuttoaktiivisuuteen.

Edellä mainittu tulos tukee Gloughin (2005, 48) tekemää havaintoa, jonka mukaan ikääntyneiden muuttaminen kasaantuu yleensä kahteen ikävaiheeseen; toinen muuttoaalto ajoittuu varhaiseen ikääntymisen vaiheeseen ja toinen 70 ikävuoden paikkeille. Näistä varhaisempi ikävaihe on vaihe, jossa tehdään inventaariota elämästä, pohditaan sitä, mitä elämältä ikääntyneenä halutaan ja samassa yhteydessä myös asuinpaikka tulee pohdinnan kohteeksi.

Tutkimustulokset herättävät pohtimaan myös sitä, onko ikääntyvien varhaisvuosiin liittyvä muuttovaihe enemmän vapaan valinnan mahdollisuus kuin myöhempi muuttosuunnitelmien yleistymisen vaihe korkeassa iässä, jonka voi olevan yhteydessä toimintakyvyn ja itsenäisen selviytymisen heikkenemiseen. Tätä kuvastaa se, että muuttosuunnitelmien kohteena palvelu- ja senioritaloasuminen on yleisintä tässä ikävaiheessa (palvelu- ja senioritaloihin muuttoa suunnittelevien keski-ikä on aineistossa 77 vuotta).

Muissa ikääntymisen vaiheissa muuttaminen on harvinaisempaa, ellei jokin elämänmuutos, esimerkiksi jonkun tärkeän läheisen muuttaminen tai esimerkiksi puolison kuolema riko ikääntyneen voimassa olevia sosiaalisia verkostoja ja vahvista näin motiivivia muuttaa. Tämänkaltaiset elämänmuutokset pakottavat joka tapauksessa ajattelemaan oman tilanteen haavoittuvuutta ja varautumaan siihen asumisen alueella esimerkiksi juuri muuttamalla tai ainakin muuttoa harkitsemalla.

Näiden aiemmin mainittujen, muuttosuunnitelmiltaan aktiivisimpien ikäryhmien välillä muuttoa suunnittelevien talouksien suhteellinen osuus on matalimmillaan; ”vain” 13 % talouksista aikoo vaihtaa asuntoa ikävuosina 65–69 ja 70–74 vuotta. Tutkimuksen vanhimmassa ikäryhmässä 85 ja sitä vanhemmassa ryhmässä enää kuusi prosenttia suunnittelee asunnon vaihtamista. Lisäksi havaintojen määrä on tässä ikäryhmässä hyvin pieni verrattuna muihin ikäryhmiin.

Neljännes asunnon vaihtamista suunnittelevista aikoo vaihtaa asuntoaan vuoden kuluessa, 15 % kahden tai kolmen vuoden kuluessa, mutta yli puolet (59 %) ei pysty sanomaan asunnon vaihdon ajankohtaa. Tutkimuksen yli 55-vuotiaista, jotka suunnittelevat muuttavansa nykyisestä asunnostaan, yli puolet on etsinyt aktiivisesti tai melko aktiivisesti uutta asuntoa. Kaikkein aktiivisimpien asunnon etsijöiden osuus on 21 % asunnon etsijöistä. Tuloksen perusteella muuttoa suunnittelevista suuri osa on sellaisia, joiden muuton toteutuminen ei siten sijoitu aivan lähitulevaisuuteen tai on muuten epätodennäköistä.

Asunnon vaihtamista pidetään yleensä tilanteena, jossa reflektoidaan, mitä asumiselta ylipäätään halutaan. Tässä aineistossa 69 % vastaajista kuuluu sellaisiin ta-

louksiin, jotka jo asuvat tavoiteasunnossaan. Niistä talouksista, joilla on asunnon vaihtoaikkeitä, vain 33 % on tällaisia talouksia.

6.1

Asunnon vaihtamisen syyt

Asunnon vaihtosuunnitelmien osalta selvitettiin tärkeimmät sekä toiseksi ja kolmanneksi tärkeimmät syyt. Tässä yhteydessä ei ole ollut mahdollista suoraan selvittää esimerkiksi Robinsonin ja Moenin (2000) korostamaa riskiarvioiden merkitystä muuttosuunnitelmille. Heidän mukaansa riskiarvio vaikuttaa ("objektiivisten" tekijöiden ohella) huomattavasti esimerkiksi pienituloisten kotitalouksien muuttohalukkuuteen.

Hyvätuloiset ja nuoret ikäryhmät, joilla on vahva oman elämäntilanteen hallinnan kokemus resurssiensa vuoksi, ovat Robinsonin ja Moenin kehittämän teorian mukaan vähävaraisia ikääntyneitä valmiimpia suunnittelemaan ja toteuttamaan muuttoa, koska sietävät suurempia riskejä kuin viimeksi mainitut. Robinsonin ja Moenin teoria onkin eräs realistisen tuntuinen selitysmalli sille, miksi vain osa suunnitelluista muutoista toteutuu.

Edellisessä kappaleessa mainittua teoriaa sovelletaan tässä tutkimuksessa vain suuntaa-antavasti, sillä käytettävissä ei ole riskin kokemista kuvaavaa muuttujaa. Tässä operoidaan varallisuusmuuttujalla ja muodostetaan log-lineaarinen malli, jossa selittävinä muuttujina ovat varallisuutta kuvaava desiilimuuttuja sekä viisiluokkainen ikäryhmämuuttuja ja selitettävänä muuttujana muuttoaikkeitä kuvaava muuttuja.

Yksittäisten muuttohalukkuutta kuvaavien muuttujien jakaumatarkastelujen perusteella yleisimmin kaikkein tärkeimmäksi asunnon vaihtamisen syyksi mainitaan ikääntyneiden ryhmässä nykyisen asunnon vaihtaminen pienempään (17 % vaihtoa suunnittelevista). Huomattavasti tätä ryhmää pienempi osuus (11 %) ikääntyneistä asunnon vaihtoa suunnittelevista aikoo vaihtaa asuntonsa isompaan. Yhdeksän prosenttia asunnon vaihtamista suunnittelevista aikoo siirtyä palvelutaloon. Palvelutaloon muutto suunnittelevien keski-ikä on aineistossa 77 vuotta.

Suurempaan asuntoon aikovien osuus on korkeimmillaan 60–64 -vuotiaiden ikäryhmässä, jossa 18 % asunnon vaihtamista suunnittelevista suunnittelee vaihtavansa nykyisen asuntonsa isompaan. Pienempään asuntoon vaihtamista suunnittelevien suhteellinen osuus kasvaa lineaarisesti ikäryhmittäin, lukuun ottamatta kaikkein iäkkäintä ryhmää (yli 85 -vuotiaat). Havaintoja on taulukon soluissa niin vähän, ettei päätelmiä ikäryhmittäin voida mielekkäästi tehdä muiden muuttoaikkomusten osalta ikäryhmittäin.

Taulukko 37.
Asunnonvaihdon kohdealue

Asunnon vaihdon aluetyyppi	% asunnon vaihtoa aikovista
Sama kaupungin osa tai asuinalue	19
Lähiasuinalue	12
Saman kunnan alue	33
Sama seutu, lähikunta	11
Muu	19
Alueella ei ole merkitystä	4
Ei osaa/halua sanoa	2
Yhteensä	100

Suurin osa muuttoa suunnittelevista aikoo muuttaa saman kunnan alueella. Tässä ikääntyneet ovat muun väestön kaltaisia, toteutuhan suurin osa maan sisäisestä muutosta kuntien sisäisenä muuttoliikkeenä (ks. esim. Poutanen 2003). 19 % muuttoa suunnittelevista ikääntyneistä eli noin viidennes suunnittelee seudun vaihtamista.

Muuttoa suunnittelevista ikääntyneiden kotitalouksista 45 % aikoo muuttaa kerrostaloon, 22 % rivi- tai paritaloon ja 14 % omakotitaloon. Palvelu- tai senioritaloon siirtymistä suunnittelee 16 %. Muuttohalukkaista 65 % aikoo muuttaa omistusasuntoon ja 30 % vuokra-asuntoon, loput eivät ilmoita kantaansa.

Toiseksi tärkeimmäksi muuttoaikoiden syyksi mainitaan pyrkimys muuttaa ikääntymisen vuoksi liikuntaesteettömään taloon (26 % toiseksi tärkeimmistä syistä), muuttoaikoiden kerrostaloasuntoon (15 %) ja muuttaminen lähemmäs palveluja (12 %). Selvästi ikääntymiseen liittyvät perusteet korostuvat myös muuttoaikoiden kolmanneksi tärkeimpien syiden joukossa, jossa yleisimmäksi osoittautuu pyrkimys muuttaa ikääntymisen myötä liikuntaesteettömään taloon (15 % kaikista syistä) ja halu muuttaa lähemmäksi palveluja (11 % kaikista syistä).

Ne, jotka ilmoittavat muuttoaikoidensa syyksi (joko tärkeimmäksi tai toiseksi tai kolmanneksi tärkeimmäksi syyksi) muuton ikääntymisen vuoksi liikuntaesteettömään taloon ovat keski-ikänsä 70-vuotiaita ja 67 % heistä asuu yhden hengen taloudessa. 43 % heistä kokee hankaluutta siitä, että asuvat kahden ja useamman kerroksen asunnossa. 29 % tähän vastaajaryhmään kuuluvista aikoo muuttaa palvelutaloon.

Myös koko ikääntyvien ryhmässä pätee asukasbarometrin (ks. Asukasbarometri 2004) havainto, jonka mukaan muuttoa suunnittelevat asuvat ahtaammin kuin ne, joilla ei ole muuttoaikoja. Ikääntyvien ryhmässä muuttoa suunnittelevien hallussa olevan asuntopinta-alan määrä on keskimäärin 83,7 neliometriä kun se vertailuryhmässä on 86,6 neliometriä. Tilanne muuttuu kuitenkin 65-vuotta täyttäneillä ja sitä vanhemmilla. Tässä ikävaiheessa muuttoa suunnittelevat asuvat hieman keskimäärin väljemmin kuin ne, joilla muuttoaikoja ei ole.

Ilmeisesti 65 ikävuoden jälkeen asuntoja vaihdetaan voittopuolisesti pienempään, kun aiemmissa ikävaiheissa muuton kautta tavoitellaan tilavampaa asuntoa. Tässä asiassa kaikkein nuorin ikääntyneiden ryhmä (55–62 -vuotiaat) eroakin hyvin selvästi 65 vuotta täyttäneistä. Ensiksi mainitussa ikäryhmässä muuttoa suunnittelevat asuvat neliömäärältään keskimäärin yli kymmenen neliometriä pienemmissä asunnoissa (86 neliometriä / 96,5 neliometriä). Jää nähtäväksi siirtyykö vaihe, jossa asuntoja vaihdetaan pienempään uuden eläkeiän myötä lähivuosina myöhempään.

Myös logistisen regressioanalyysin mukaan, jolla tarkastellaan ikäryhmittäin asumistyytyväisyyden osa-alueiden merkitystä asunnon vaihtoaikoiden, havaitaan asunnon koon merkitys asunnon vaihtamisen kannustajana, erityisesti ikäryhmässä 66–69 -vuotiaat. Tässä ikäryhmässä muuttoaikoiden puuttumista näyttää parhaiten selittävän tyytyväisyys asunnon kokoon. Regressioanalyysissä havaitaan, että mitä tyytyväisempiä asunnon kokoon ollaan, sitä todennäköisempää on, ettei suunnitella ole nykyisen asunnon vaihtamista.

Toisaalla tässä raportissa käy ilmi, että kyseessä on yleensä tyytymättömyys asunnon suuruuteen, toisin kuin työssäkäyvillä ja etenkin lapsiperheillä, joiden muuttoaikoista huomattava osa selittyy lisätilan tarpeella; ei kuitenkaan varmastikaan asukasbarometrin mainitsemassa määrin (60 % lapsiperheiden muutosta), sillä muiden muuttoon vaikuttavien tekijöiden merkitystä on vaikea vakioida (vrt. Asukasbarometri 2004).

Yksinasuminen lisää myös Cloughin (2005, 195) mukaan valmiutta muuttaa toimintakyvyn alenemisen takia palvelutaloon (iän määrittämään asumismuotoon). Muut asumistavoitteet kietoutuvat yhteen turvallisuuden tarpeiden kanssa, vaikka turvallisuuden hakemista ei voi aineiston perusteella väittää erityisesti ikääntyvälle väestölle ominaiseksi muuttamista lisääväksi tekijäksi. Tämä motiivi näyttää olevan muulle väestölle yleisemmin tärkeä, missä tuloksessa todennäköisesti tulevat esiin lapsiperheiden turvallisuuden tarpeet. Tällöin sovitellaan olosuhteiden pakosta yh-

teen pyrkimystä yksityisyyden säilyttämiseen ja riippumattomuuteen ja tarpeita tukeutua yhteiskunnan palveluihin.

Muuttoa suunnittelevista ikääntyneistä kolmannes ilmoittaa jo asuvansa tutkimusaineiston keruun aikaan tavoiteasunnossaan, joten "vain" kahdella kolmesta muuttosuunnitelmien ponttimena on tyytymättömyys nykyiseen asuntoon. Mikä sitten voi olla syynä muuttosuunnitelmiin? Ilmeisesti asunnon laatua tässä mielessä tarkastellaan suhteessa vallinneeseen elämäntilanteeseen, ei välttämättä esimerkiksi toimintakyvyn heikkenemisen vuoksi uuteen tilanteeseen, jossa myös tavoiteasumisen kriteereitä joudutaan harkitsemaan uudelleen.

Miten tyytyväisyys omiin vaikutusmahdollisuuksiin asumisessa vaikuttaa henkilön muuttoaikeisiin? Tässä havaitaan huomattavan suuri ero niiden välillä, jotka suunnittelevat muuttoa ja jotka eivät. Muuttoa suunnittelevat ovat selvästi vähemmän tyytyväisiä vaikutusmahdollisuuksiinsa kuin ne, jotka eivät aio muuttaa etenkin ikäryhmässä 66–74 -vuotiaat. Regressioanalyysin perusteella muut asumistyytyväisyyden osa-alueet ovat kuitenkin parempia muuttoaikeiden selittäjiä.

Kysymykseen, miksi tavoiteasunnosta aiotaan muuttaa pois, ei tutkimusaineisto tarjoa kovin paljon suoria vastauksia. Jonkinlaista osviittaa syistä saadaan kuitenkin tarkastelemalla asumiseen liittyen ongelmien kokemista ryhmässä, joka jo asuu tavoiteasunnossa. Tämän tarkastelun perusteella eräänä syynä on tyytymättömyys asuinalueen palveluihin, jotka ovat ikääntyneille yleensä tärkeämmässä asemassa kuin muulla väestöllä.

Erityisesti alueen kaupallisia palveluja riittämättöminä pitäviä henkilöitä on muuttoa aikovissa enemmän kuin muiden ikääntyneiden joukossa. 26 % tämän ryhmän vastaajista pitää alueensa kaupallisia palveluja riittämättöminä. Muita tyytymättömyyden aiheita tälle ryhmälle ovat julkisten palvelujen riittämättömyys (13 %), asumismenojen rasittavuus (11 %) ja liikenteeseen liittyvät järjestelyt (10 %). Yhdeksän prosenttia ikääntyneistä kokee nykyisen asuntonsa syrjäisen sijainnin ongelmalliseksi.

6.2

Muuttaminen omakotitalosta muuhun talotyyppiin

Moschis (2000) on tutkinut Yhdysvalloissa, miksi siellä seniorit, yli 55-vuotiaat muuttavat omakotitalosta johonkin muuhun talotyyppiin, edustaahan omakotiasuminen Yhdysvalloissakin keskeisesti itsenäisen, omaehtoisen ja laadukkaan (tavoite-) asumisen muotoa. Hänen mukaansa suurimmassa osassa tapauksia syynä ovat yleensä vapausasteiden tavoittelu elämässä tai sitten puolison kuolema.

Moschisin tutkimuksessa esitettiin tutkimusjoukolle kahdeksan periaatteessa mahdollista tällaisen muuton syytä, joista sitten vastaajat valitsivat omaan tilanteeseensa parhaiten sopivan (Moschis 2000, 93). Osa Moschisin tutkimista muuton syistä on samoja tässä tutkimuksessa selvitettyjen tekijöiden kanssa, joten tutkimus tarjoaa vertailupohjaa Suomen tilanteen arvioinnille.

Vanhimmissa ikäluokissa myös asumiskustannusten laskeminen ja muuttaminen lähelle ystäviä ja tuttavuuksia oli useille keskeinen muuton syy. Moschisin tutkimuksessa ikääntyneiden muuton motiivit olivat usein hyvin samankaltaisia kuin nuoremmilla väestöryhmillä, erottavina tekijöinä olivat kuitenkin terveydentilan perusteella muuttavat, joita oli vanhemmissa ikäryhmissä enemmän kuin nuoremmissa.

Miten yleistä muuton suunnittelu on Suomessa eri hallintatyypeissä? Tätä kuvataan taulukossa 38.

Taulukko 38.
Muuttosuunnitelmat asunnon hallintatyypeittäin

Asunnon hallintatyyppi	Muuttoa suunnittelevien osuus ikääntyneistä (%)	Muuttoa suunnittelevien osuus alle 55-vuotiaista (%)
Omakotitalo	12	14
Oma asunto-osake	16	32
Vuokra-asunto	17	47

Taulukkoa varten vuokralla asumisen muodot on yhdistetty ja asumisoikeusasunnoissa asujat poistettu tarkastelusta havaintojen vähäisyyden vuoksi. Taulukon mukaan asunnon vaihtamista suunnitellaan ikääntyvien ryhmässä yleisimmin vuokralla asuvien ja asunto-osakkeen haltijoiden keskuudessa.

Ero vuokralla ja omassa asunnossa asuvien muuttosuunnitelmien yleisyydessä ei ikääntyneiden ryhmässä ole niin merkittävä kuin muun väestön keskuudessa, jossa vuokralla asuvien muuttohalukkuus muuttoa suunnittelevien suhteellisella osuudella mitaten on huomattava erityisesti omassa talossa asuviin. Ero kaventuu kuitenkin jaettaessa omistusasujia eri luokkiin. Sama havainto koko väestön osalta vuokralaisten muuttohalukkuudesta tehdään myös vuoden 2004 asukasbarometrisa, mutta asukasbarometrissa ei jaeta omistusasujia ryhmiin, jolloin ero vuokralla asuvien ja omistusasujien välillä vaikuttaa suuremmalta.

Moschisin tutkimuksen mukaan Yhdysvalloissa ikääntyneiden muuton syyt vaihtelevat sekä alueellisesti että esimerkiksi tuloluokittain muutettaessa omakotitalosta johonkin toiseen talotyyppiin. Etenkin suurituloisissa ryhmissä muuton syynä korostuvat henkilökohtaisen vapauden ja itsenäisyyden tavoittelu (Moschis 2000, 93). Myös sillä on merkitystä onko viitehenkilön puoliso työssäkäyvä vai ei. Kotitaloudet, joissa toinen puoliso on työssä käyvä, ilmoittivat useammin kuin vertailuryhmänsä muuton syyksi pyrkimyksen alentaa muuton avulla asumiskustannuksiaan.

Moschis (2000, 98–100) luettelee suuren joukon periaatteessa mahdollisia syitä muuttaa ikääntyneenä. Syyt vaihtelevat hieman sen mukaan, mitä ikävaihetta tarkastellaan ja toisaalta sen mukaan mitä muuttokohdetta tarkastellaan. Moschis nimeää erityisesti ikäspesifiin kohteeseen (retirement community) muuttamisen syiksi seuraavat:

- Sosiaalisten suhteiden hakeminen
- Osallistuminen omalle ikäryhmälle suunnattuun toimintaan
- Pyrkimys päästä palvelujen (muut kuin terveyspalvelut) ääreen
- Haluttomuus/kyvyttömyys hoitaa asuntoa toimintakyvyn heikentyessä
- Puolison menetys
- Vapauden ja itsenäisyyden tavoittelu
- Pyrkimys alentaa asumiskustannuksia
- Tavoite päästä terveyspalvelujen ääreen
- Tavoite asua lähellä sukulaisia ja
- Perheen ja muiden sukulaisten suostuttelu tai painostus.

Näiden syiden merkityksessä esiintyy huomattavaa vaihtelua esimerkiksi vastaa-
 jan sukupuolen, iän, taloudellisen aseman ja asuinalueen maantieteellisen sijainnin
 mukaan.

Tässä aineistossa omassa talossa asuvista muuttoa suunnittelevia on 12 %. Tärkeä
 syy omasta talosta pois muuttamiseen on pyrkimys saada nykyistä pienempi asunto.
 27 % muuttoa suunnittelevista ilmoittaa tämän syyn. Omakotitaloon muuttoa
 suunnittelevia on näistä henkilöistä alle puoli prosenttia. 17 % aikoo muuttaa rivi- tai
 paritaloon. Myöskään asumiskustannukset eivät näytä olevan keskeinen muutto-
 suunnitelmien syy, kuten ne ovat Moschisin tutkimuksessa, sillä vain satunnaisesti
 tämä syy mainitaan (alle puoli prosenttia muuttoa suunnittelevista).

Kuusi prosenttia omakotitalossa asuvista muuttoa suunnittelevista suunnittelee muuttavansa kerrostaloon ja hieman enemmän on suhteellisesti niitä, jotka suunnittelevat palvelutaloon muuttamista. Ikääntymisen vuoksi liikuntaesteettömään asuntoon ilmoittaa hakeutuvansa reilut kaksi prosenttia omakotitalosta muuttoa suunnittelevista.

Vuokra-asunnosta muuton tarkoituksena on ikääntyneillä yleisimmin pyrkimys päästä pienempään asuntoon. Muuttoa suunnittelevista vuokralla asuvista 16 % suunnittelee muuttoa tässä tarkoituksessa, 12 % aikoo muuttaa suurempaan asuntoon ja yhtä suuri osuus vuokralla asuvista aikoo muuttaa jonkin muun tyytymättömyyden aiheen vuoksi. Kahdeksan prosenttia heistä aikoo muuttaa joko palvelu- tai senioritaloon. Samoin kahdeksan prosenttia vuokralla asuvista ikääntyneistä aikoo muuttaa liian korkeiden asumiskustannusten takia.

Logistisen regressiotarkastelun, jossa selitettävänä muuttujana on asunnon vaihtoaikkeitä kuvaava muuttuja ja selittäjinä asumistyytyväisyyden osa-alueita mittaavat muuttajat vuokralla asuvien muuttoaikkeitä selittävät parhaiten tyytymättömyys asunnon äänieristykseen, asunnon kuntoon ja asuintiloihin. Tulos on kiinnostava senkin vuoksi, ettei tyytymättömyys asunnon äänieristykseen muuten näytä olevan ikääntyneille, etenkin ikääntyneiden vanhimille ikäryhmille samalla tavalla tärkeä asuinympäristön ominaisuus kuin nuoremmille ikäryhmille.

Seuraavassa tarkastellaan ennako-oletusten mukaan erityisesti ikääntymisen myöhäisimpiin vuosiin liittyvien asumisratkaisujen merkitystä ikääntyville ja tutkitaan suomalaiselle yhteiskunnalle ominaisten ikäspesifien asumisratkaisujen, palvelutalo- ja senioritaloasumisen merkitystä ikääntyneille elämän eri ikävaiheissa. Huomio keskittyy tässä yhteydessä erityisesti palvelutaloihin ikääntyneen asuntona, sillä senioritaloasumisesta on aineiston perusteella vaikea saada tietoa.

6.3

Muuttaminen ikäspesifiin asumismuotoon

Ikäspesifillä asumismuodolla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa lähinnä senioritaloja ja palvelutaloja. Asumistutkimuksissa näitä asumismuotoja on tarkasteltu sekä Suomessa että kansainvälisesti asumisen erityisinä muotoina, joihin liittyy myös monia ennakkoluuloja sekä ikääntyneiden että muiden ikäryhmien edustajien joukossa.

Kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden hyväksikäyttöä ja maiden välisen tilanteen vertailua vaikeuttaa tässä asiassa olennaisesti se, että ikäspesifit asumisratkaisut vaihtelevat muodoiltaan suuresti eri maissa, eivätkä tiedot eri maiden tilanteista sen vuoksi ole vertailukelpoisia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa, jonka tilanteesta on saatavissa tutkimustietoa, ikääntyvien ikäspesifi asuminen on Suomea huomattavasti enemmän markkinaehtoista (vrt. esim. Moschis 2000).

Moschis (2000) on tutkinut Yhdysvalloissa ikäspesifiä asumista, erityisesti hoitokoteihin muuttamista, josta Yhdysvalloissa onkin tässä yhteydessä usein kyse. Vaikka kulttuuripiiri on erilainen, Moschisin tutkimuksesta saa kuvan tekijöistä, jotka vaikuttavat Suomessa palvelutaloon muuttamiseen.

Moschisin mukaan monet ikäspesifiin asumiseen liittyvät yleistyksiset ovat paikkaansa pitämättömiä ennakkoluuloja. Sinänsä jo ikääntyviin suhtaudutaan asunnon vaihtajina ja asujina usein hyvin stereotyyppisesti. Myös Greedin (1999, 66–67) mukaan ikääntyvien asumistarpeisiin suhtaudutaan usein hyvin stereotyyppisesti, etenkin palvelujen ja tuen tarvetta (tarpeen yleisyyttä) liioitellaan. Sitä voidaan liioitella myös syynä muuttaa ikäspesifiin asumismuotoon.

Moschisin tutkimuksen mukaan on tavanomaista ajatella, että ikäihmiset ovat sairaita, muista riippuvaisia ja asuvat eristäytyneinä, mikä ei kuitenkaan saa empiirisissä tutkimuksissa vahvistusta oletetussa laajuudessa. Moschisin mukaan esimerkiksi

ikäntyvien palvelujen tarve ja kykenemättömyys tehdä kotitöitä arvioidaan nuoremmassa ikäluokassa, esimerkiksi ns. suurissa ikäluokissa (baby boomers) huomattavasti suuremmaksi kuin mitä se on ikääntyneiden omasta mielestä (Moschis 2000,100).

Tämän tutkimuksen aineistossa palvelu- ja senioritaloon muuttoa suunnittelevien keski-ikä on 74 vuotta, omakotitaloon muuttoa suunnitellaan keskimäärin 60-vuotiaana, kun taas rivi- tai paritaloon ja kerrostaloon muuttavat ovat iältään aiemman eläkeiän tuntumassa.

Suomessa ikääntyvien asumista on leimannut Välikankaan (2006, 12) mukaan etenkin 1990-luvun lamavuosien jälkeen pyrkimys tukea palvelutalorakentamista ja -asumista sekä julkisen vallan että järjestöjen ja yhdistysten toimin. Ideana on tarjota turvallista asumista ja palveluja ikääntyneen tarpeiden mukaan. Tähän yksi vastaus on palveluasuminen, joka on avohuollon ratkaisu ja perustuu yleensä vuokrasuhteeseen.

Suhtautuminen palvelutaloasumiseen on moniarvoista ja näyttää siltä, että suuntaus ikääntyneiden asumisratkaisuja mietittäessä on Suomessa painottumassa muiden vaihtoehtojen suuntaan, ikääntyville halutaan tarjota erilaisia asumisvaihtoehtoja ja tukea itsenäistä kotona asumista. Ikääntyneiden asumisesta käytävässä keskustelussa palvelutalot näyttävät sijoittuvan laitostasumisen ja itsenäisen asumisen välimaastoon. Niistä puhutaan harvemmin koteina.

Suomalaisten ikääntyneiden omia kokemuksia aineistoinaan käyttävien aiempien tutkimusten mukaan palvelutaloon muuttaminen muodostaa monelle ikääntyneelle huomattavan kynnyksen (ks. Laurinkari ym. 2005). Palvelutaloon muutetaan usein vasta silloin kun muita vaihtoehtoja ei enää ole esimerkiksi toimintakyvyn heikentymistä ja usein puolison kuoleman jälkeen.

Palvelutalon ja laitostasumisen ero näyttää hyvin vähäisenä. Tässä yhteydessä on kuitenkin hyvä huomata, että esimerkiksi Laurinkarin ym. 2005 senioritaloasumista koskevassa tutkimuksessa esiin tulivat palvelutaloasumiseen kohdistuvat mielikuvat ja ennakkokäsitykset, eivät palvelutaloissa asuvien omakohtaiset kokemukset. Myös tämän tutkimuksen aineisto osoittaa palvelutaloihin siirtymistä suunniteltavan vasta hyvin myöhäisessä ikävaiheessa muiden asumisvaihtoehtojen käydessä mahdottomiksi. Nykyisin tässä on kyse kuitenkin palvelutaloon pääsemisestä, kuten Andersson (2007) toteaa.

Miksi palvelutalot sitten koetaan niinkin kielteisiksi, usein ennen niihin muuttamista. Kielteiset ennakkosenteet eivät voi perustua omaan kokemustietoon, vaan selittynevät sillä, että ikäihmisen identiteetti kiinnittyy tiettyyn asuntoon ja paikkaan, joka koetaan omaksi valinnaksi. Kun paikkaa ei enää voida valita, se voidaan kokea oman identiteetin menetyksenä, vaikeivat olosuhteet palvelutaloissa vastaisikaan niihin kohdistuvia kielteisiä odotuksia (Gloughin 2005, 49 siteeraamana Hepworth 2000).

Kynnyskysymyksiä voivat olla irtautuako väestörakenteeltaan moniaineksisesta asuin ympäristöstä ja muuttaako vain ikääntyneistä muodostuvaan asukaskuntaan tai sellaiseen asumismuotoon, jossa joutuu iältään ja kunnoltaan itseään iäkkäämpään ja huonokuntoisempaan seuraan. Kyse on myös joutumisesta ympäristöön, jossa on paljon elämistä koskevia sääntöjä ja rajoituksia. Tällöin voidaan myös pelätä joutumista eroon aiemmista ystävistä ja tuttavista.

Palvelutaloon tai muuntotyypiseen erityisasumisratkaisuun muuttaminen voi tapahtua myös halusta saada lisää omaa aikaa elämän vaiheessa, jossa jäljellä olevien elinpäivien määrä ilmenee erityisen rajallisena. Aikaa halutaan saada nimenomaan vapauttamalla sitä kotitalouden jokapäiväisistä tehtävistä, kuten asunnon ja asuintalon huoltoon ja kunnostukseen kuuluvista tehtävistä ja ruuanlaitosta (Clough 2005, 179).

Palvelutalojen merkitys ja paikka ikääntyneiden asumisvaihtoehtojen joukossa edellyttäneen lisätutkimusta esimerkiksi siitä, millaiseksi asumisvaihtoehdoksi palve-

lutalo lopulta osoittautuu. Esimerkiksi Cloughin mukaan muuttaminen iän määrittelemään asumismuotoon (age exclusive), jollainen palvelutaloasuminen varmastikin on, tuottaa monesti muuttajalle myös positiivisia yllätyksiä (Clough 2005, 195).

Tässä tutkimuksessa palvelu- ja senioritaloihin muuttamista tiedusteltiin yli 70-vuotiailta vastaajilta. Näistä 15 prosenttia aikoo muuttaa palvelutaloon. Senioritaloon muuttoa suunnittelevia on aineistossa 1,5 prosenttia kaikista tähän ikäryhmään kuuluvista.

Palvelutaloon muuttamista suunnittelevat ovat tässä aineistossa selvästi keskimäärin iäkkäämpiä kuin muut yli 70-vuotiaiden tarkasteluryhmään kuuluvat. Ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Kuten Juntto (2007, 37) toteaa, palvelutaloon muuttavien osalta ei tiedetä milloin tämä toteutuu. Se kuitenkin tiedetään, että palvelutaloon muuttamista suunnittelevien keski-ikä on hieman yli 77 vuotta (eli varsin korkea), kun se esimerkiksi siinä ryhmässä, joka suunnittelee muuttavansa kuntansa taajama-alueelle palvelujen lähelle, on 74 vuotta. Palvelutaloihin pääsy ei ole kuitenkaan pelkästään oma valinta, vaan usein kunnan SAS-ryhmä päättää niihin pääsystä.

Näyttää siis siltä, että itsenäisen asumisen edellytykset säilyvät varsin korkeaan ikään, vaikka toimintakyvyn aleneminen näyttää alkavan aiemmin. Myrskylän vertailun mukaan yli 60 %:lla 55–64 -vuotiaista oli vuonna 2001 jokin pitkäaikaissairaus. Toisaalta Myrskylän mukaan ikääntyneen väestön terveydentila on kokonaisuudessaan parantunut viimeksi kuluneiden vuosikymmenten aikana (Myrskylä 2005, 25–26).

Palveluasumisen osalta tämäkin aineisto tukee Kuopion yliopiston senioritaloja koskevan tutkimuksen (ks. Laurinkari ym. 2005) tulosta, jonka mukaan palvelutaloihin muuttamista lykätään niin pitkälle kuin suinkin. Asumisen tutkijoiden korostama oman elämän kontrolli halutaan säilyttää niin pitkälle kuin suinkin mahdollista. Aineiston havaintojen määrä ei tarjoa mahdollisuutta tarkastella yksityiskohtaisemmin palvelutaloihin ja senioritaloihin muuttamiseen vaikuttavia tekijöitä.

Sen sijaan taloudelliset tekijät eivät näytä korostuvan seniori- ja palvelutaloon muuttamista suunnittelevien ryhmässä. Taloudelliset tekijät saattavat ohjata asunnon valintaa vaihtotilanteessa erityisesti rivi- ja paritaloon muuttoa suunnittelevien ryhmässä, jossa 37 % kokee asumismenojensa rasittavuutta, vastaava osuus on kerrostaloon muuttoa suunnittelevien ryhmässä 21 %. Seniori- ja palvelutaloon muuttoa suunnittelevista 10 % kokee asumismenojensa rasittavuutta.

Neljännekselle niistä, jotka suunnittelevat muuttavansa palvelutaloon, nykyisen asunnon syrjäinen sijainti aiheuttaa ongelmia jokapäiväisessä elämässä. Seitsemälle prosentille ongelmia aiheuttaa turvallisuus ja asunnon liian suuri koko ja kuusi prosenttia kärsii jokapäiväisessä elämässään palvelujen puutteesta. Tämän jakauman perusteella palvelujen puute ei näyttäisi olevan tärkein syy suunnitella muuttoa palvelutaloon.

Senioritaloon muuttamista suunnittelevien joukossa päivittäisten ongelmien rakenne on toisenlainen. 13 % tällaista suunnittelevista on sitä mieltä, että nykyinen asunto on liian suuri ja joka kymmenes kokee päivittäin ongelmia turvallisuuden vuoksi. 77 % senioritaloon muuttamista suunnittelevista ei koe lainkaan ongelmia tutkimuksessa kysytyissä asioissa.

Senioritaloon muuttoa suunnitteleva ryhmä eroaa tässä suhteessa selvästi palvelutaloihin muuttamista suunnittelevista, sillä tässä ryhmässä puolet vastaajista kokee vaikeuksia ainakin jossakin tutkimuksessa mainituista asioissa. On kuitenkin huomattava, että senioritaloon muuttamista suunnittelevien määrä on tutkimuksessa hyvin pieni, minkä vuoksi ryhmän tilanteesta voidaan tehdä vain varovaisia suunta-antavia päätelmiä.

70 vuotta täyttäneiden henkilöiden muuttosuunnitelmat

Muuttoaikeita tarkasteltiin erikseen 70 vuotta täyttäneiden ryhmässä. Tässä yhteydessä kysyttiin muuttosuunnitelmien kohteena olevan asunnon tyyppiä.

Muuttoaikeita on tässä ikäryhmässä kaikkiaan 26 % vastanneista. Heistä suurimman ryhmän muodostavat ne, jotka aikovat muuttaa palvelutaloon (kuusi prosenttia vastanneista). Kaksi prosenttia vastaajista suunnittelee muuttavansa keskusta-alueille palvelujen äärelle. Sama määrä vastaajia aikoo muuttaa kerrostaloasuntoon, jossa on hissi.

Asuinkuntatyyppin mukaan muuttoaikeissa ilmenee eroja sen mukaan, missä kuntatyyppissä viitehenkilö asuu. Tämä ero on selvin niiden henkilöiden välillä, jotka suunnittelevat muuttamista keskusta-alueille ja kerrostaloihin. Näihin kahteen ryhmään valikoituu eniten kaupungeissa asuvia. Myös asunnon korjaaminen nykyistä asuntoa sopivammaksi sekä aiheet muuttaa senioritaloon on tavallisempaa kaupungeissa asuvien kuin muunlaisissa kunnissa asuvien joukossa.

Tarkemmassa ikätarkastelussa (viisivuotislukittelu) ilmenee, että senioritaloihin muuttoa suunnittelevien joukossa on yliedustus ikäryhmään 75–79 kuuluvien osalta. Palvelutaloon muuttoa suunnittelevien enemmistö on täyttänyt 75 vuotta. Myös tämä tutkimus tukee näkemystä, jonka mukaan palvelutaloihin hakeudutaan vasta viimeisenä asumisvaihtoehtona hyvin myöhäisessä elämänvaiheessa (ks. Laurinkari ym. 2005).

Myös nykyisen asunnon korjaamista muuton sijasta parempana vaihtoehtona pitävät sijoittuvat muita ikäryhmiä useammin luokkaan 75–79 -vuotiaat, kun taas siinä joukossa, jossa muuttoa ei suunnitella, enemmistö vastaajista on alle 75-vuotiaita.

Miksi ikääntyneet eivät muuta?

Muuttoa koskevissa tutkimuksissa tarkastellaan yleensä muuttosuunnitelmia ja niiden toteutumista. Myös tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, ettei muuteta, on tutkittu. Oldmanin (1991) mukaan keskeinen syy siihen, etteivät ikääntyneet muuta on se, että muuttamisen arvioidaan tulevan liian kalliiksi. Muutosta pidättäytyminen voi johtaa tällöin ei-tarkoituksenmukaiseen asumiseen, silloin kun halu muuttaa on olemassa, mutta ei eri syistä ole toteutettavissa.

Muutosta pidättäytymisen syitä voi ikääntyneillä olla useita (Heywood et. al. 2002):

- Muuton toteuttamisessa tarvittavan mentaalisen ja fyysisen energian puute
- Nykyisen asuinpaikan tuttavuus- ja ystävyysuhteet ja verkostot
- Elämäntilanteen muut rajoitukset, esim. puolison tilanteen vaikutus
- Asumisen materiaaliset tekijät ja kiinnittyminen kotiin
- Realististen asumisvaihtoehtojen puuttuminen
- Tarjolla olevien vaihtoehtojen sopimattomuus omiin tarpeisiin.

Heywoodin tarkastelu jäsentyy sosiaalisen toiminnan kehikon kautta. Se tukeutuu selvästi, ainakin implisiittisesti, rationaalisen valinnan teoriaan. Asunnon vaihtaja on toimija, joka tekee henkilökohtaisia päätöksiä tiettyjen henkilö- ja tilannekohtaisten ehtojen vallitessa, pyrkien suhteuttamaan asumistarpeitaan mahdollisimman järkevästi asuntojen tarjontaan.

Tällaiset teoreettiset lähtökohdat korostuvat myös suomalaisessa asumisen tutkimuksessa. Asunnon vaihtaminen ymmärretään henkilö- ja kotitalouskohtaisena

valintatilanteena. Eräissä tutkimuksissa näitä oletuksia on kyseenalaistettu tai täydennetty uusilla näkökulmilla. Tällöin on pohdittu mm. asunnon vaihtamiseen liittyviä pakkoja ja riskejä (riskin kokemuksia) ja niiden vaikutusta kyseisiin valintoihin. Riskin kokemisen merkityksestä asumisvalintoihin ovat keskustelleet mm. Robinson ja Moen (2002).

Tämän tutkimuksen aineiston avulla Heywoodin käsittelemää teemaa on mahdollista tarkastella lähinnä asumistyytyväisyyden kautta. Sen sijaan Robinsonin ja Moenin pohdintaa asunnon vaihtamiseen liittyvien riskinkokemusten merkityksestä ei ole mahdollista suoraan testata, sillä näitä kokemuksia ei ole kartoitettu asunnon vaihtamisen yhteydessä. Ei myöskään kaikkia Heywoodin edellä mainittuja teoreettisesti ennakoita keskeisiä muuttamista jättämisen syitä ole aineiston avulla mahdollista testata. Riskiteoriassa esiintuvia näkökohtia on kuitenkin mahdollista käyttää tutkimuksessa välillisesti hyväksi.

Robinsonin ja Moenin kehittämän teorian mukaan esimerkiksi pienituloiset tai toimintakyvyltään heikommassa asemassa olevat ikääntyneet pidättäytyvät vaihtamasta asuntoa muita ryhmiä yleisemmin, vaikka vaihtamiseen olisi tarvetta ja muutoin edellytyksiä. Tässäkin tutkimuksessa voidaan katsoa, keskittyvätkö muutossuunnitelmat edellä mainittujen käsitysten edellyttämällä tavalla.

Ne ikääntyneet, joilla muuttosuunnitelmia ei ole, ovatkin keskimäärin erittäin tyytyväisiä asumiseensa yleensä. Vaikka asumistyytyväisyys yleensäkin leimaa erityyppisiä kotitalouksia (ks. Junto 2007), eroaa tämä ryhmä muista selvästi. Vaikka tässä ryhmässä on henkilöitä, jotka ilmoittavat tyytymättömyytensä esimerkiksi nykyisen asuntonsa tiloihin, äänieristykseen ja asunnon kokoonkin, ei asumiseen yleensä tyytymättömyyttä ilmaisevia ryhmässä ole.

7 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tutkimuksessa selvitettiin ikääntyneen väestön asumisratkaisuja ja niiden perusteita käyttäen Tilastokeskuksen Asumis- ja varallisuustutkimuksen aineistoa vuodelta 2004. Ikääntyneeksi henkilöksi määriteltiin ikäryhmään 55 ja sitä vanhempiin kuuluvat sekä yksin että parisuhteessa elävät henkilöt. Laitoksissa ja ulkomailla asuvat jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle. Lisäksi 70 vuotta täyttäneiltä kysyttiin eräitä lisäkysymyksiä nykyisistä asumisen ongelmista sekä muuttoaikeista tarkoituksena selvittää lähemmin elämän loppuvuosien erityiskysymyksiä asumisen osalta.

Asuminen ymmärretään tutkimuksessa ihmisen elämän ja hyvinvoinnin osaksi. Asumisella keskeinen merkitys siinä, miten ikääntyneet selviytyvät ja viihtyvät jokapäiväisessä elämässään ja elinympäristössään. Tutkimuksen aihepiiri, näkökulmat ja kysymyksen asettelu linkitettiin väljästi suomalaiseen ja kansainväliseen asumista koskevaan sosiaalitieteelliseen tutkimukseen ja erityisesti suuntauksiin, joissa asumista on tarkasteltu elämänkaaren ja elämänlaadun kysymyksenä.

Asumista pyritään tässäkin lähestymään sekä omana elämänalueenaan, mutta myös alueena, joka kytkeytyy muihin elämänalueisiin. Toisaalta ikääntymistä pyritään arvioimaan ennakkoluulottomasti ja avoimin silmin katsomaan, mitkä asumisen osa-alueet ovat ikään sidoksissa, ja mitkä eivät. Asumispolitiikan kannalta näkökulma tarkoittaa mahdollisuuksien hakemista ikääntyneiden asumiseen, ei vain ikään liittyvien, esimerkiksi toimintakyvyn rajoituksiin varautumista ja niiden haittojen torjumista.

Viime vuosien asumistutkimuksissa on alettu entistä enemmän korostaa sitä, että ikääntyneet asuvat muiden ikäryhmien tavoin yksilöllisesti. Silti tämä usein unohdetaan. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että eliniän pidentyessä myös ikääntyvien ryhmän heterogeenisuus kasvaa.

Tutkimuksessa kysyttiin: *Millaisissa asunnoissa ikääntyneet asuvat?* Tässä yhteydessä tarkasteltiin asunnon kokoa, tilaratkaisua, laatutasoa, hallintasuhdetta ja asunnon talotyyppiä. Tilan käytön osalta tarkasteltiin myös asumisen helppoutta, asunnon muunneltavuutta ja turvallisuutta siinä laajuudessa kuin aineisto tarjoaa siihen mahdollisuuksia.

Ikääntyvien asumistavoitteet ovat monessa suhteessa samankaltaisia kuin muullakin väestöllä. Ikä onkin vain yksi, joskin merkittävä asumisvalintoja selittävä tekijä. Joitakin keskeisiä eroja ilmenee. Monet eläkeläiset pyrkivät eläkeiän saavutettuaan vaihtamaan senhetkisen asuntonsa pienempään, toisin kuin muu väestö ja työsikäyvät ikääntyneiden nuoremmat ikäluokat, jotka yleensä tavoittelevat asuntoa vaihtamalla lisää tilaa.

Ero ei kuitenkaan tässäkin ole niin dramaattinen kuin ennakoita voisi olettaa. Tutkimuksen perusteella, vertailtaessa ikääntyneiden nykyisen asunnon koon suhdetta tavoiteasunnon kokoon käy ilmi, että väestöryhmänä ikääntyneet kokevat varsin myöhäiseen ikään asti asuvansa liian ahtaasti. Erityisen yleinen on ahtaasti asumisen

kokemus ikääntymisen varhaisvaiheessa olevilla 55–64 -vuotiailla vuokra-asunnossa asuvilla.

Asuinalueilla ikääntyneille tärkeitä asioita ovat kaupallisten palvelujen saatavuus. Luonnonläheisyys, turvallisuus ja alueen rauhallisuus ovat myös ikääntyneille tärkeitä arvoja, mutta hieman yllättäenkin, ne eivät ehkä nouse heidän arvostuksissaan yhtä korkealle kuin nuoremmilla. Ilmeisesti turvallisuuden tarpeet eri ikäryhmissä juontuvat erilaisista tekijöistä: lapsiperheille on tärkeää lasten turvallisuus, esimerkiksi turvalliset liikennejärjestelyt, kun taas ikääntyville turvallisuus liikkua alueella esimerkiksi iltaisin.

Asuinalueen ja sen ominaisuuksien, kuten palvelujen, liikennejärjestelyjen ja turvallisuuden merkitys kasvaa selvästi ikäännyttäessä liikuntasäteen lyhentyessä esimerkiksi toimintakyvyn heikkenemisen ja autottomuuden vuoksi. Toisaalta tarkasteltaessa sitä, mikä saa henkilön kokemaan asuntonsa toiveasunnoksi ilmenee, että alueen merkitys vähenee ikääntyessä.

Eräissä kansainvälisissä ikääntyneiden asumista koskevissa tutkimuksissa ja myös Suomessa esimerkiksi asukasbarometrissa on tuotu esiin sosiaalisten suhteiden (sosiaalisen integraation) keskeisyys ikäihmisille asuinalueilla. Tästä aihepiiristä saadaan niukasti tietoa aineiston muuttujavalikoiman takia, mutta ainakaan asuinalueita koskevien arvostustekijöiden joukossa naapurussuhteet eivät näyttäisi olevan kaikkein keskeisimpiä.

Pienituloisuus yhdistyy ikääntyneiden aineistossa yksinasumiseen ja vuokralla asumiseen. Alueellisesti pienituloisuus korostuu suurten kaupunkikeskusten ulkopuolisissa kunnissa. Myös asumismenojen rasittavuuden kokemukset kasautuvat pienituloisten ikääntyneiden ryhmään; heidän kotitalouksistaan miltei kolmannes (29 %) kokee vähintään jossain määrin vaikeuksia selvittää asumismenoistaan suhteessa tuloihinsa.

Vaikka omistusasuminen korostuu myös ikääntyneiden ryhmässä, on joukossa kotitalouksia, jotka pitävät vuokra-asumista tavoiteasumisenaan. Yleensä vuokralla asutaan taloudellisten pakkojen seurauksena ja vaihtoehtojen puuttuessa, mutta osa haluaa asua vuokralla hallintatyyppin joustavuuden tai sen vuoksi, että haluaa käyttää säästönsä muuhun kuin asumiseen.

Asumisen ongelmat näyttävät aineiston perusteella korostuvan taajamakeskusten ulkopuolella. Tutkimuksessa tarkasteltiin erityisesti asumisen ongelmien kasaantumista. Tulosten perusteella ongelmien kasautuminen on vähäisintä kaupunkimaisissa kunnissa ja yleisintä maaseutumaisissa kunnissa sekä taajaan asutuissa kunnissa.

Toisena tutkimuskysymyksenä oli: *Miten tyytyväisiä ikääntyneet ovat nykyiseen asuntoonsa?* Tästä näkökulmasta tarkasteltiin ikääntyneiden tyytyväisyyttä nykyiseen asumiseensa yleensä ja erityisesti tyytyväisyyttä ikääntyville aiempien asumistutkimusten perusteella merkityksellisiin asumisen puoliin, kuten tilajärjestelyihin, asunnon kokoon, asunnon äänieristykseen ja asuintalon sijaintiin sekä liikkumisen esteettömyyteen asuintalossaan.

Tutkimuksen perusteella voidaan myös ikääntyneiden osalta yhtyä asukasbarometrin (ks. Asukasbarometri 2004, 121) taajamaväestöä koskevaa havaintoon, jonka mukaan kotitaloudet ovat pääsääntöisesti hyvin tyytyväisiä asumiseensa kokonaisuutena. Asumisen yksityiskohdissa ilmenee kuitenkin huomattavia eroja sekä ikääntyneen väestön ja muun väestön välillä että ikääntyneiden eri ikäryhmissä. Sen sijaan asukasbarometrin loppupäätelmissä (sivu 133) korostettuun käsitykseen, jonka mukaan tyytymättömyys osallistua asumista koskevaan suunnitteluun on huomattavaa, on ikääntyneiden osalta vaikeampi yhtyä.

Asunnon koko on ikääntyneille hyvin tärkeä asumistyytyväisyyden osa-alue. Se selittää tyytyväisyyden osa-alueista ehkä parhaiten sen, ollaanko nykyiseen asumistilanteeseen kokonaisuudessaan tyytyväisiä. Myös asuntojen äänieristys (meluttomuus) on yllättävänkin keskeinen tekijä asumisviihtyvyyden kannalta, muulle

väestölle ehkäpä vielä merkittävämpi kuin ikääntyneille. Joka tapauksessa asumistyytyväisyyttä ja sen puutetta tarkasteltaessa tämä asumisen osa-alue nousee yhdeksi keskeisimmistä ongelma-alueista, vaikka tyytyväisyys leimaakin niin ikääntyneitä kuin muuta väestöä.

Alueellisessa tarkastelussa, jossa vertailtiin ikääntyvien asumista esimerkiksi suurkeskusjaottelun mukaisesti, ilmeni että tyytyväisimmät asukkaat ikääntyneiden ryhmässä löytyvät maakunnan suurista yliopistokaupungeista, kun taas pääkaupunkiseudulla asukastyytyväisyys on kaikilla sen tässä tutkimuksessa tarkastelluilla osa-alueilla heikointa koko väestöryhmän tasolla. Erot alueiden välillä ovat kuitenkin hyvin pieniä. Tässäkin tarkastelussa asunnon äänieristys ilmenee tärkeimmäksi tyytymättömyyden aiheeksi. Aluetyypeittäin asumisensa kokonaisuuteen tyytyväisimmät ikääntyneet löytyvät pienempien kaupunkien ja kuntien taajama-alueilta.

Kolmantena asiakokonaisuutena selvitettiin: *Millaisessa asunnossa ikääntyneet haluavat asua (tavoiteasuminen)?* Tässä osiossa tarkasteltiin sitä, vastaako nykyinen asuminen tavoiteasumista ja mitkä ovat tavoiteasunnon keskeiset piirteet ikäihmisille. Osiota suunniteltaessa pyrittiin kysymysten laadinnassa erottamaan realistiset tavoitteet niistä, joita ei ole mahdollista tai ehkä aidosti tarkoitukseen toteuttaa (vaikka tiedostettiin, että tavoitteiden ja toteutuvan erottaminen on lopulta hyvin vaikeaa). Tavoiteasunnossa asuminen on huomattavasti yleisempää ikääntyneiden ryhmässä kuin muussa väestössä. Tavoiteasunnossa asumisen kokemus yleistyykin suoraviivaisesti vastaajan iän mukaan, asuminen on elinikäinen projekti, jossa asumisen tasoa parannetaan pitkin koko elämänkaarta ja väestöryhmätasolla siinä myös onnistutaan.

Neljäs tutkimuskysymys koski ikääntyneiden tulevaisuuden suunnitelmia asumisen kysymyksissä, jota tarkasteltiin ennen muuta ikääntyvien muuttosuunnitelmien kautta. Tutkimuksessa kysyttiin: *Millaisia tulevaisuuden suunnitelmia ikääntyneillä on asumisensa suhteen?*

Tutkimuksen mukaan varsin monet ikääntyneiden kotitalouksista suunnittelevat muuttoa lähivuosien aikana. Muuttosuunnitelmia laaditaan myöhäiseen vanhuuteen saakka, vaikkakin suunnitelmissa esiintyy muutamia keskittymiä. Ikääntyvien muuttosuunnitelmat varioivat ikäryhmittäin sekä määrältään että lähtökohdiltaan ja tavoitteiltaan. Aktiivisimmat muuton suunnittelun vaiheet sijoittuvat aiemman yleisen eläkeiän tuntumaan ja 70 ikävuoden myöhemmälle puolelle.

Hallintatyyppin mukaan tarkasteltuna muuttamista suunnittelevat erityisesti vuokralalla asuvat ikääntyneet. Ero omistusasunnoissa asujiin ei ole niin dramaattinen kuin aiempien tutkimusten mukaan olisi voinut olettaa, etenkin jos otetaan huomioon omistusasumisen eri muodot.

Muuton kautta ei aina haeta tavoiteasuntoa eikä muuttaminen ole aina merkki asumistyytymättömyydestä. Muuttaminen voi johtua esimerkiksi lisääntyneestä palvelujen tarpeesta, josta tässä tutkimuksessa esiin nousee erityisesti asuinalueen kaupalliset palvelut. Ikääntyneet ovat väestöryhmänä muita enemmän sidoksissa oman alueen kaupallisiin palveluihin ja voivat jäädä väliinputoajan asemaan, mikäli nykyisen suuntaus palvelujen karsimisessa jatkuu. Tässä asiassa onkin tarpeen ottaa huomioon väestöryhmien eriytyminen.

Kun nuoremmat ikäluokat, etenkin vielä työelämässä olevat hakevat muuton kautta asumisväljyyttä ja laatutekijöitä, myöhemmässä muuttoaallossa haetaan toimintakykyä vastaavaa loppuelämän ratkaisua, usein sen hetkistä asuntoa pienempää. Taitekohta, jossa asunnon hakemisen motiivi muuttuu suuremman asunnon tavoittelusta pienemmän tavoitteluun, sijoittuu aiemman eläkeiän paikkeille noin 66 ikävuoden vanhemmalle puolelle. Tätä ikävaihetta ennen muuttavat asuvat entisessä asunnossa pysyviä ahtaammin, mutta 66 ikävuoden jälkeen tilanne kääntyy päinvastaiseksi.

Etenkin amerikkalaiset ikäihmisten asumista tutkineet yhteiskuntatieteilijät ovat tuoneet esiin asunnon vaihtamiseen liittyvien riskitekijöiden merkitystä ns. rationaalista valintaa monimutkaistavana tekijänä. Voidaan tietysti myös kysyä, missä määrin ikääntyneiden asumisvalinnat todella ovat omia valintoja?

Tässä mielessä suomalaisen eläkejärjestelmän muutos ja poliittiset pyrkimykset eri politiikkalohkoilla pitää ikääntyneet työelämässä aiempaa pidempään saattaa olennaisesti lisätä riskejä vaiheessa, jossa haetaan eläkeiän asumisratkaisua. Nämä jäävät kuitenkin toistaiseksi arvailujen varaan.

Palveluasuminen näyttäytyy tutkimuksessa tietyllä tavalla ei-haluttuna, kuten aiemmissakin vastaavissa tutkimuksissa. Tämän tutkimuksen aineistossa palvelu- ja senioritaloon muuttoa suunnittelevien keski-ikä on 74 vuotta, omakotitaloon muuttoa saatetaan suunnitella vielä 60-vuotiaana.

Palveluasumisen sisällön ja laadun kehittäminen lienee eräs keskeisistä ikääntyvien asumisen kehittämisalueista lähivuosina. Palvelu- ja senioritaloon muuttamista suunnitellaan selvästi myöhäisemmässä elämänvaiheessa kuin muihin talotyyppeihin muuttamista. Neljännekselle niistä jotka suunnittelevat muuttavansa palvelutaloon nykyisen asunnon sijainti aiheuttaa ongelmia jokapäiväisessä elämässä. Palvelutaloihin siirrytään erityisesti syrjäisiltä asuinalueilta, neljännes palvelutaloihin muuttoa suunnittelevista muuttaa tästä syystä. Seuraavaksi yleisimpänä syynä nousee turvallisuuden tavoittelu.

Nykyisessä asunnossa asuttu aika ei näytä olevan yhteydessä asunnon vaihtoi-keisiin ikääntyneiden ryhmässä, vaikka on sitä selvästi muussa väestössä. Sen sijaan asumistyytyväisyys on parempi niillä, jotka ovat asuneet pidempään nykyisessä asunnossaan.

Kirjallisuus

- Andersson Sirpa** (2007). Palveluasuntoja ikäihmisille. Palveluasumisen nykytilanne ja tuleva tarve. Stakesin raportteja 14/2007. Helsinki.
- Asukasbarometri 2004**. Ympäristöministeriö: Helsinki.
- Clough Roger** (2005). *Housing Decision in Later Life*. Palgrave MacMillan: Gordonsville.
- Esping-Andersen Gösta, Gallie Duncan, Hemerijck Anton & Myles John** (2002). *Why We Need a New Welfare State*. Oxford University Press: Oxford.
- Giddens Anthony** (2007). *Europe in the Global Age*. Polity Press: Cambridge.
- Greed Clara** (1999). *Social Town Planning: Planning and Social Policy*. Routledge: Florence.
- Heywood F., Oldman C. & Means R.** (2002) *Housing and Later Life*, Buckingham: Open University Press.
- Hämäläinen Juha, Laukkanen Tuula, Poutanen Veli-Matti & Ryynänen Ulla** (2007). Viihtyminen, tyytyväisyys ja sosiaaliset verkostot Puijonlaaksossa. Kuopion yliopisto. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Ilmonen Mervi, Hirvonen Jukka & Manninen Richard** (2005). Nuorten asuminen 2005. Ympäristöministeriö. Suomen ympäristö 812. Helsinki.
- Junnto Anneli & Hynynen Raija** (2006). Asumisen hyvinvointia kaikille. Teoksessa Pauli Niemelä ja Terho Pursiainen (toim.). Hyvinvointi yhteiskuntapolitiittisena tavoitteena. Juhlakirja professori Juhani Laurinkarin täyttäässä 60 vuotta. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia n:ro 62. Kuopion yliopisto: Kuopio.
- Junnto Anneli** (2007). Suomalaisen asumistavoitteet ja mahdollisuudet. Tilastokeskus ja Ympäristöministeriö: Helsinki.
- Kahneman Daniel & Tversky Amos** (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica* 47: 263-91.
- Laukkanen Tuula** (2001). Asunnonomistajien varautuminen vanhuuteensa. Kuopiolaisen asumistavoitteet ja asumisen suunnitelmat ikääntymisen kynnyksellä. Ympäristöministeriö. Suomen ympäristö 536: Helsinki.
- Laurinkari Juhani, Poutanen Veli-Matti, Saarinen Anja & Laukkanen Tuula** (2005). Senioritalo ikääntyneen asumisvaihtoehtona. Kysely- ja haastattelututkimus Joensuussa, Kuopiossa ja Tampereella vuonna 2005. Ympäristöministeriö. Suomen ympäristö 815: Helsinki.
- Laurinkari Juhani** (toim.) (2003). Turvaa asumiseen. Asumisoikeusko ratkaisuna? Ympäristöministeriö: Suomen ympäristö, 606: Helsinki.
- Melkas Tuula** (2005). Sosiaalinen ympäristö. Teoksessa Pekka Myrskylä (toim.) *Tallella ikä eletty*. Tilastokeskus: Helsinki. 155-170.
- Moschis George P** (2000). *Maturing Marketplace. Buying Habits of Baby Boomers and their Parents*. Greenwood Publishing Group. Westwood.
- Myrskylä Pekka** (toim.) (2005). Tallella ikä eletty... Ikääntyminen tilastoissa. Elinolot 2005. Tilastokeskuksen julkaisuja.
- Nihtilä Elina & Martikainen Pekka** (2004). Ikäihmisten yksinasuminen Suomessa vuosina 1970–2000. *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (2004):2.
- Oldman Christine** (1991). Financial Effects of Moving in Old Age. *Housing Studies*, 6 (4):251-62.
- Poutanen, Veli-Matti** (2003). Millaisia koteja Kuopioon. ER 2003:1. Kuopio.
- Rauhala Pirkko-Liisa, Simpura Jussi & Uusitalo Hannu** (2000). Hyvinvoinnin tutkimusperinteet, hyvinvointipolitiikka ja 1990-luvun uudet avaukset. *Yhteiskuntapolitiikka* 65 (2000):3.
- Raunio Kyösti** (1999). Positiivismi ja ihmistiede: Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt. Helsinki: Gaudeamus.
- Robinson Julie T. & Moen Phyllis** (2000). Future Housing Expectations in Late Midlife. The Role of Retirement, Gender and Social Integration. In Karl Pillemer (ed.): *Social Intergration in the Second Half of Life*. John Hopkins University Press: Baltimore.
- Roponen Seppo** (1994). SPSS for Windows tutkijan työkaluna. Kuluttajatutkimuskeskuksen menetelmäraportteja ja käsikirjoja 1/1994.
- Simpura Jussi** (2005). Mitä tilastot kertovat ikääntymisestä. Teoksessa: Myrskylä, Pekka (toim.) (2005): *Tallella ikä eletty... Ikääntyminen tilastoissa*. Elinolot 2005. Tilastokeskuksen julkaisuja.
- Suikkanen Asko & Viinamäki Leena** (1999). New dimensions of labour market citizenship. Teoksessa Ferrie, Jane E. & Marmot, Michael G. & Griffiths, John & Ziglio, Erio (eds.) *Labour market changes and job insecurity: a challenge for social welfare and health promotion*. WHO Regional Publications, European Series, No. 81. Denmark, 31-58.
- Säylä Markku** (2000). Kotitalouksien varallisuus 1998. Tulot ja kulutus 2000: 26: Tilastokeskus.
- Uusitalo Hannu** (2005) (toim.). Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo. Kehitys vuosina 1990–2005. Eläketurvakeskuksen raportteja 2006:2. Helsinki.
- Välikangas Katariina** (2006). Kuntien toiminta ikääntyneiden kotona asumisen ja palvelujen kehittämisessä. Suomen ympäristö 21/2006. Ympäristöministeriö: Helsinki.
- Walker Robert** (2004). *Social Security and Welfare. Concepts and Comparison*. Open Univeristy Press: Buckingham.
- Zimmerman Sheryl** (ed.) (2001). *Assisted Living: Needs, Practices and Policies in Residential Care for the Elderly*. The John Hopkins University Press: Baltimore MD.

KUVAILELEHTI

Julkaisija	Ympäristöministeriö Asunto- ja rakennusosasto			Julkaisu-aika Toukokuu 2008
Tekijä(t)	Veli-Matti Poutanen, Juhani Laurinkari, Raija Hynynen			
Julkaisun nimi	Ikääntyneiden asumisratkaisut vuoden 2004 Asumis- ja varallisuustutkimuksen valossa			
Julkaisusarjan nimi ja numero	Suomen ympäristö 20/2008			
Julkaisun teema	Asuminen			
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut				
Tiivistelmä	<p>Ikääntyneiden asumistilannetta ja asumista koskevia ratkaisuja tarkastellaan tässä raportissa Tilastokeskuksen vuoden 2004 Asumis- ja varallisuustutkimuksen aineiston pohjalta. Ikääntyneeksi henkilöksi määritellään 55 vuotta täyttäneet sekä yksin että parisuhteessa elävät henkilöt. Asumista tarkastellaan hyvinvoinnin keskeisenä osana ja toisaalta ikääntymistä elämänkaaren aktiivisena vaiheena, jolloin tehdään merkittäviä asumisratkaisuja.</p> <p>Ikääntyvien asumistavoitteet ovat monessa suhteessa samankaltaisia kuin muulla väestöllä. Ikääntyneet kokevat varsin myöhäiseen ikään asti asuvansa liian ahtaasti. Taitekohta, jossa asunnon hakemisen motiivi muuttuu suuremman asunnon tavoittelusta pienemmän tavoitteluun, ajoittuu 66 ikävuoden paikkeille. Muuton kautta ei kuitenkaan haeta enää tavoiteasuntoa, vaan muutto voi johtua esimerkiksi lisääntyneestä palvelujen tarpeesta, josta tässä tutkimuksessa esiin nousee erityisesti asuinalueen kaupalliset palvelut. Tavoiteasunnossa asuminen on huomattavasti yleisempää ikääntyneiden ryhmässä kuin muun väestön kohdalla. Tavoiteasunnossa asumisen kokemus yleistyykin vastaajan iän mukaan. Tämä osoittaa sen, että asuminen on elinikäinen projekti, jossa asumistasoa parannetaan pitkin elämänsäkaarta.</p> <p>Pienituloisuus yhdistyy ikääntyneiden aineistossa yksinasumiseen ja vuokralla asumiseen. Alueellisesti pienituloisuus korostuu suurten kaupunkikeskusten ulkopuolisissa kunnissa. Myös asumismenojen rasittavuus kasautuu pienituloisten ikääntyneiden ryhmään. Omistusasuminen on suurimmalle osalle ikäihmisistä tavoiteasumista, vaikka halukkuutta vuokra-asumiseenkin esiintyy. Yleensä vuokralla asutaan kuitenkin taloudellisten pakkojen vuoksi tai vaihtoehtojen puuttuessa. Osa ikääntyneistä asuu vuokralla hallintatyyppin joustavuuden tai sen vuoksi, että haluaa käyttää säästönsä muuhun kulutukseen. Myös vapaa-ajan asunnot ovat varsin myöhäiseen ikään aktiivisessa käytössä.</p> <p>Asumisen ongelmat kasaantuvat ikääntyneillä taajamakeskusten ulkopuolella. Tyytyväisimmät asukkaat puolestaan löytyvät maakunnan suurista yliopistokaupungeista, tyytymättömimmät pääkaupunkiseudulta. Palveluasuminen näyttäytyy vähiten haluttuna vaihtoehtona. Palvelutaloihin hakeudutaan erityisesti syrjäisiltä asuinalueilta asumisturvallisuuden ja palvelujen takia.</p>			
Asiasanat	asuminen, ikääntyneet, asumistilanne, kysely			
Rahoittaja/toimeksiantaja	Ympäristöministeriö			
	ISBN 978-952-11-3118-9 (nid.)	ISBN 978-952-11-3119-6 (PDF)	ISSN 1238-7312 (pain.)	ISSN 1796-1637 (verkkoj.)
	Sivuja 74	Kieli suomi	Luottamuksellisuus julkinen	Hinta (sis.alv 8 %)
Julkaisun myynti/jakaja	Edita Publishing Oy, Asiakaspalvelu, PL 800, 00043 EDITA puh. 020 450 05, telefax 020 450 2380, sähköposti: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/netmarket			
Julkaisun kustantaja	Ympäristöministeriö			
Painopaikka ja -aika	Edita Prima Oy, Helsinki 2008			

PRESENTATIONSBLAD

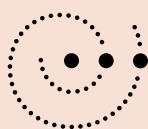
Utgivare	Miljöministeriet Bostads- och byggnadsavdelningen	Datum	Maj 2008
Författare	Veli-Matti Poutanen, Juhani Laurinkari, Raija Hynynen		
Publikationens titel	Ikääntyneiden asumisratkaisut vuoden 2004 asumis- ja varallisuustutkimuksen valossa (Äldres boendelösningar i ljuset av en boende- och förmögenhetsundersökning 2004)		
Publikationsserie och nummer	Miljön i Finland 20/2008		
Publikationens tema	Boende		
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt			
Sammandrag	<p>I rapporten granskas lösningar inom äldreboendet på basis av Statistikcentralens enkät om boende och förmögenhet år 2004. Som äldre definieras enligt rapporten personer som fyllt 55, och inkluderar både dem som lever i ett parförhållande och de som bor ensamma. Boendet analyseras som en central del av välbefinnandet, och åldrandet ses också som ett aktivt skede av livscykel, då man gör viktiga beslut i fråga om boendet.</p> <p>De äldres boendemål är i många hänseenden likadana som den övriga befolkningens. De äldre upplevde mycket långt upp i åldern att de bodde för trångt. Brytningspunkten då motivet för att skaffa en annan bostad ändrar från strävan efter en större bostad till en mindre sker ungefär vid 66 års ålder. Flytten gäller inte längre en bostad som man eftertraktat, utan kan till exempel bero på ett ökat behov av service, i synnerhet bostadsområdets kommersiella service. Boende i en eftersträvd bostad är betydligt vanligare bland de äldre än bland den övriga befolkningen. Med åldern blir det också vanligare att bo i en sådan bostad. Det här visar att boendet är ett livslångt projekt, där nivån på boendet förbättras under livscykel.</p> <p>I materialet som gäller de äldre förknippas låga inkomster med ensam- och hyresboende. Regionalt sett är mindrebemedlade hushåll framträdande i kommuner utanför stora stadscentra. Boendekostnaderna blir också betungande för gruppen mindrebemedlade äldre. Ägarboendet är för merparten av de äldre en boendeform som eftersträvas, även om det också förekommer intresse för hyresboende. I allmänhet bor man dock på hyra på grund av ekonomiskt tvång eller på grund av att det saknas alternativ. En del av de äldre bor på hyra på grund av att besittningsformen är flexibel, eller för att de vill använda sina besparingar till annan konsumtion. Också fritidsbostäderna är i aktivt bruk upp till mycket hög ålder.</p> <p>Boendeproblemen tenderar att anhopas för äldre som bor utanför tätorterna. De nöjdaste boende finns däremot i landskapets stora universitetsstäder och de missnöjdaste i huvudstadsregionen. Boende i servicehus visar sig vara det minst önskvärda alternativet. Till servicehusen söker man sig särskilt från avskilda bostadsområden i synnerhet på grund av boendetryggheten och tillgången på service.</p>		
Nyckelord	boende, äldre, boendesituation, enkät		
Finansiär/ uppdragsgivare	Miljöministeriet		
	ISBN 978-952-11-3118-9 (hft.)	ISBN 978-952-11-3119-6 (PDF)	ISSN 1238-7312 (print)
	Sidantal 74	Språk finska	Pris (inneh. moms 8 %)
		Offentlighet offentlig	
Beställningar/ distribution	Edita Publishing Ab, Kundenservice, PB 800, FI-00043 EDITA tel. +358 20 450 05, telefax +358 20 450 2380, e-mail: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/netmarket		
Förläggare	Miljöministeriet		
Tryckeri/tryckningsort och -år	Edita Prima Ab, Helsingfors 2008		

DOCUMENTATION PAGE

<i>Publisher</i>	Ministry of the Environment Housing and Building Department			<i>Date</i> May 2008
<i>Author(s)</i>	Veli-Matti Poutanen, Juhani Laurinkari, Raija Hynynen			
<i>Title of publication</i>	Ikääntyneiden asumisratkaisut vuoden 2004 Asumis- ja varallisuustutkimuksen valossa (Housing solutions for the elderly in light of the 2004 Housing and Wealth survey)			
<i>Publication series and number</i>	The Finnish Environment 20/2008			
<i>Theme of publication</i>	Housing			
<i>Parts of publication/ other project publications</i>				
<i>Abstract</i>	<p>The housing situation and housing solutions for the elderly are addressed in this report based on data from the Statistics Finland 2004 Housing and Wealth survey. The classification used here for 'elderly' is a person who is 55 years old or older and lives alone or in a relationship. Housing is examined as a crucial component of welfare and ageing as an active phase of life, in which important housing solutions are made.</p> <p>In many respects the wishes that the elderly have for housing are the same as the rest of the population. The elderly find that their living space is too small for their needs, even at a very advanced age. The turning point at which the desire for a larger residence changes to a smaller one occurs around 66 years of age. However, obtaining an ideal residence is no longer the primary reason for change, rather it is the result of, for example, the increased need for services, which this study found to be particularly commercial services within the residential area. Living in an ideal residence is considerably more common among the elderly than in other demographic groups. Indeed, the experience of living in an ideal residence becomes more common with age. This demonstrates that housing is a lifetime project, in which the standard of housing increases as people move through life.</p> <p>In data concerning the elderly, lower incomes are associated with living alone and renting. Regionally, lower incomes are more emphasised in municipalities outside large urban centres. The impact of living costs is also greater on elderly people with lower incomes. For most elderly, living in a owner-occupied residence is the ideal, even though there is still some demand for rental housing. In general rental housing becomes a necessity due to financial constraints or the lack of alternatives. Some elderly live in rental housing for the flexibility it offers or because they want to use their savings for other things. Holiday and second-homes are in active use until a very advanced age.</p> <p>Housing problems are compounded for the elderly living outside population centres. The most satisfied residents are found in the largest university cities of the region, the least satisfied in the Helsinki Metropolitan Area. Service housing seem to be the least desired alternative. However service housing is more sought after in remote areas, due to the living security and services they offer.</p>			
<i>Keywords</i>	housing, elderly, living situation, survey			
<i>Financier/ commissioner</i>	Ministry of the Environment			
	ISBN 978-952-11-3118-9 (pbk.)	ISBN 978-952-11-3119-6 (PDF)	ISSN 1238-7312 (print)	ISSN 1796-1637 (online)
	<i>No. of pages</i> 74	<i>Language</i> Finnish	<i>Restrictions</i> For public use	<i>Price (incl. tax 8 %)</i>
<i>For sale at/ distributor</i>	Edita Publishing Ltd. P.O. Box 800, FI-00043 EDITA tel. +358 20 450 05, telefax +358 20 450 2380, e-mail: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/netmarket			
<i>Financier of publication</i>	Ministry of the Environment			
<i>Printing place and year</i>	Edita Prima Ltd, Helsinki 2008			

Poikkeavatko ikääntyneiden asuminen ja asumistavoitteet muusta väestöstä: Millaisissa asunnoissa he asuvat? Miten tyytyväisiä he ovat nykyiseen asuntoonsa? Millaisessa asunnossa ikääntyneet haluavat asua ja millaisia tulevaisuuden suunnitelmia heillä on asumisensa suhteen? Ikääntyneiden asumistilannetta ja asumista koskevia ratkaisuja tarkastellaan Tilastokeskuksen vuoden 2004 asumis- ja varallisuustutkimuksen pohjalta. Ikääntyneeksi henkilöksi ymmärretään 55 vuotta täyttäneet sekä yksin että parisuhteessa elävät henkilöt. Asumista tarkastellaan hyvinvoinnin keskeisenä osana ja toisaalta ikääntymistä elämänkaaren aktiivisena vaiheena, jolloin tehdään merkittäviä asumisratkaisuja.

Ikääntyneiden asumistavoitteet ovat monessa suhteessa samankaltaisia kuin muulla väestöllä. Tutkimuksen mukaan varsin monet ikääntyneiden kotitalouksista suunnittelevat muuttoa lähivuosien aikana. Aktiivisimmillaan muuton suunnittelu ajoittuu aiemman yleisen eläkeiän tuntumaan ja 70 ikävuoden myöhäisemmälle puolelle. Muuton kautta ei haeta enää tavoiteasuntoa, vaan muutto voi johtua esimerkiksi lisääntyneestä palvelujen tarpeesta.

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT

Myynti: Edita Publishing Oy
PL 800, 00043 EDITA
Asiakaspalvelu: puh. 020 450 05, faksi 020 450 2380
Edita-kirjakauppa Helsingissä:
Antinkatu 1, puh. 020 450 2566

ISBN 978-952-11-3118-9 (nid.)

ISBN 978-952-11-3119-6 (PDF)

ISSN 1238-7312 (pain.)

ISSN 1796-1637 (verkkoj.)